

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Gecekondu dan Varoşa Kadının Değişen Statüsü:
Bayramtepe Örneği

Seda BİLAN
2501030315

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Korkut TUNA

İSTANBUL, 2006

Tez Onay Sayfası

ÖZ

Bu alışma; Türkiye’de i g ve gecekonduşma süreci içerisinde yaşanan toplumsal farklılaşmayı gce dahil olan kırsal kesim kadınları üzerinden incelemek suretiyle, kent ve özellikle gecekondu (son yıllarda yaşanan yapısal değişimlerle ‘varoş’) evresindeki değişmekte olan konularına ve bu değişimin dinamiklerine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu amaca yönelik olarak öncelikle i g ve gecekonduşma sürecinin, varoş kavramının kullanılmaya başlanması ile beraber gösterdiği gelişim ve özellikler değişik yönleriyle dönemsel olarak tanıtılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, ülkemizde yapılan gecekondu, kent çalışmalarında kadın konusunun ne şekilde yer aldığı değerlendirilerek genel bir profil çizilecektir.. Son olarak, çalışma boyunca verilen teorik bilgiler, alan araştırması verilerinin ile karşılaştırılmal olarak ele alınarak gecekondu bölgelerinde yaşayan genç kız ve kadınların konumu ve bu konumun özellikleri, belirlenmeye alışılacaktır.

ABSTRACT

The most important development caused to change social structure of Turkey after the World War II, came to existence with the domestic migration event. This study aimed to determine the dynamics of this development and the position of the rural womens in the period of migration and the existence of the ‘Gecekondu’ (its’ new form called as ‘suburb’). For this objective, firstly the development of internal migration and the transforming of the ‘Gecekondu’ into the suburbs will be introduced in a series of time. In this condition, the examinations of the women as a subject in the studies about urban and ‘Gecekondu’ will be analized. Finally, the new position of women and girls who are living in the ‘Gecekondu’ areas and the characteristics of their new position will be investigated with the given theoretic informations in this study and field research findings.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusu, gecekondulu bölgelerinde yaşamlarını sürdüren grubun belli bir süreç dahilinde geçirdiği gelişimi, değişime en kapalı duran veya bu şekilde varsayılan gecekondulu kadınlar üzerinden tanımlamaktır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye’de yaşanan gelişmeler neticesinde kırsal bölgelerden şehirlere doğru yaşanan göç ile birlikte gecekondular ortaya çıkarak, kent ve köy arasında kalan yeni bir toplumsal grubun yaşam alanı haline gelmiştir. Bu çalışmada, gecekonduların ortaya çıkışından, günümüz ‘varoş’larına varan gelişimi paralelinde gecekonduda yaşayan kadınların zaman içinde gösterdikleri farklılaşmalar ele alınacaktır. Bu bağlamda çalışmalardaki genel diyebileceğimiz ele alış tarzlarına bağlı olarak kadınların varsayılan özelliklerinin zaman içinde nasıl ve ne yönde değiştiği, aynı zamanda da günümüzde gecekondulu kadınlarının yeni rol ve statüleri bağlamında gösterdikleri özellikler değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Öncelikle, tezin tüm aşamalarında her türlü yardımını ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Korkut TUNA’ya teşekkürlerimi sunarım. Yine, önerileri ve fikirleriyle bana destek olan hocam Doç. Dr. Hayati Tüfekçioğlu’na, anketlerin oluşturmaya emeği geçen Yrd. Doç. Dr. Meltem Narter’e ve çalışmam sırasında yardımlarını ve yakın ilgilerini esirgemeyen tüm bölüm hocalarıma da teşekkür ederim.

Çalışmamın veri analizi ve diğer aşamaları sırasında bana yol gösteren Seddar Seheroğlu’na, alan çalışmam boyunca bana eşlik eden arkadaşım Zuhale Beşli’ye, çalışmalarım sırasında gösterdikleri destek ve yardımlarından dolayı Arş. Gör. Suvat Parin, Arş. Gör. Elif Genç ve diğer çalışma arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

Son olarak, bu çalışmam süresince her konuda, her zaman yanımda olan aileme bana gösterdikleri sevgi ve destekten dolayı en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE GECEKONDULARIN GELİŞİMİ VE GECEKONDULULAR	11
1. GECEKONDU OLGUSU VE TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ	11
1.1 II. Dünya Savaşı Öncesi Kırsal Bölgelerin ve Kentlerin Durumu	11
1.2 Gecekondulaşmanın Oluşumunu Hazırlayan Süreç	14
1.3 Gecekondulaşmanın Gündeme Gelmesi	17
1.4 1960'larda Göç ve Gecekondulaşma	20
1.5 1980 Sonrası Gecekondulaşma	22
1.6 1990 Yeni Bir Kavram: Varoşlar	24
2. KENTİN YENİ SAKİNLERİ: GECEKONDULULAR	28
2.1 Aile Göçü ve Toplumsal Değişim	28
2.2 Kent ve Köy Arasında Gecekondu Ailesi	31
2.2.1 Gecekondu Ailesinin Yapısı	34
2.2.2 Gecekondu Ailesinin Değer Yargıları, Alışkanlıklar	35
2.2.3 Gecekondu Ailelerinde İlişkiler Ağı	38
2.3 Zorunlu Göç Sürecinde Ailelerin Durumu	41
3. KENTTE GELİŞEN YENİ KADIN PROFİLİ: Gecekondu Kadın	42
II. BÖLÜM: GECEKONDU ÇALIŞMALARINI VE GECEKONDULU KADINLAR	47
1. GECEKONDU ÇALIŞMALARINI VE KADIN KONUSU	47
1.1 Gecekondu Çalışmalarında Ele Alınan Konular	47
2. GECEKONDU ÇALIŞMALARINDA, GECEKONDULU KADIN TASVİRLERİ	52
2.1 Gecekondu Kadının Görünümü	53
2.2 Aile İçinde Kadın	55
2.2.1 Aile İçinde Kararlara Katılım	58
2.3 Sosyal Yaşam ve İlişkiler Ağı İçinde Kadın	59
2.3.1 Gündelik Yaşam İçinde Kadın	60
2.3.2 Kadın ve Sosyal Yaşamda Devam Ettirilen Kültürel Değerler ..	62
2.3.3 Kadın Üzerinde Sosyal Kontrol Mekanizması: Baskı	64
2.3.4 Gecekondu Kadın Ve Kazanılmaya Çalışılan Statü: Tüketim Kültürü 66	
2.4 Gecekondu Kadın ve Eğitim	68
2.5 Gecekondu Kadın ve Çalışma	71
III. BÖLÜM: VAROŞLAR VE KADININ DEĞİŞEN STATÜSÜ	75
1. BAYRAMTEPE ARAŞTIRMASININ AMACI VE YÖNTEMİ	76
1.1 Araştırmanın Amacı	76
1.2 Araştırmanın Yöntemi	77

2.	ARAŞTIRMA EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ.....	77
3.	BAYRAMTEPE ÖRNEĞİNDE KADININ DEĞİŞEN STATÜSÜ	82
3.1	Kadının Aile İçi Yaşamı.....	82
3.2	Evlilik Yaşamı İçinde Kadın.....	86
3.3	Sosyal İlişkiler Ağı, Sosyal Yaşam İçinde Kadın	89
3.4	Kadın ve Sosyal Yaşamda Kontrol	91
3.5	Gündelik Yaşamda Kitle İletişim Araçlarının Etkisi	94
3.6	Kadın ve Örnek Alınan Kişiler	96
3.7	Kadının Görünümü, Giyinişi.....	98
3.8	Kadın ve Siyasi Katılım	99
3.9	Kadın ve Eğitim Durumu	101
3.10	Kadın ve Çalışma Yaşamı	106
3.11	Kadın ve Şehir Algısı (Şehri Tanıma).....	111
	SONUÇ	116
	KAYNAKÇA	127
	Ek-1: Bekar/Dul/Boşanmış Bayanlar İle Yapılan Anket Formu	135
	Ek-2: Evli Bayanlar İle Yapılan Anket Formu	144

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1:Örneklemedeki kadınların medeni durum ve yaşa göre dağılımı.....	80
Tablo 2: Örneklemedeki kadınların medeni durum ve yaşa göre dağılımı (%).....	80
Tablo 3: Örneklemedeki kadınların doğum yeri ve medeni durumlarına göre dağılımı	81
Tablo 4: Örneklemedeki kadınların doğum yeri ve yaşa göre dağılımı.....	81
Tablo 5: Örneklemedeki kadınların göç edilen yer ve yılına göre dağılımı	82
Tablo 6: Medeni Durum ve Aile İçinde Alınan Kararlara Katılım	82
Tablo 7: Yaş ve Görüş Ayrılığı	83
Tablo 8: Görüş Ayrılığında Yaşananlar	84
Tablo 9: Evin Erkeklerinin Ev İşlerine Yardımı	84
Tablo 10: Aile İçi İşbölümü	85
Tablo 11: Ailenin Kazancını Bilme Durumu	85
Tablo 12: Ailece Boş Zamanı Değerlendirme	86
Tablo 13: Evlilik Yaşı	87
Tablo 14: Evlilik Şekli	87
Tablo 15: Evlilik Şekli ve Yaş	88
Tablo 16: Evlenmeden Önce Arkadaşlık Edip Tanımak Önemli mi?.....	88
Tablo 17: Çocuk Yapma Kararı	88
Tablo 18: Eş Ailesiyle Problem	89
Tablo 19: Eşin Tavrı.....	89
Tablo 20: Sıklıkla Görüştükleri ve Uzak Görüşme	90
Tablo 21: Kimlerle Arkadaşlık Edersiniz?.....	90
Tablo 22: Boş zaman değerlendirme.....	91
Tablo 23: Medeni Hal/Kontrol.....	91
Tablo 24: Çevre tarafından kontrol edilen şeyler	92
Tablo 25: Erkek Kız İlişkisi ve Evlenmeden Önce Görüşme	92
Tablo 26: Yaş ve Kız-Erkeklere Farklı Davranılma	93
Tablo 27: Çevre Tarafından Kontrol ve Kız-Erkeklere Farklı Davranılma	93
Tablo 28: Hangi konularda kız ve erkek çocuklara farklı davranılmaktadır?.....	94
Tablo 29: Televizyon izleme saati ve çalışma durumu	94
Tablo 30: İzlenen TV Programı	95
Tablo 31: TV'den Öğrenilenler	95
Tablo 32: Tercih edilen TV Kanalı	96
Tablo 33: Örnek Alma ve Medeni Durum	96
Tablo 34: Kimler ve Medeni Durum.....	97
Tablo 35: Hangi özelliğini örnek alıyorsunuz?	97
Tablo 36: Giyim Şekli.....	98
Tablo 37: Giyimden Memnuniyet ve Ne Giymek İster	99
Tablo 38: Giyimden Memnuniyet ve Kent Merkezine Giderken Giyim Değiştirme	99
Tablo 39: Oy ve Yaş	100
Tablo 40: Eşinle aynı parti mi? / Seçim kararını kendin mi verirsin?	100
Tablo 41: Tercih edilen Parti.....	101
Tablo 42: Eğitim Durumu	101
Tablo 43: İyi bir eğitim neler kazandırır? / Yaş	102
Tablo 44: Daha İyi Bir Eğitimin Gerekliliği	103

Tablo 45: Daha İyi Bir Eğitim İsteği.....	103
Tablo 46: Medeni Durum ve Özlemi Duyulan Meslek.....	104
Tablo 47: Eğitim Durumu ve Gazete Kitap Okuma Alışkanlığı.....	104
Tablo 48: Eğitim Durumu ve Eğitimli Kız ve Okumamış Eş.....	105
Tablo 49: Sağlık Güvencesi ve Sağlık Bozulma Durumunda Ne Yaparsınız?.....	105
Tablo 50: İş Durumu.....	106
Tablo 51: Yaş ve İş Süresi.....	106
Tablo 52: Sağlık Güvencesi Kimden.....	107
Tablo 53: Sağlık Güvencesi Kimden/Çalışıyor mu?.....	107
Tablo 54: Çalışma Nedeni.....	107
Tablo 55: Para Kullanımı.....	108
Tablo 56: Onay.....	108
Tablo 57: Çalışmama Nedenleri.....	109
Tablo 58: Çalışma sonucu ortaya çıkan değişim.....	109
Tablo 59: Daha Önce Çalışıyor muydu? / Ne İş Yapıyordu?.....	110
Tablo 60: İmkani Olsa çalışır mıydı?.....	110
Tablo 61: Kadın Çalışması Nasıl Karşılıyor?.....	110
Tablo 62: Şehir merkezi olarak nereyi görüyorsunuz?.....	112
Tablo 63: İstanbul'un çeşitli bölgelerinin tanınma durumu.....	112
Tablo 64: Kentte Yaşamın İyi Yanları.....	113
Tablo 65: Kentte Yaşamın Kötü Yanları.....	113
Tablo 66: Fırsat Olsa Nerede Yaşarsın? / Doğum Yeri.....	114
Tablo 67: Memleketteki Akrabalar / Gitme Sıklığı.....	114
Tablo 68: Kendini İstanbul'lu Görme.....	115
Tablo 69: Kendisini İstanbullu Görmeyenlerin Kendilerini Bu Tanımdan Ayırma Nedenleri.....	115
Tablo 70: Genç Kızların ve Kadınların Değişme Durumu.....	121
Tablo 71: Değişimin Yönü.....	122
Tablo 72: Evlilik Yaşamında Değişme.....	123
Tablo 73: Evlilik Yaşamında Değişimin Yönü.....	124
Tablo 74: Gelecek Planları.....	124
Tablo 75: Planlar ve Medeni Durum.....	125

GİRİŞ

İç göç ve gecekondulaşma konusu Türkiye'nin gündemini 50 yılı aşkın bir süredir meşgul etmektedir. Türkiye'nin bir gerçeği ve aynı zamanda da sorunu olarak ele alınan bu iki olgu uzun yıllardır tartışılmaktadır. Konunun yoğun olarak gündem teşkil etmesinin ve tartışılmasının nedeni; iç göçün çok boyutlu toplumsal sonuçlar içermesi yanında mekânın paylaşımı ve örgütlenmesi açısından hem kırsal alan, hem de şehirler için bir milâd olmasıdır.

Göç neticesinde oluşan gecekondular, şehrin mekânlarını yeniden şekillendirirken, diğer yandan göç eden kitlelerin getirdikleri yeni değerler ve alışkanlıklar sistemi, sosyal açıdan da şehrin yapısının değişmesine neden olmuştur. Bu açıdan göç, tek başına çeşitli dinamikleri etrafında barındırmaktadır. Bu çerçevede içinde değerlendirildiğinde, göç süreci dahilinde Türkiye'de birçok kavramın anlamı farklılaşmış ve belirgin fiziki sınırlar ortadan kalkmış olduğu söylenebilir.

Ülkemizde söz konusu yapısal değişimlerin başlaması, II. Dünya Savaşı ve sonrasındaki gelişmeler neticesinde gerçekleşmiştir. Çok partili hayata geçişin getirdiği siyasi etkenler, yurt dışından gelen yardımlarla tarımda makineleşme, göreceli de olsa sanayileşmenin hızlanması ve kırsal nüfusunun daha iyi koşullarda yaşama beklentisi böylesine bir dönüşümü başlatmıştır. 1950'lerle birlikte kırsal ve kent nüfus dengesi bozulmaya başlayarak, büyük şehirler ekonomik ve sosyal olanakları ile çekim merkezi haline gelmiştir.

Göçle birlikte büyük şehirler, demografik ve fiziksel açıdan farklılaşmaya başlamıştır. Bir buluş niteliğinde toplama malzemedeki kısa sürede, derme çatma bir biçimde yapılan konutlar zamanla büyük şehirlerin silüetine eklenmiştir. Göç eden kitleler şehrin ekonomik imkânları içinde barınma sorununu kendi geliştirdikleri bu plansız ve düzensiz konutlar ile çözmüşlerdir. Yapılan yeni konutlara verilen isim de yapımların şekline yaraşır niteliktedir; bu yapımlara bir gecede yapılan anlamında 'gecekondular' denmiştir. Bakıldığında o zaman insanlara çok yabancı gelen bu isim günümüzde şehirleşme sorunları ele alınırken öncelikli olarak bahsedilen bir kavram

haline gelmiştir. Gecekondulaşma, günümüzde gözardı edilmesi mümkün olmayan bir Türkiye gerçeği halini almıştır.

Gecekondulaşma sadece mimari veya şehir planlaması ile ilgili bir mesele değildir; göç ile bağlantısı nedeniyle sosyal içeriği de derin olan bir konudur. Bu açıdan kırdan kente göç, fiziksel sorun teşkil etmesi yanında geniş kitleleri içine katması bakımında önemli toplumsal özellikler göstermektedir. Aileler ve akraba kümelerinin de katıldığı, niceliksel açıdan kitlesel bir göç söz konusudur ve aile göçü niteliği taşımaktadır. Örneğin İstanbul’da göçün ilk yıllarını takip eden dönemler de kadın göçmenlerin sayısının artmış olması ailelerin bir bütün olarak göç ettiğini, ya da ailelerin köyde kalmış olan fertlerinin de kente, erkeklerin yanına geldiklerini göstermektedir.¹ Göç eden kitlenin böylesine geniş bir grup olması, göçün toplumsal sonuçlarını da aynı oranda genişletmektedir.

Niteliksel açıdan değerlendirildiğinde göç eden aileler beraberinde şehirlere kendi kültürlerini de getirerek, farklı bir kültür meydana getirmişlerdir. Bu nedenle göç kültürel farklılaşmayı da doğurmuştur. Söz konusu durum, şehirdeki köy ve kent kökenli iki farklı kesim için de geçerlidir. Gecekondularda yaşamlarını sürdürmekte olanlar bir yandan kırın geleneksel değerler ve ilişkiler ağı içinde kalmış, diğer yandan da kent hayatına dair değerlere uyum sağlamaya çalışmışlardır. Bu nitelikleri ile gecekondu nüfus için ne kentli, ne de köylü denilebilmektedir. Bu şekilde gecekondulular kendilerine özgü bir kültür yaratmışlardır.

Bu yeni kültürü oluşturan gecekondu grup; kırın gelenekselliğini korumakla beraber, ‘geçiş’ aşamasında bir grup olarak nitelendirilen, şehir şartlarında zaman içinde değerler sistemini esneten ve gevşeten bir topluluk olarak değerlendirilmektedir. Bu grup şehrin birçok tüketim olanaklarından yararlanıp, evinde barındırırken, hala yer masasında yemek yemeyi tercih ederek, bahçesinde ufak çaplı tarım yapabilmektedir. Yaşadıkları mekânı farklılaştırarak, tüm bir yaşam biçimini de değiştiren, çelişki ve uyumu aynı anda barındıran bu topluluk, evlerinin

---

¹ Ferhunde Özbay, “İstanbul’da Göç ve İl İçi Nüfus Hareketleri(1985-1990)”, **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul, TVY, 1999, s.278.

adıyla da özdeşleşmiş olarak ‘gecekondulu’ olarak anılmaktadır. Gecekondulular şehirde yaşamasına karşın, şehirliliğini bu grubu kapsamamaktadır. Aynı zamanda onlar da şehrin manevi öğelerine karşı temkinli yaklaşmaktadır.

Söz konusu gelişmeler neticesinde gecekondu ailelerinin kente getirdikleri yeni konut biçimi ve kent ile kurdukları yeni tanışıklıklar, farklı bir anlam kazanmıştır. Bu nedenle şehirlerin ve Türkiye’nin yeni tanıştığı bu toplumsal kitleyi ve gecekondulaşma sürecini tanımlamak ve anlamak çabası doğmuştur. Pek çok disiplin ve araştırmacı için gecekondu ilgi konusu olmuştur. Herkes uzmanlık alanlarına göre bu konuyu değerlendirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda ilk dönemlerde gecekondu konusunda birinci grup çalışmalar, akademik kurumlar tarafından üretilen eserlerdir. İkinci gruptaki çalışmalar ise, Devlet İstatistik Enstitüsü, belediyeler ve planlama uzmanlarının raporlarıdır.²

Bu açıdan ilk dönemde yapılmış çalışmaların tematik yönelimlerinin daha çok gecekondu olgusunun iskan meselesi üzerine yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla özellikle ilk dönem çalışmalarının bir toplum kesimi olarak gecekonducuları anlamaya yönelik olmadığı da söylenebilir. Özellikle ilk yıllarda şehirleşme çalışmaları ele alındığında, söz konusu çalışmalar Cumhuriyet dönemindeki ilk ciddi şehirleşme dalgasının yaşandığı bu yıllardaki sorunların teşhisi ve özellikle de planlama süreçleri aracılığıyla çözümler sunulması girişimlerinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.³ Sonraki yıllarda konunun sosyal boyutuna inmeye çalışan araştırmalar da yapılmıştır. Toplumsal açıdan yapılan değerlendirmelerde en önemli problem olarak bu kesimin şehre yabancılaşması, yani bütünleşememe sorunu çıkış noktası olarak alınmıştır.⁴

---

² Ruşen Keleş, “1951-1960 Yıllarında Kent Araştırmaları”, **Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi**, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1986.

³ Alim Arlı, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Şehirleşme ve Gecekondu Araştırmaları”, **Türkiye Araştırmaları Litetatur Dergisi**, Cilt 3, Sayı 6, 2005, s.297.

⁴ Bkz. Şenyapılı Tansı, **Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu**, Ankara, ODTÜ Yayınları, 1978. **Kentsel Bütünleşme**, Ankara, TSB Derneği Türkiye Geliştirme Araştırma Vakfı Ortak Semineri, 1982. Tahire Erman, “Türkiye’de ‘Kentli Olmak’ ya da ‘Köylü Kalmak’”, **Kır-Kent Göçmeninin Bütünleşme Sorunu Üzerine Düşünceleri**, International Journal of Middle East Studies, 1998.

Çalışmalardaki başka bir özellikse genellikle gecekondular üzerine yapılan araştırmalarda gecekondulara ilişkin bilgi ve değerlendirmelerin kaynağı ve aynı zamanda sorunun taşıyıcısı olarak aile reisini (baba, eş) temel alan değerlendirmelerin yaygınlığıdır. Hatta bu eğilimi Türk sinemasında gecekonduları konu eden filmlere kadar götürebiliriz. Tüm aile, hane reisinin özellikleri ile tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu açıdan göre çalışan, kentte uyulması gereken kuralları belirleyen, kentsel ilişkiler içine giren erkektir. Kadın ise kentsel ilişkilerden çok gecekondular çevresindeki kendisi için tanımlanmış ilişkiler içine girmektedir.

İlk dönem incelemelerinde ve bu yaklaşımı devam ettiren günümüz değerlendirmelerinde de kadın konusundan yüzeysel olarak söz edilmekte, ailenin kente tutunma çabasında, yaşam mücadelesinde rol oynayan kadının varlığı yok sayılmaktadır. Aynı zamanda ihmal edilen bir durum da kadının kente ailesine yer edinme çabasında ev ekonomisine katkısıdır. Ev içinde ekmek pişirerek, salça-turşu yaparak, yani birçok gıda maddesini kendisi yaparak, geleneksel üretim tarzlarını kentte devam ettirmişlerdir. Bu şekilde aile bütçelerine katkı sağlamışlardır. Bu katkıları göz ardı edilerek kadın konusuna ayrı ve özel bir yer verilmemiştir.

Kadınlara bu şekilde son derece edilgen bir profil içinde betimlendiğini söyleyebiliriz. Genellikle toplumdaki konularını etkileyen faktörler akraba ve aile içi ilişkiler olarak gösterilmiştir. Bu bağlamda kadının toplumdaki yerini belirleyen etkenler yaş, ocuk sahibi olması ve eşinin işi olarak değerlendirilmiştir. Bu noktada kadınların da kendilerini tanımlama aracı olarak hane reisini gördükleri belirtilmektedir. Tekrar belirtmek gerekirse göçü ele alan çalışmalarda, sorun kadın konusundan tamamen bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Ayrıca buna bağlı olarak kadın karakteri, kendisinden beklenen ve istenen her şeye boyun eğen, kendini ilgilendiren kararlarda bile sesini çıkartmayan bir özellik gösterir. Kadın eşinin veya ailesinin onaylamadığı yanlış bir davranışı görüldüğü takdirde kimi zaman dayakla cezalandırılan, kendi düşüncesi olmayan veya dile getiremeyen, kendini gerçekleştirememiş bir kişi olarak tanımlanmıştır.

Bu konum gündelik yaşamından, siyasal alana katılımına kadar devam etmektedir. Kadına yüklenen edilgen role karşın, ailede karar alma süreçlerinde en etkin işlevi yerine getiren erkektir. Aile içi stratejik kararları o vermektedir. Örneğin Ömer Lütfi Akad'ın bir gecekondu ailesini tasvir ettiği ünlü üçlemesi Gelin, Düğün, Diyet adlı filmlerden Gelin'de ailenin çocuğu hasta olmasına karşın, çocuk ailedeki erkek üyelerin gerekli görmemesinden ötürü doktora götürülmemekte ve kadın bu durum karşısında olayın ciddiyetini fark etmesine rağmen alınan karara karşı gelememektedir.

Tüm bu değerlendirmelere karşın gecekondu bölgeleri oluşum yıllarından günümüze kadar büyük bir değişim geçirmiştir. İlk aşamada geçici bir çözüm olarak değerlendirilen gecekondular yok olmak bir yana, olumsuz koşullar da bile yeni ilişki sistemleri kurmak suretiyle sistemdeki yerini gittikçe sağlamlaştırmıştır. Bu kendini tekrar üreten sistem içerisinde, gecekondu bölgelerinin niteliği de değişmiştir.

Bu gelişmenin ilk dönemeci olarak 1980'lerle birlikte bölgesel olarak kentle bütünleşen, apartmanlaşan dolayısıyla daha çok rant malzemesi olan gecekondulardan söz edebiliriz. Bu dönemden sonra birçok gecekondu tipik tek katlı, suyu olmayan sefalet bölgeleri olmaktan çıkarak, apartmanlardan oluşan, göreceli olsa da gecekonduların ilk yapılış yılları ile karşılaştırıldığında daha iyi yapılar niteliği kazanarak, belediye hizmetlerinden yararlanılabilen şehrin içinde kalmış bölgelere dönüşmüştür. Şehrin büyümesi ile birlikte gecekondu mahalleleri artık şehrin içine işleyerek, şehrin önemli bir parçası haline almıştır.

İkinci dönemeç, 1990'larda bazı açılardan gecekondu tanımının değişerek, kente eklenilen gecekondu bölgelerinin 'varoş' olarak tanımlanan bölgeler haline gelmesidir. 1990 sonrası göç edenlerin yeni yerleşim alanlarına kayması sonucu bu bölgeler gittikçe genişlemiştir. Varoşlar şehrin içinde kalmış gecekondu bölgelerine göre farklılık içermektedir. Tüfekçioğlu'nun yaptığı ayrıma göre günümüz varoşlarının, gecekondulardan üç temel farkı bulunmaktadır. Klasik gecekondu döneminde sanayi bölgelerinin çevresinde kurulan gecekondu bölgelerinde yaşayan

kitleler zaman içinde kentsel yaşam tarzına katılabilmekteydi. Günümüz varoşlarının ise en çarpıcı özelliği kente çok yakın olmalarına rağmen bu bölgelerin kentten kopukluğudur. Geçmiş dönemlerden ikinci önemli farklılık, tek katlı konutların yerini belki yine ruhsatsız ama bu defa çok katlı yapıların almasıdır. Varoş bölgelerinde eski dönemlere kıyasla rant ilişkileri daha yoğundur. Böylece kentin ekonomik ilişkilerine katılmadan, bu ilişkilerden pay almaktadırlar. Nöbetleşe Yoksulluk çalışmasında da görüldüğü gibi “dayanışma”nın yerini giderek çıkar ve bir sonra gelenlerin sırtından geçinmeye dayalı sömürüye varan ekonomik ilişkiler almıştır.⁵ Bugün gecekondular ve varoşlar klasik anlamda barınma ihtiyacını karşılayan konutlar olmaktan çıkarak, ilerdeki dönemlerde ne yönde gelişeceğini öngöremediğimiz alanlar haline gelmektedir.⁶

Gecekondular varoşa yani günümüze gelene kadar niteliksel açıdan böyle dönüşüm yaşarken buralarda yaşayan topluluğun ve özellikle kadınların da aynı kalmaları beklenemez. Uzun yıllardır tartışılan gecekondular ve gecekonduda yaşayan kadınların konumu günümüze gelene kadar pek çok yapısal değişime uğramıştır. Gecekondularda kadınların geleneksel rollerinde farklılaşmalar söz konusu olmuştur.

Genel açıklama tarzlarına göre kadınlar, köy yaşantısındaki rollerini ve konumlarını şehirde devam ettirmektedirler. Yeni bir şehir, yeni bir konut tipine karşın kadın aynı olduğu varsayılmaktadır. Köyden getirdiği alışkanlıklarını devam ettirmektedir. Buna göre kendini ve ailesini değiştirmek için çaba harcamamakta, aile içinde ve kamusal alanda varlığından pek söz edilmemektedir. Kısacası çizilen bu portrede genelde kadınlar, özelden genç kızlar yaşamlarının her aşamasında babalarına, eşlerine veya ailenin diğer erkek üyelerine bağımlı olarak yaşamaktadırlar. Özellikle eski çalışmalarda ve gecekondular yaşantısını yansıtan

---

⁵ Bkz. Hayati Tüfekçioğlu, Yoksulluk sempozyumu bildiri metni, Yoksulluk I. Cilt, İstanbul, Deniz Feneri Yayınları, 2003.

⁶ Günümüzde gecekondular, varoş gibi alanların dışında Prof. Dr. Korkut Tuna'nın kavramlaştırdığı 'varoş ötesi' diyebileceğimiz bölgeler söz konusudur. Şehre oldukça uzak alanlarda kurulan varoş ötesi yerleşimler ciddi sefalet manzaraları çizmekte ve belki de bu bölgelerde şehrin en yoksul kesimleri yaşamaktadır.

filmlerde, gecekondulu genç kızların durumuna dair (çalışma, eğitim vb. gibi) tasvirler ve bilgiler oldukça sınırlıdır.

Bahsi yapılan varsayımların belli bir dönem içinde geçerliliği olsa bile son yıllarda gecekondulu ve varoş bölgelerinde birçok değişim yaşanmaktadır. Bunun sonucunda bu toplumun üyesi olan kadınların ve genç kızların da söz konusu değişimlerden etkilenmemesi mümkün görünmemektedir. Kadınların aile içinde ve sosyal hayatta konumlarının ve rollerinin gecekonduların mekansal olarak dönüşmesine paralel olarak değişmesinden bahsedebiliriz.

Bu değişimlerden birkaçı olarak kadınların ve genç kızların kentte çalışma yaşamına dahil olması ve televizyonun hayatları üzerindeki etkisini düşünebiliriz. Geçmiş dönemlerde, gecekondulu bölgelerinde, evin erkeği ölmemiş, sakat veya kronik bir hastalığa yakalanmamışsa kadınların çalışması itibar kaybettirici, istenmeyen bir özelliktir. Ancak son yıllara genel olarak bakıldığında Türkiye'nin geçirdiği ekonomik krizler ve gittikçe ağırlaşan maddi koşullar şehirlerde kadının çalışma yaşamına dahil olması sonucunu getirmiştir. Bunun yanında toplumsal ilişkiler açısından değerlendirildiğinde çarpıcı gelişmelerden biri de, hayatımıza ve hızla gecekondulu ailelerinin evlerine giren televizyondur. Son yıllarda iletişim araçlarının gelişmesi, çeşitlenmesi ve yaygınlaşması ile gecekondulu kadınlar bu yayınları takip etmek suretiyle dünyadaki ve Türkiye'deki gelişmelerden haberdar olmaktadır. Bu durumda yaşamlarında farklılaşmaya yol açtığı düşünülebilir.

Ayrıca bu değişime neden olan bir başka varsayımımız ise kadınlar üzerindeki baskının gevşemiş veya kalkmış olduğudur. İlk dönemler de şehre yabancı kadınlar, buldukları çevre tarafından denetlenmiş, pek çok alan onlara kapalı tutulmuştur. Böylece kadınlar şehirli değerler ve ilişkiler sistemi ile tanışmamıştır. Köydeki adetlerini, alışkanlıklarını, giyiniş şekillerini devam ettirmişlerdir. Aynı zamanda köy ile ilişkileri yoğundur. Son yıllarda ise köy ile olan ilişkinin azalması ve hatta çözülmesi gecekondulardaki bazı değerlerin de değişimine yol açmaktadır. Son yıllarda yaşanan maddi imkânsızlıklar, köyde kalanların birçoğunun da şehre göç etmesi ve ayrıca artık ailenin şehirde kökleşmesi ile köy ile

ilişkiler sekteye uğramıştır. Bu şekilde de kadınlar üzerindeki baskı kısmen azalmıştır.

Tüm bunlara ek olarak kadınlara göreceli de olsa eğitim olanaklarının açılmasını ve ekonomik anlamda gecekondulu ve varoşlarda yaşanan değişimi de ekleyebiliriz. Bahsettiğimiz gelişmelere bağlı olarak bu bölgelerde yaşayan kadın ve genç kızların değişmemesi mümkün görülmemektedir. Ancak gecekondulu ve varoş tarzı yerleşimlere olan ilginin sürmesine rağmen, özellikle varoşlarda yaşayan topluluk ve kadınlar üzerine hala bazı belirsizlikler ve genelleyici ön yargılar devam etmektedir. Kadın konusuna sınırlı yer veren çalışmalar, günümüzde gecekondulu ve varoşlarda yaşanan kadına dair gelişme dinamikleri hakkında yeterli bilgi verememektedir. Özellikle bu bölgelerdeki kadının değişimi, aldığı yeni roller ve konumu yeteri kadar bilinmemektedir. Bu noktada gelecek kuşakların yetişmesinde bire bir rol oynayan, aile içi ve dışındaki ilişkilerde her gerilim anında problem çözücü özelliğini ortaya koyabilen gecekondulu kadının, yeni konumu gecekonduluların yaşa ve ilişkiler ağının çözümlenmesi açısından oldukça önemlidir.

Günümüzde varoşlarda 'gecekondulu'yu aşan ilişkiler yaşanmakta ve farklı özellikler sergilemektedir. Toplumsal değişim süreçlerinin kadınlara doğrudan etkilerini araştırmayan, gecekondulu sorununu maddi öğeler ve erkek egemen ilişki tarzı ekseninde ele alan yaklaşım tarzı yeni koşulları ve kadının statüsünü gösterir nitelikte değildir. Bu bölgeler, hala göç almasına karşın ilk göç eden ailelerin ikinci, üçüncü ve hatta dördüncü kuşaklar yaşamaktadır. Söz konusu yeni kuşakları ülkemizde yaşanan gelişmeler karşısında sabit kalamamışlardır. Sonuç olarak, bu bölgelerde eldeki açıklama tarzlarının dışında yeni birtakım yapılanma ve ilişki türleri hâkimdir. Söz konusu yeni toplumsal ilişki biçimleri ve yaşam tarzlarını anlamamızı sağlayacak, kadınların farklılaşmasına neden olan iç dinamikleri gösterecek çalışmalar daha da gerekli hale gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı, bütünüyle gecekondulu olgusunu, gecekondulu araştırmalarının ele aldığı konuları veya kadın konusunu açıklamak değildir. Bu çalışma, gecekondulaşma ve bunun içinde kadın konusuna değinenlerin ele alış

biçimleri üzerinden, bu bölgelerdeki genç kız ve kadınların yaşamlarındaki değişimin yönünü kavramak ve barındırdıkları potansiyeli ortaya çıkararak, günümüzde gecekondular bölgelerinde yaşanan değişimi gözler önüne sermek ve bu bağlamda yeni kullanılan ismi ile varoşları ve burada yaşamakta olan grubu tanımlamak amacı taşımaktadır. Dolayısıyla varoşların oluşmasına neden olan süreç ile birlikte kadının statüsü üzerinde durmayı amaçladık. Bu çerçevede bahsi yapılan açıklama tarzlarından yola çıkarak, kadınların yeni toplumsal kimliği, imajını anlamlandırmak için kendimiz bir çalışma yapmayı tercih ettik.

Bu çalışmanın temel varsayımı; gecekondular, kazandıkları yeni nitelik ile varoşlardaki mevcut değişimin dinamiklerinin bir ögesi olan kadınların gelişmelere paralel olarak değişerek, geleneksel konumlarında farklılık yaratmaları ve klasik yaklaşım tarzlarının kadınların şekillenmekte olan bu yeni görünüm ve konumlarının açıklanması için yeterli olmadığıdır.⁷ Araştırmanın bütünü, bazı gecekondular araştırmalarında, sosyal açıdan eksik kaldığını düşündüğümüz, kadının konumunu belirlemeye yönelik olarak tasarlanmıştır.

Bu bağlamda çalışmamız sırasında gecekondular konusunda yapılmış eserler literatürünün genişliği nedeniyle kaynaklardan sadece konumuza dair olanlar incelenmiştir. Yaşanan bir başka sıkıntı ise kadın konusunun genel olarak çalışmalarda ayrıntılı olarak yer almamasıdır. Aynı zamanda gecekondular toplumu ve özellikle kadın konusundaki bazı genel kanılar, gecekondular araştırmalarında sıklıkla tekrarlanmıştır. Bu nedenle çalışmamızda söz konusu tekrarlara mümkün olduğunca yer verilmemeye çalışılmıştır.

Çalışmamız, üç ana bölümden oluşmaktadır. I. Bölüm ele aldığımız konu üzerine teorik bilgilere dayanmaktadır. Gecekondular ve barındırdıkları ilişkiler ağını daha iyi tanımlamak açısından öncelikle gecekonduların oluşmasını hazırlayan

---

⁷ 1980 sonrası feminist hareketin ülkemizde de etkili olması ile yapılan çalışmaları genel gecekondular çalışmaları ve açıklama tarzlarından farklı olduğunu belirtmek gereklidir. Bu çalışmalarda kadınları çevrelerindeki ilişkiler ağı veya aile içi konumları dışında kendi potansiyelleri ile tanımlamaya yönelik olduğu gibi yine de bu çalışmalar içinde bazılarının amacına ulaşamadığı da görülmektedir. Ancak biz bu araştırmalara ve betimlemelerine çalışmamız içinde ayrıntılı olarak yer vermeyeceğiz.

süreç tanıtılmıştır. Aynı zamanda gecekonduluların tarihsel ve dönemsel olarak geçirdiği değişim gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. İkinci olarak kent ve köy arasında gecekonduluların genel olarak özelliklerini tanımlamanın, bu grubun bir üyesi olan gecekondulu kadının konumunu kavramamıza fayda sağlayacağı düşünülmüştür. Aynı zamanda gecekondulu kadının kentli değerler ile tanışıp kendini kent içinde nerede konumlandığını ve kentli değerlerle tanışmanın kendilerine kazandırdığı yeni tutum alışları açıklanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise ilk olarak, günümüze kadar olan gecekonduluların çalışmaları temel eğilimlerinden ve gecekonduluların çalışmaları ele alınan konulardan kısaca bahsedilmektedir. Son olarak çalışmamız, daha önceki çalışmalarda kadınlara yönelik betimlemeleri ve kadın konusunun hangi ana başlıklar altında ele alındığı ayrıntılı olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise uygulama ile ilgilidir. Öncelikle Bayramtepe araştırmasının metodolojisi dâhilinde araştırmanın amacı, yöntemi, evren ve örnekleme tanıtılmaktadır. Ardından ise alan çalışmamız sonucunda elde edilen veriler sunulmaktadır. Söz konusu veriler hem eski ele alışlara göre kadınların yaşamında ve statüsünde bir farklılık olup olmadığını ve böyle bir farklılık var ise bunun nedenleri ve niteliğini tespit etmeye yöneliktir. Bulgular, SPSS programı ile analiz edilmiş örneklem ile ilgili frekans ve çapraz tablolar oluşturulmuştur.

Sonuç başlığı altında ise yukarıda belirttiğimiz bağlantılar çerçevesinde elde edilen verileri, gecekonduluların çalışmalarındaki klasik tasvirlerle karşılaştırıp, aradaki bağlantı kurularak gecekondululardaki toplumsal değişimi olumlu ve olumsuz yanlarını göz önünde bulundurularda kadın üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır.

I. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE GECEKONDULARIN GELİŞİMİ VE GECEKONDULULAR

1. GECEKONDU OLGUSU VE TÜRKİYE’DE GELİŞİMİ

Elli yılı aşkın süredir gecekondulu olgusu ve çevresinde gelişen ilişkiler ağı Türkiye’nin tartışma konuları arasındadır. 1950 sonrası ivme kazanan, kırdan büyük kentlere göç ve devamında şehirlerde yaşanan barınma problemi sonucunda ortaya çıkan gecekondulaşma konusu güncelliğini günümüze kadar korumuştur. Gecekonduların meydana getirdiği mekânsal koşulların farklılığı yanında, gecekondularda yaşayan grubun hem kır hem kent arasında kalarak şekillendirdiği ilişkiler ağı da incelenmesi gereken bir konudur. Burada unutulmaması gereken Türkiye’de iç göç ve gecekondulaşmanın birden bire ortaya çıkmadığı, belli bir süreç dâhilinde değişen politik, ekonomik ve toplumsal koşullar sonucunda meydana geldiğidir.

1.1 II. Dünya Savaşı Öncesi Kırsal Bölgelerin ve Kentlerin Durumu

Türkiye, gecekondulu olgusu ile II. Dünya Savaşı sonrası tanışmıştır. Bu dönem sonrası kentler, kırsal alanlar ve köylerden gelen insan yoğunluğunun baskısı altına girmiştir. Bu döneme kadar köy ve kent arasında nüfus açısından ve ekonomik olarak oransal denge mevcuttur. 50li yıllar ile bu dengenin bozulmuş olması göç öncesi kırsal kesimin ve kentlerin durumunu incelemeyi gerekli kılmaktadır. Bunlardan söz edilmeden gecekondulu olgusu ve beraberinde getirdiği ilişkiler ağı yeterli ölçüde açıklanamaz.

Gecekondulaşma sürecinin arka planını oluşturduğu düşünülen bazı olayları, tarım ve sanayi sektörünün iç göç öncesi durumunu, kentlerin barınacak yer ve

istihdam açısından potansiyelini incelemek genel eğilimleri anlamakta yardımcı olacaktır. Cumhuriyet öncesi var olan tarıma dayalı iktisadi faaliyet, Cumhuriyet döneminde de sürdürülmüştür. Bunun yanında Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak tarım başlıca zenginlik kaynağı ve nüfusu besleyen öncelikli sektör olmuştur. Bu yüzden de tarım ve köylülük kadar tarım politikaları da önem kazanmıştır.¹

Cumhuriyet'in ilk yıllarında izlenen devletçi politikaların, kırsal alanı etkileyen olumsuz bir baskısı olmamıştır. Köylü efendimizdir, zihniyeti ile tarım faaliyeti devlet tarafından desteklenen bir uğraş halini almıştır. Tarım alanlarında makineye dayalı üretim söz konusu değildi. Köylü hala geleneksel metotlarla tarımı sürdürmekteydi. Kır yaşamı, istihdam alanı sağladığı ölçüde tercih sebebi sayılmıştır. Kırdaki yaşayan yoğun nüfus, tarımsal faaliyetin sürdürülebilmesi açısından gerekli olmuştur. Köylü toprağa, tarım ise insana bağlı olarak yapılmaktaydı. Yani kırsal alan hala geniş bir nüfusu barındıracak, besleyecek ve istihdam edebilecek nitelikteydi. Bu durum Türkiye'de büyük bir kesimin en önemli gelir kaynağının uzun yıllar tarımsal üretim olmasını sağlamıştır.

Tarım sektörü ile karşılaştırıldığında sanayinin daha yavaş ve kontrollü bir seyir izlediğini söyleyebiliriz. Bu durumun nedenlerinden biri, 1929 ekonomik krizinin olumsuz etkilerini önlemek amacıyla alınan önlemlerdir. Bu önlemler, içe dönük ve öz kaynaklara dayalı bir sanayileşme programının tanımlandığı, kendine yeterli kalkınma biçiminde özetlenmektedir. Bu modelin örgütsel boyutunda ise merkeziyetçi bir yönetim biçimi geliştirilmiştir.² İthal ikameci denilen bu politika ile sanayi malları üretmeye yönelik özel girişimler kısıtlanmıştır. Söz konusu dönem için sanayi yatırımlarını geliştirme anlamında büyük bir atılım yapılmamıştır.

Böyle bir yapı içerisinde, II. Dünya Savaşı öncesi dönemde kentte geniş bir nüfusu istihdam edebilecek kapasitede iş olanakları da sınırlıydı. Sanayileşme

---

¹ Oya Baydar, "Sunuş Konuşması", **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul, TVY, 1999.

² Tansı Şenyapılı, "**Baraka**"dan Gecekonduya, **Ankara'da Kentsel Dönüşüm: 1923-1960**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.115.

hamlesi daha gerçekteşmemiştii. Var olan fabrikalar ise küçük ölçekli ve sayıca fazla değildi. Aynı zamanda devlet kontrolünde üretim yapılmaktaydı. Bu durum devletçi politikaların bir yansımasıdır. Devlet denetiminde fabrikalar kurulup, çalıştırılıyordu.

Ülkemizi, ekonomik ve siyasal gelişimini etkileyen bir faktör ise II. Dünya Savaşı'nın başlamasıdır. Savaşın sürdüğü dönem içinde Türkiye siyasette denge politikası izlemiştir. Denge politikası aynı zamanda ekonomik anlamda da sürdürülmüştür. Dış alım ve satımlar oldukça sınırlı tutulmuştur. Tüm Dünya'da ve Türkiye'de hammadde sıkıntısı yaşanmıştır. Dünyadaki savaş koşulları içinde süregelen gelişmeler neticesinde Türkiye'de kırın, kentlerin nüfus ve toplumsal yapısında çok büyük bir değişiklik yaşanmamıştır. Ekonomik açıdan bakıldığında ise her iki alan içinde olumsuz etkiler doğurmuştur. Bu etkiler sonucunda tüm sektörler için üretimin düştüğü söylenebilir.

1950'lere kadar Türkiye'nin kırdan ve kentte yatırımların paylaşımını şöyle açıklayabiliriz: Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik durum, yatırımların mekânda dağılımını da doğrudan etkilemekteydi, ne kırdan ne kentte büyük yatırımlar yapılabiliyordu. Kırdan teknoloji değışmediği için emek yoğun işletme biçimi sürüyor, topraktan çok büyük yığınlar kopamıyordu. Kentlerin çekiliciliğinde ise önemli bir artış yoktu. Kente gelenlere kırdan daha iyi yaşam koşulları sağlanamıyordu. Bu nedenle bu dönemde kentlerin nüfusunda büyük bir artış izlenmiyordu.³ Söz konusu dönemin koşulları içinde, mevcut durum bir göç dalgasına neden olacak sonuçlar doğurmamıştır. Türkiye'de gecekonduların oluşumunu hazırlayan süreç II. Dünya Savaşı ve paralelindeki gelişmeler dahilinde meydana gelmiştir.

---

³ Şenyapılı, a.g.e., s.112.

1.2 Gecekondulaşmanın Oluşumunu Hazırlayan Süreç

Türkiye’de iç göçü başlatacak etkenler, II. Dünya Savaşı sonrasında şekillenmiştir. Bu yıllardan sonra Türkiye Cumhuriyet’in ilk yıllarında nüfusunun yüzde 25’i kentlerde yaşayan tarım ağırlıklı bir ülkeden, yüzde 70’i kentlerde yaşayan, dolayısıyla kent kökenli faaliyetlerin ve kararların belirleyici bir rol oynadığı bir ülkeye dönüşmüştür.”⁴ Bu nedenle 1945 ve sonraki tarihlerde Türkiye’de kentlerin yeni durumu ve toplumsal yapısı ve bu gelişmelerin seyri büyük bir önem taşımaktadır.

1945’ten sonra iç göçün yoğunlaşması ve seyrinin büyük ölçüde kentlere yönelmesi söz konusudur. Daha önce de ufak ölçekli göçler olmaktadır ancak bu devreye kadar kadar olan göçler esas olarak dışarıdan, siyasal ve kültürel etkenler tarafından güdülenmiş göçlerdir. 1950’den sonra ise göç büyük oranda iç göçtür.⁵ Göçün kapsamı yoğunlaşarak bir çok ili içine almıştır.

İç göç ile beraber Türkiye yeni kavramlarla tanışmıştır; ‘Gecekondu ve Gecekondulaşma’. Bu kavram daha sonraki yıllarda özellikle şehircilik literatüründe sıklıkla kullanılmaktadır. Gecekonduların özellikle söz konusu tarihlerde, yoğunluk kazanmasının önemli nedenleri vardır. II. Dünya Savaşın başlaması ekonomik kalkınmayı olumsuz yönde etkilemiştir. Savaş koşulları içerisinde kendine yeter kalkınma politikası içinde hiçbir sektöre yeterli kaynak ayrılmamıştır. Dolayısıyla kırsal kesimin kazançları gittikçe düşmüştür. Önceki dönemlere göre kırsal nüfusun geliri ve üretim kabiliyeti oldukça azalmıştır.

1945 sonrası yapılan Marshall yardımı kırsal alanın görünümünün tamamen değişmesine neden olmuştur. Amerika tarafından yapılan Marshall yardımının en önemli bölümü tarıma ayrılmıştır. Çünkü savaştan çıkan Avrupa’nın gıda ihtiyacı

---

⁴ Oğuz Işık-Melih Pınarcıoğlu, **Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.95.

⁵ H. Kemal Karpat, **Türkiye’de Toplumsal Dönüşümler**, Ankara, İmge Kitabevi, 2003, s.113.

(özellikle tarımsal ürünlere) fazla olmuştur. Bu dönemde seri üretim için pek çok teknolojik tarım aleti kırsal alanda kullanılmaya başlanmıştır. Gün geçtikçe kırsal alanlarda bu makinelerin yaygınlığı artmıştır. Gelişmeler sonucunda tarım daha kolaylıkla yapılır hale gelmiş, aynı ölçüde üretim kapasitesi artmıştır.

İlk önceleri sevinçle karşılanan Marshall yardımı, köylüler için aynı şekilde sevindirici sonuçlar doğurmamıştır. Tarımsal kalkınmayı teşvik eden Marshall Planı diye anılan antlaşma uyarınca tarımda teknoloji yenilenmesi olmuş, bir bölüm emek açıkta kalmıştır. Aynı zamanda nüfus artışı dolayısıyla tarım toprağının emebileceği işgücünün üstünde bir emek sunuşu (arzı) oluşmuştur. Yine nüfus artışına bağlı olarak, atadan çocuklara geçen topraklar küçük parçalara bölünmüş ve gittikçe daha küçük alanlara bölünen topraktan bir yerden sonra yeterli gelir sağlamaz olmuştur. Bunun sonucunda da topraktan elde edilen gelirle yaşam sürdürülmesi gittikçe zorlaşmıştır.⁶

Bu yıllar, söz konusu gelişmeler dahilinde büyük tarım işletmeleri kurulmaya başlanmıştır. Küçük üreticilerin üretim kapasitesi büyük çiftliklerle rekabet edebilecek düzeyde olmadığı için küçük üreticiler de işsiz kalmıştır. Köylünün elinde bulunan topraklar yavaş yavaş elden çıkarılmaya başlamıştır. İlk dönem göç eden köylülerin topraklarını satarak kazandıkları paralar, yol masraflarını ve şehirde tutunana kadar ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmıştır.

Marshall yardımı, tarıma yapılan yatırımlarla sınırlı kalmamıştır. Konumuz açısından önemli olan bir boyutu da ulaşım ağına yapılan yatırımdır. Türkiye tarımda makineleşme ile üretimini arttırarak, dışarıya tarım ürünleri ihraç edecek duruma gelmiştir. İhracatın yapılabilmesi için de ulaşım ağının gelişmesi gerekmektedir. Marshall yardımının büyük bir kısmı da karayolu ağını geliştirmeye yatırılmıştır. Siyasi iktidarların desteği ile yapılan karayollarının yurt çapında gelişmesi kır ve

---

⁶ Önder Şenyapılı, **Kentileşemeyen Ülke Kentileşen Köylüler**, Ankara. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1981, s.5.

kent arasındaki mesafeyi kısaltmıştır. En uzak, ücra bölgelerden kente olan mesafe sadece bir gündür. Bu da gücü kolaylaştırmıştır.

Bu gelişmeler dışında başka bir gelişme de yeni yapılanmaya ek olarak, devlet politikasındaki değişimdir. Türkiye  leğinde II. Dünya Savaşı sonrasında siyasi anlamda çok büyük bir farklılaşma söz konusu olmuştur. Çok partili hayata geçilerek, tek partili dönemin devletçilik politikalarından vazgeçilmiştir. Bahsettiğimiz olumsuz koşulları yaşayan köylüler, savaş dönemi tarım politikalarına da tepki olarak DP'yi desteklemiştir, Demokrat Parti dönemin Amerikan yardımının tarıma yönelik olması nedeniyle bu kesime yönelik politikalar geliştirmiş ve bunun sonucunda üretim kapsamı ve şekli değişmiştir. Daha  nceki yöneticilerin, köylüler üzerine uyguladıkları ağır vergilendirmeyle birkaç kenti ilerleme ve modernliğin modelleri olarak ıslah etme çabası sonucunda köylüler iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi'nin aleyhine dönüp onu 1950'lerde iktidardan uzaklaştırmışlardır. DP, büyük oranda ABD'nin 1951 ile 1953 arasında sağladığı yardım sayesinde, kısmen tarımsal  retilimi arttırmak, kısmen de üst tarımsal kesimlerin taleplerine uymak için büyük tarımsal mekanizasyona girişmiştir.⁷

1950'lerde politik anlamda değişimle beraber yatırımların devlet eliyle yapılması yerine özel girişim ve özel sermaye desteklenmeye başlamıştır. Dış kaynaklı yatırımlar ve desteklenen özel girişimciler, sanayi sektörün canlanmasına neden olmuşlardır.  lke çapında sanayi yatırımları artmıştır. Özellikle nakliye açısından ulaşımı kolay alanlarda fabrikalar kurulmuştur. Sanayinin gelişmesi hızına göre kademeli olarak iş gücüne olan gereksinim artmıştır. Sanayinin geliştiği şehirler topraktan kopmakta olan nüfus için çekim merkezi haline gelmiştir.

Aslında 1940 ve 1950 yılları arasında kentlerin fiziksel görünümünde büyük bir değişim olmamıştır. Ancak kentlerde asıl önemli yapısal ve ekonomik değişim 1950 dönemi sonrasına rastlamıştır. Bunda karayolları yapımı ile kentin merkezileşmesi ve ticaret, sanayi gibi ekonomik yatırımların kentten yönetilmesi

---

⁷ Karpat, a.g.e., s.104.

etkili olmuştur. Bu dönemde kentlere olan yatırımlar fazlalaşmıştır. Bunun nedeni ise pek çok idari iş artık kentlerde planlanmakta ve idare edilmekte olmasıdır. Tarımın değişen koşulları neticesinde artan gelir kentlere yatırılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda bu koşulların yerinden oynattığı nüfus kentlerde ucuz iş gücü birikimleri oluşturmuştur. Böylece 1950 sonrası kentleşme önem kazanmış ve kent ekonomisi gelişmiştir.⁸

1.3 Gecekondulaşmanın Gündeme Gelmesi

1950 döneminde değişen ekonomik ve politik koşullar altında kırsal nüfusun işlevinin değişmesi koşutunda mekândaki özelliklerinin de değişmesi söz konusu olmuştur.⁹ Mekandak değişim şu şekilde açıklanabilir. Bu dönemde kentlerin yapılaşması, genişlemesi çok hızlı olmamıştır. Başka bir deyişle ulaşım ağları güçlenmesine karşın kırsal alandan gelen grupları barındıracak yeterli yapı mevcut değildir.¹⁰ Dolayısıyla göç eden nüfus barınma ve istihdam sorununu, yardım almadan mevcut koşullar içinde çözmüşlerdir. Böylece kapsamı gittikçe genişleyen gecekondulaşma olgusu ortaya çıkmıştır. Türklere has bir yol olarak kabul edilebilecek gecekondu ucuz mesken ihtiyacını karşılayan yeterli ve ucuz evler olarak nitelendirilmişlerdir.¹¹

Bu toplu yerleşmelerin ortaya çıkışına değin, “mekânda tek tek ve dağınık olarak gecekondu olmasına karşın önemli bir gelişme olarak nitelendirilmemektedir.”¹² Özellikle 1940’larda İstanbul’da görülen ve resmi istatistiklerde barakalaşmalar diye sınıflandırılan gecekondu ilk başta kentin ana dokusunu rahatsız etmeyen, geçici bir olgu olarak görüldüğü belirtilmektedir.¹³ Gecekondulaşma süreci içinde gecekondu yoğunlaşarak mahalleler halini almıştır.

---

⁸ Şenyapılı, a.g.e, s.174.

⁹ Şenyapılı, a.g.e., s.172.

¹⁰ Şenyapılı, a.g.e., s.82.

¹¹ W.M Hart, **Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi**, İstanbul, İTO Yayınları, 1969, s.101.

¹² Tansı Şenyapılı, **Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu**, Ankara, Odtü Yayınları, 1978. s.51.

¹³ F. Ebert Vakfı, “Barınma ihtiyacından Kentsel Rant Paylaşımına Dönüşen Bir Sürecin Ekonomik, Sosyal ve Politik Boyutları”, **Türkiye’de Gecekonduunun 50. Yılı**, İstanbul, FES Yayınları, 1996, s.5.

Gecekondu mahallerinin giderek büyüyerek sistemdeki yerlerini sağlamlaştırılmaları karşısında geçici bir sorun olmadıkları anlaşılmıştır.

Ayrıca çeşitli af yasalarının çıkarılması da gecekonducuların yerini güçlendirmiştir. Bu yasaların miladı olan Türkiye’de ilk af yasası 1948’de Hasan Saka Hükümeti döneminde çıkarılmıştır. Bu yasa sadece Ankara’daki gecekonducuları kapsamış, hazine arazilerinin gecekonduculara dağıtılarak, tapu verilmesini öngörülmüştür. Tüm gecekonducuları kapsayan af yasası ise 1949’da çıkarılmıştır.¹⁴ Daha sonraki yıllarda siyasi kaygılar neticesinde benzer yasalar çıkarılmaya devam edilmiştir.

Sosyal açıdan göç ve yol açtığı gelişimler kentin “eski sakinleri, yani eski orta sınıf değerlerine sahip kendinden emin, tanınmış, yerleşik aileler göçü köylü istilası saymışlardır. Kent töresi ve mahremiyetinin ortadan kalkmasından şikâyet ederek ve gecekonducularda suç oranlarının arttığı söylentilerinin doğru olup olmadığını araştırmaksızın, mümkün olan her araçla göçü önlemeye çalıştılar.”¹⁵ Özellikle dönemin basınında bu tarz ifadelerle sıklıkla rastlanmaktadır. En yüksek oranda göç alan İstanbul’un yeniden (ve bir başka anlamda) fethedildiği dile getirilerek bu göçe dur demenin yolları aranmıştır. Göçenlerin büyük umutlarla geldikleri İstanbul’da sefil oldukları konusu işlenmiştir. Göç şehrin dokusunu tahrip etmeye başladıktan sonra kır nüfusunu bulunduğu yerde tutmak için yollar arandığı görülmektedir.¹⁶ Bu açıdan “uzun bir süre kentte yaşanan tüm sorunlar ‘köylü’ göçüne ve ‘köylülerin’ kentsel yaşama uyum göstermemelerine bağlanmıştır.”¹⁷

Gecekonducuların gelişme seyri incelendiğinde her şehir için farklı bir değişim söz konusu olduğu görülür. Topraktan kopan nüfus değişik şehirlerde, değişik yerleşim biçimleri oluşturmuşlardır. Öncelikle Cumhuriyet’in örnek olarak planlanan şehri Ankara’da ufak çaplı olsa da böyle yerleşimlerin olduğu söylenebilir.

---

¹⁴ Ebert Vakfı, a.g.e., s. 8.

¹⁵ Karpat, a.g.e., s.114.

¹⁶ Ö.Şenyapılı, a.g.e., s.40

¹⁷ Sema Erder, “Nerelisin Hemşerim?”, **İstanbul Küresel Ve Yerel Arasında, İstanbul**, Metis Yayınları, 2006, s.193.

Şenyapılı'nın çalışmasına göre Ankara'da II. Dünya Savaşından önce de barakalaşma vardı, ama bu çok sınırlı bir olguydu. 1940'lara gelene kadarda bu görünümünü korudu. Ankara'da 1945 sonrası başlayan göç yığınları, emeklerini istihdam edebilecekleri tek yer olan kent merkezine yerleşmişlerdir. Ve burada bahsi geçen oda ölçeğinde yerleşmeler olarak tanımlanmıştır.¹⁸ Bu dönem için kırsal nüfusun geçiş aşaması denebilir. Kent merkezine yakın olmak pek çok açıdan yeni göçenlere çeşitli imkanlar yaratmıştır. Zamanla oda ölçeğinde yerleşmeler yerini sahipliği tartışmalı araziler üzerinde kurulacak gecekondu mahallelerine bırakmıştır.

İstanbul da ise gelişme boyutu daha farklıdır. Ankara'daki sınırlı iş olanaklarına bakıldığında, İstanbul istihdam açısından çok daha elverişlidir. Çünkü İstanbul'da 2. Dünya Savaşı sonrası sanayi gittikçe büyümektedir. Böylece İstanbul'da sanayinin yer seçimi ile gecekondu mahallelerinin olduğu alanlar arasında yakın ilişki olduğu görülmektedir.¹⁹ Sanayinin ihtiyacı olan iş gücünü sağlayan göç etmiş kesim barınma alanı olarak da fabrikalara yakın alanları seçmiştir. İşe yakınlık işveren içinde avantaj sağlamıştır. İlk aşamada İstanbul'un göçten çok etkilenmediği görülür. 1950'lerde İstanbul'a gelen ilk göç dalgası il nüfusuna göre küçüktür. Dolayısıyla onlar kentte köklü bir dönüşüme yol açmadan kente entegre olmuşlardır.²⁰

İstanbul'a göç edenler Eminönü hattı üzerinde, hem de şehrin çevresindeki fabrikaların etrafında toplanmıştır. Bazı örnekler etrafında konuyu ele alırsak, İstanbul'da gecekonduların ilk kümelendiği alanlar Zeytinburnu-Kazlıçeşme dericilik ve dokuma sanayinin; Ayvansaray'dan Eyüp'e uzanan alan dokuma, tütün-içki ve lastik sanayinin; Mecidiyeköy, Bomonti-Feriköy bira, dokuma ve çikolata fabrikalarının; Beykoz-Paşabahçe ise Sümerbank Kundura ve Şişe fabrikalarının; İstinye, Tersane ve Koç ailesinin kurduğu fabrikaların yakınındadır.²¹ Ve

---

¹⁸ Tansı Şenyapılı, "Cumhuriyetin 75. Yılı Gecekonduyunun 50.Yılı", **Bilânço: 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s.303.

¹⁹ Ebert Vakfı, a.g.e., s.11.

²⁰ Ferhunde Özbay, "İstanbul'da Göç ve İl İçi Nüfus Hareketleri(1985-1990)", **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul, TVY, 1999, s.277.

²¹ Ebert Vakfı, a.g.e., s.11.

günümüzde de varlığını koruyan bu bölgelerde geniş gecekondu mahalleleri oluşmuştur.

İzmir’de gecekondu oluşumu daha geç olmuştur. Bunun nedeni, göç eden nüfus yoğunluklu olarak Ankara ve İstanbul’un yanı sıra aradaki basamak kentlere takılmasıdır. İzmir verimli tarımı, sanayisi ve ihracatı ile beslenen nüfusunu kırdan uzun bir süre besleyebilmiştir. Gelen ilk dalga Ankara’da olduğu gibi kent merkezinde yayılmıştır. Daha sonraki yıllarda da gecekondu olgusu aynı ölçekleri izleyerek, kenti geriden sararak yayılmıştır.²² Bugün gecekondu nüfus İzmir’in genel nüfusu içinde ağırlıklı bir yer teşkil etmektedir.

Göçün ilk yıllarının önemli özellikleri vardır. Öncelikle politikacılar gecekondu nüfusunun önemli bir kaynak olabileceğinin farkına varmışlardır. Belli bir dönem iktidarı elinde bulunduran Demokrat Parti kentlerde büyük çoğunlukla gecekondu nüfusun oyları ile iktidara gelmiştir. 1945–1950 döneminde başlayan dağınık barakalaşma, yoğun ve yaygın bir fakirlik ve sefalet yansıtırken, 1950–1960 dönemi çeşitli af yasaları ile mahalleleşme ve kente yerleşme dönemidir.²³ Bu dönemdeki gelişmeler neticesinde gecekondu nüfus politik gücünün farkına varmaya başlamış ve geçici bir yerleşim biçimi ve kentte asimile olacak bir grup olmadıklarını kanıtlamışlardır.

1.4 1960’larda Göç ve Gecekondulaşma

1960’lara gelindiğinde Türkiye’de göç ve gecekondulaşma olgusu sadece üç büyük kent ile sınırlı kalmamıştır. Tüm ülkeyi saran gecekondulaşma süreci içinde bazı büyük Anadolu kentleri de gecekondularla tanışmış bir görünüm sergilemektedir.²⁴ Aynı zamanda göçün etkilerini en çok hisseden il olarak İstanbul

---

²² Şenyapılı a.g.e., 1998, s.307-308.

²³ Şenyapılı, a.g.e., 1998, s.309.

²⁴ Ebert Vakfı, a.g.e., s.13.

öne çıkmaktadır. İstanbul'un ve yakın çevresinin barınma, istihdam hacmi diğer kentsel alanlardakinden çok daha büyüktür. İstanbul'da sanayileşmenin olgunluk kazanmış bir süreç haline geldiği 1960'lı yıllar yaşanan ikinci göç dalgası ile, kırsal alandan kentsel sanayi merkezlerine doğru tipik bir iş gücü göçü dönemi olarak nitelendirilebilir.²⁵ Bunun yanında 1960 yılı ortalarında ikinci göç dalgası başlamıştır.

1960'lardan itibaren kent içi nüfusun etkinliği de farklı bir boyut kazanmıştır. Kentsel ekonomik mekânda çok daha merkezi ve önemli görevler üstlenen gecekondu nüfusu, fiziksel mekânda daha fazla hizmet ve iyileştirme koşullarına kavuşabilmiştir.²⁶ İlk dönemin olumsuz koşullarının bir kısmı bu yıllarda aşılarak nispeten daha iyi şartlara kavuşabilmişlerdir.

Sanayileşme yolunda hızlı bir ilerleme kaydedemeyen Türkiye'de, kentsel alanlar hızla akan kırsal nüfusu aynı hızla emme gücüne sahip olamamıştır. Kırsal alandan akan işgücünü istihdam edecek sanayi aynı hızla gelişmemiş, diğer yandan kentsel alanlar gelen nüfusu barındıracak konut oluşumunu sağlayamamıştır. Sonuç olarak, bu yıllarda gecekonduya yaşayan ve ikincil ekonomik sektörlerde geçimini sağlamaya çalışan bir göçmen kitlesi, kent nüfusunun ağırlıklı bir parçası haline gelmiştir.²⁷

Bunun yanında 1960 döneminde iç göçe, birde dış göçler eklenmiştir. Göçün yönü Almanya, Fransa gibi Batı Avrupa ülkelerinedir. Batı Avrupa ülkelerinin iş gücü gereksinimini karşılamak amaçlı köyde ve hatta kentte yaşayan insanları da kapsayan yurt dışı göçleri başlamıştır. Bu durum iç göçü görece olarak azaltarak, kentler açısından rahatlama sağlanmış olabilir. Çünkü kente daha önce kırsaldan göçüp aradığını bulamamış kitlelerde bu göç dalgasına katılmıştır. 1973 yılında göç alan ülkelerin, alımı durdurması ve ardından gelen petrol krizi ise iç göçün tekrar artmasına neden olacaktır.

---

²⁵ Özbay, a.g.e., s.278.

²⁶ Şenyapılı, a.g.e., 1998, s.313.

²⁷ Ahmet İçduyu-İbrahim Sirkeci, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'sinde Göç Hareketleri", **Bilanço: 75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.250.

1.5 1980 Sonrası Gecekondulaşma

Gecekondular kent içinde yer edinmeyi belli bir süreç içinde başaramışlardır ve gün geçtikçe sistem içindeki yerlerini artan bir biçimde sağlamlaştırmışlardır. Gecekondulaşma süreci otuz yıllık deneyimiyle 1980'lere gelindiğinde bu “nüfusun ekonomik mekândaki yeri artık sağlamlaşmış, tanımlanmıştır; formel ve enformel örgütler tarafından korunmaktaydı. Bu durum gecekondu nüfusun kabuk ve içerik değiştirmesi sağlamıştır.”²⁸

Bu tarihten sonra gecekondu üzerine olan yaklaşım tarzı ile açıklanamayacak ilişkiler gelişmiştir. 1980 döneminde yaşanan 12 Eylül darbesi ile yıllardır gecekondulara yönelik sürdürülen uygulama ve politikalar ortadan kalkmıştır. Bu döneme kadar hakim görüş buraların kent yoksullarının barınakları olduğudur. Devletin barınma sorununu çözemediği için bu yolun bulunduğu ve ülkenin kalkınması ve gelir dağılımındaki düzeltmelerle gecekondu sorununun çözüleceği şeklindeki, 1970'lerin sonu ve askeri yönetim döneminde gecekondular, teröristlerin faaliyet gösterdiği 'kurtarılmış bölgeler', 'terörist yatakları' olarak tanımlanarak sorun siyasi düzeyde bir başka şekilde kodlanmış olmuştur.²⁹

1980 dönemine damgasını vuran isim tabii ki darbe sonrası iktidara geçen Turgut Özal olmuştur. Turgut Özal sürdürdüğü siyaset dahilinde devlet içinde yeni yapılanmalara gitmiştir. Senelerdir sürdürülen ithal ikameci uygulamalar bu yıllarda bırakılmıştır. Devlet ekonomiye müdahaleden vazgeçmiştir. Artık devlet ekonomide daha edilgen bir görünüm sergilemektedir. Liberal politikanın yaygın olan bırakınız yapınlar söylemi devletin izlediği siyaseti mantığını açıklamada etkilidir. Bu politikalar gecekondulara da yansiyarak belli bir zihniyet değişimine zemin hazırlamıştır. Böylece ekonomik alanda 80'li yıllardaki “Özal döneminde güçlenen

---

²⁸ Şenyapılı, a.g.e., 1998, s.313.

²⁹ Ebert Vakfı, a.g.e., s.11.

kendini kurtarma ve hızlı zenginleşme anlayışı da, mahalle içindeki bireyselleşmeyi ve sosyo-ekonomik farklılaşmayı güçlendirmiştir.”³⁰

Bu dönemde artan değişimlerin rüzgârı kentsel ve toplumsal süreçleri de etkilemiştir. Sınıfsal uzlaşmalar yıkılmıştır. Kentteki ranttan pay almak isteyen çok sayıda yeni aktör çıkmıştır. Özellikle toplumun alt sınıfları için kentte tutunabilmek, rantlardan pay alabilmek koşuluyla gerçekleşebilmekteydi.³¹

Tüm gelişmelerle birlikte gecekonduların sistemde yerlerini sağlamlaştıran bazı yasalar da ilk Özal dönemine rastlamaktadır. Hızla yürürlüğe giren yasalardan biri olan 1984’te çıkarılan af yasası, gecekonduların sahiplerine kendi parselleri üzerinde dört kata kadar bina yapma olanağı sağlanmıştır. Daha önce çıkarılan gecekonduların af yasalarında, kent yoksullarına kent yaşamında güvence sağlama anlayışı hâkimdir. Fakat bu yasayla gecekonduların sahiplerinin kent rantlarından pay almasına olanak verecek yapsatçılar eliyle gecekonduların imarlı yapılara dönüştürmenin yolu açılmıştır.³²

Artan toplumsal ve mekânsal hareketliliğin sonuçlarına bakıldığında 1985 bir dönüm noktasıdır. Bu tarihte köy ve kent nüfusu birbirine eşitlenmiştir.³³ Bilindiği gibi bu tarihe kadar kırsal alanda yaşayan nüfusun ağırlığı söz konusudur. Aynı zamanda toplumsal açıdan değerlendirildiğinde kentte insanlar ayrılmaya farklılaşmaya başlamıştır. İlk dönem gecekondular için kentle daha barışık oldukları söylenebilir. Bunun yanında kendi içlerinde barındırdıkları dayanışma ve yardımlaşma olguları ekonomik etkenlerle bozulmuştur. Kendi zengin ve yoksullarını yaratan yeni sistem içinde ise kutuplaşma belirgin bir nitelik almıştır. Farklılıklar, bir kesime kendini dışlanmış ve küçük görüldüğü duygusunu getirmiştir. Rant ilişkileri dahilinde gecekonduların semtleri ve gecekonduların nüfus hızlı bir artış ve gelişim göstermiştir.

---

³⁰ Heidi Wedel, **Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekondularında Kadımların Siyasal Katılımı**, İstanbul. Metis Yayınları, 2001, s.102.

³¹ Oğuz Işık-Melih Pınarcıoğlu, a.g.e. s.127.

³² Ebert Vakfı, a.g.e., s. 9.

³³ Bahattin Akşit, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye Köylerindeki Dönüşümler”, **Bilanço: 75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.173.

1.6 1990 Yeni Bir Kavram: Varoşlar

1990 yılına kadar süren yavaş fakat istikrarlı artış, üçüncü göç dalgasının ortaya çıkışını da hazırlamıştır.³⁴ Bu yıllarla birlikte göçün şekli ve içeriği değişmiştir. 1950'ler de yaşanan göçten farklı olarak 1990 yıllarında teröre bağlı olarak yaşanan göçler, siyasal bir boyuta sahiptir. Genellikle Doğu ve Güneydoğu'dan, hem can ve mal güvenliği olmadığı için hem de bu bölgede süren savaş benzeri durum nedeniyle, binlerce insan göç etmek zorunda kalmıştır.³⁵ Göçün bu baskı ve yaşam güvencesindeki eksiklik yanında, yine 50'lerdeki gibi ekonomik koşullar ve geçim sorunundan kaynaklandığı görülmektedir.³⁶ Bu hareket geniş kitleleri yaşadığı yerden koparması ve farklı bir yapı içinde yaşamaya zorlaması bakımından büyük toplumsal sonuçlar içermektiydi.

Varoş kentin dışını, bir nevi ötekini ifade etmektedir. Varoşların meydana gelmesini hazırlayan süreç, 1980 sonrası yasadışı konutların yasallaşarak apartmanlaşma sürecine girmesi ve alınıp satılan, kiralanan bir rant malzemesi haline gelmesiyle başlamıştır. Eski gecekondular kent içinde kalmasına karşın kentten kopuk, sahipsiz araziler de gecekonduların oluşum sürecine katılmıştır. Bu bölgelerin çoğu bugün varoş olarak anılmaktadır. Ayrılığı belirten “ ‘varoşlar’ sözcüğü kentin çevresinde ve içinde kurulmuş olup da, kentten psikolojik, toplumsal, kültürel sınırlarla ayrılan kırsal kimlikli yerleşimlerin adı haline gelmiştir.”³⁷

Göç bu yıllarda klasik göçten çıkarak artık bir köy halkının tamamıyla şehirlere göç etmesi durumunu almıştır. Toplu olarak “doğu illerinden yaşanan göç dalgası eskisinden farklı olarak zincirleme göç değildir. Bu göçte tüm aile fertlerini hep birlikte ve aynı anda göç etmesi, önce erkek üyelerin ve sonra akrabaların katıldığı zincirleme göçün sağladığı esnek ve tedrici uyum olanaklarını ortadan kaldırmaktadır. Çok çocuklu ve hünersiz yetişkinlerin olduğu bu hanelerin mevcut

³⁴ Özbay, a.g.e., s.278.

³⁵ Ahmet İçduyu-Ibrahim Sirkeci, a.g.e., s.253.

³⁶ Çhp Somut Politikalar Çalışma Grubu Ön Raporu, “Doğu Ve Güneydoğuda Zorunlu Göç”, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.336.

³⁷ Oya Baydar, “Ötekine Yenik Düşen İstanbul”, İstanbul Dergisi, Sayı:23, İstanbul 1997, s.74-79.

hemşehrilik ilişkileri içine girmeleri çok daha zor olmakta ve yalnızlığa terk edilebilmektedirler.”³⁸

Bu açıdan göç edenlerin kentteki durumlarına bakıldığında, belirli bir dayanışma örüntüsü üstünden hareket ederek göç kararı almamaları, kırsal ilişkilerin yarattığı güvenceden yoksun olmaları nedeniyle, göç ettikleri kentte gecekondular oluşturacak olanaklardan bile yoksun olmalarına neden olmaktadır. Güneydoğu kentlerinin hızlı göçe maruz kalması, esas olarak bu kentlerin iş ve ticaret piyasasındaki canlılıktan, yani kentin çekim gücünden kaynaklanmadığı için etkileri daha fazla olmaktadır.³⁹ Bu yeni göç dalgası kentler tarafından özümsemediği gibi; eski gecekondular içinde de son gelenlere yer yoktur.⁴⁰

Göçün 1990’lardan başlayarak, zorunlu nitelik kazanması, “türdeş olmayan grupların hep birlikte kente gelmelerine yol açmıştır. Bu durum ise gönüllü göç sırasında geleneksel uyum mekanizmaları olan hemşehrilik, akrabalık gibi mekanizmaların işlemlerini büyük ölçüde aksatmakta ve böylece zorunlu olarak kente gelen gruplar, büyük güçlüklerle karşılaşmaktadırlar.”⁴¹ Buna ek olarak son gelenlerden güvenlik nedeniyle göçe katılanların, kentsel bir işte çalışma açısından eğitim, hüner ve beceri yönünden yetersiz oluşlarının yanı sıra, kente herhangi bir kaynak aktarmaları da söz konusu değildir.⁴² Ayrıca dil problemi yaşıyor olmaları da kentte iş edinmelerini sınırlayan bir faktördür.

Bu nedenle Güneydoğu Anadolu’da yaşanan terör veya köy boşaltma nedeniyle göçe zorlanan aileler büyük kentlerde ilk gelenlerden daha zor koşullarda yaşadıkları düşünülebilir. Çünkü düzeni döndüren çarklar çoktan kurulmuş ve bu yeni sistem içinde onlara yer kalmamıştır. Ayrıca göç, istihdam oranının düşük olduğu Anadolu kentleri için de pek çok problem taşımaktaydı. Yoksulluğun bir

---

³⁸ Sema Erder, “Yeni Kentliler Kentin Yeni Yoksulları”, **Toplum ve Bilim**, İstanbul, 1995, s.118.

³⁹ Ebert Vakfı, a.g.e., s.14.

⁴⁰ Bkz. Oğuz Işık-Melih Pınarcıoğlu, **Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

⁴¹ Emre Kongar, **21. Yüzyıl’da Türkiye: 2000’li Yıllarda Türkiyenin Toplumsal Yapısı**, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1998, s.579.

⁴² Peker, a.g.e., s.297-98.

diğer kaynağı olarak kentlere ilk göçenlerin yeni gelenler üzerinden kazanç sağladığı, onları kendilerine bağlı tuttuklarından bahsedilebilir. Gecekonduların kiralanması bu dönem oldukça yaygınlık kazanmıştır.⁴³

Kısacası gecekondu artık ticari ilişkilerin bir parçası olmuştur. Artık tipik tek katlı gecekondu şekil değiştirerek kiraya verilebilen satılabilen bir meta halini almıştır. Gecekonduların yapı malzemesi de değişmiştir. Lüks konutlara dönüşen gecekondu nun barınak olmaktan çıkıp ticarileşmesi, kentlinin, yerel yöneticilerin 1950’lerde gecekonduya ve gecekonduya bakış açısının 1990’da tamamen değişmesini getirmiştir.⁴⁴

1990’lara kadar istikrarlı bir gelişim gösteren göç hareketi, 1950’lerde olduğu gibi ani ve toplu bir göç dalgası olarak yaşanmıştır. Bu nedenle “devletçe gerekli önlemler alınmadığından kentler göç edenleri özümseyememiş; tersine birçok kent hızlı bir köyleşme ve gettolaşma süreci yaşamaya başlamıştır. Göçün kapsamı büyürerek doğu illerinde, özellikle Diyarbakır, Van, Şanlıurfa gibi kent merkezlerinde hızlı ve çok çarpık bir gecekondulaşma olgusu ortaya çıkmıştır.”⁴⁵ Yani tüm şehirleri içine katmıştır. Son gelen göçlerle birlikte gecekondu lara yüklenen anlam farklılaşarak gecekondu ların kazandığı yeni nitelikleri karşılanmaya çalışarak yeni bir kavram olarak ‘varoş’ sözcüğü türetilmiştir.

1990’larla da yaşanan zorunlu göç ile birlikte gecekondu lar, farklı bir şekilde nitelendirilmeye başlandı. Çünkü gecekondu lara yüklenen anlamlar ve gecekondu ların niteliği değişmişti. Yeni bir isim ile anılmaya başlanan gecekondu lar medyanın da katkıları ile bu tarihe kadar gecekondu, kenar mahalle, teneke mahalle, marjinal, enformel, imarsız, yasa dışı gibi farklı referanslar baz alınarak anılan yerleşkeler, ‘varoş’ olarak anılmaya başlanmıştır. Varoş deyimi şiddet ve tehdit

---

⁴³ Oğuz Işık-Melih Pınarcıoğlu, a.g.e., s.175.

⁴⁴ Mümtaz Peker, “Türkiye’de İç Göçün Değişen Yapısı”, **Bilanço: 75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, Şubat 1999, 300

⁴⁵ Chp Somut Politikalar Çalışma Grubu Ön Raporu, a.g.e., s.339.

boyutunu da içine almaktaydı. Varoşlar kentli kesim için korku ve kaygı yaratmaktaydı. Varoş ötekiydi.⁴⁶

1990'larla beraber varoş, kelimesi sözcük dağarcığımızı eklenerek bir kültürü ve bu kültürün konut alanlarını anlatan bir kavram olarak yerini almıştır.⁴⁷ Söz konusu yapılar büyük illerin çevresinde varoş adı verilen ve kente eklemlenemeyen yerleşimler meydana getirmiştir. Bu durum yol açtığı toplumsal sorunlar bakımından geçmiş dönemlerle karşılaştırılmayacak kadar ağır bir göç dalgasını ifade etmiştir.⁴⁸

Son yıllarda kentlerin görünümünü bir tarafta kentin olanaklarından yararlanan kent merkezleri, diğer tarafta ise bu olanaklardan faydalanamayan gecekonduların meydana getirdiği varoş kentleri olarak özetleyebiliriz. Varoşlar açlık ve yoksulluğun yoğun biçimde yaşandığı, bireylerin kentsel haklardan faydalanamadıkları için kente karşı görevlerini de yerine getiremedikleri alanlardır.⁴⁹

İnsanlar iki farklı keskin yapı arasında kalmışlardır. Bu farklı yapılar da aralarında gerilim doğurmuştur. Her iki taraf da ötekinin sadece görünen yüzüne, ancak içyapılarını bilmedikleri gruplara karşı tepki duymuşlardır. Tüm bunlardan yola çıkarak varoşların gecekondularından ayrılığını, artık rant ilişkilerinin söz konusu olması, eski dayanışma ağının çözülmesi ve daha siyasi bir birim olarak ortaya çıkmaları ile tanımlayabiliriz.

---

⁴⁶ Sibel Demirtaş-İştar Gözaydın, "İçimizdeki Şüphe 'Varoşlar Kente İndi' ", **İstanbul Dergisi**, Sayı: 23, . Tarih Vakfı Yayınları, 1997, s.83.

⁴⁷ Serpil Bozkulak, "Gecekondu'dan Varoşa: Gülsuyu Mahallesi", **İstanbul'da Kentsel Ayrışma**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2005, s.245.

⁴⁸ **Cumhuriyet Ansiklopedisi:1023-2000**, "İç Göç Dalgası Büyüyor", Cilt 2 /1941-1960 İstanbul YKY, 2002, s.172

⁴⁹ Ahmet Özer, "Güneydoğu'da Kentleşme(me) Dramı", **Görüş Dergisi**, Sayı:34, İstanbul, 1998. s.38.

2. KENTİN YENİ SAKINLERİ: GECEKONDULULAR

Göç, karşılıklı olarak bir etkileşim ve değişim sürecidir. Göç eden insanlar dahil oldukları yeni toplumsal yapılar ve ilişkiler ağı karşısında sosyal ve kültürel açıdan değişmektedir. Ancak değişim bununla sınırlı kalmamaktadır. Göç edilen alana katılan yeni grup, kendini farklılaştırdığı gibi yeni çevrelerini de değiştirmektedir. Bu bağlamda göç zincirleme olarak sosyal, siyasal, ekonomik farklılaşmalara neden olmaktadır.

Söz konusu durum ülkemiz için de geçerlidir. Türkiye’de 1950’lerden itibaren sosyal açıdan göç eden grup, köyün geleneksel değer yargıları içinde şekillenmiştir. Doğru ve yanlış kalıpları, davranış şekilleri, tutum ve kanaatleri köy çevresine uygundur. Kırsal kesimin bir modelini şehirde oluşturup devam ettirdikleri düşünülse de onlar artık kentin yeni sakinleridir. Kentte devam ettirdikleri bu özellikleri dahilinde göç sürecinde göç ettikleri yerlerin değişmesine neden olmuşlardır. Kentliler her ne kadar istenirse de bu yeni toplumsal gruptan etkilenmiştir. Bu şekilde kentlerin görünümünün değişmesinin yanı sıra kentliliğin anlamına da yeni anlamların eklenmesi söz konusu olmuştur. Çoğunluğu kırsal kesimden gelen göçle beslenen bu nüfus artışı kentin toplumsal, siyasal, kültürel yaşantısını derinden etkilemiştir.⁵⁰

Göçün böyle bir dönüştürücü etkisinin olması nedeni gelen kitlelerin yoğunluğu ile ilgilidir. Bu nedenle göçün niteliği ve kent-köy arasında, kendilerine yeni yaşam kurma mücadelesinde bir toplumsal grup olarak gecekonducuların önemi artmaktadır.

2.1 Aile Göçü ve Toplumsal Değişim

---

⁵⁰ Baydar, a.g.e., s.76.

Kırdaki yapısal değişiklikler sonucunda kentlere yoğun şekilde yaşanan göçün yapısı incelendiğinde öncelikle tek başına aile reisinin geldiği söylenebilir. Önce aile reisinin sonra ailelerin katıldığı ve akraba hemşehri gruplarının eklendiği ilk başta göçe sadece erkek üyenin katılmasının nedeni “göçün, zorunlu ancak güvencesiz ve garantisiz koşullar altında seçeneksiz bir çözüm denemesi olmasıdır.”⁵¹ Aile reisinin göç etmesi sonucu kırdan kalan aileler, hem aile reisinin olmamasının, hem de kırsal alanda yaşanan gelişmelerin sonucu olarak zor koşullar altında yaşamlarını devam ettirmeye çalışmışlardır.

Kırdan aileler zorlu koşullar içinde yaşamasına karşın kentteki erkek üyenin sürekli iş bulana kadar köydeki ailenin desteğiyle bir süre kentte oradan oraya dolanma imkânı vardır. Türkiye kırsalının en yoksul kesimlerini temsil etmeyen bu genç adamlar, ailelerini toplumda daha üst konumlara taşıma çabası içinde olmaları anlamında öncü kişilerdir.⁵² Bu açıdan kentteki ailenin erkek üyesinin kente tutunma ve iş bulma anlamında yüksek bir çaba gösterdiği söylenebilir. Çünkü ailenin kentteki temsilcisidir.

Ailelerin erkek üyelerinin, şehirde ilk yaptıkları şey kalacak yer ayarlamak ve bir iş edinmektir. Yani erkeğin görevi şehirde ailenin yaşamını kolaylaştıracak bir ortam hazırlamaktır. Ailenin diğer fertleri, eşler ve çocuklar şehre ancak eve ve bütün aileye bakacak sürekli istihdam konusunda güvence olduktan sonra gelebilmişlerdir.⁵³ Kentte ailenin göçünü hazırlayacak yaşamını idame ettirmesi için gerekli koşullar hazırlanmış olur.

Niteliksel olarak varsaydığımız bu durumu sonraki yıllarda yapılan bazı istatistikler de göstermektedir. Kadın göçmenlerin sayısının ilerleyen yıllarda artmış olması ailelerin bir bütün olarak göç ettiğini, ya da ailelerin köyde kalmış olan fertlerinin de kente erkeklerin yanına gelmiş olduğunu gösterir.⁵⁴ Göç kervanına aileler ve akrabalarla birlikte toplu göç eden daha geniş gruplar eklenmiştir. Şehirde

---

⁵¹ Şenyapılı, a.g.e., 2004, s.184.

⁵² Özbay, a.g.e., s.277.

⁵³ Karpat, a.g.e., s.143.

⁵⁴ Özbay, a.g.e., s.278.

üretim faaliyetini küçük, orta işletmelerde sürdüren ve işporta tezgâhları ile kenti dolduran onlar olacaktır. Bu kesimin barınma ihtiyacını sağlayan konut biçimi onları aynı zamanda sosyal açıdan da tanımlayan bir kavram haline gelmiştir.

Göç eden ailelerin, başka bir deyişle yeni gecekonduda yaşayan grubun, hiçbir şehir deneyimi yoktur. Bu nedenle köyün getirdiği fiziksel ve geleneksel yapıyı bir şekilde kente, yaşadıkları alanlara adapte etmeye çalışmışlardır. Ayrıca “yeni gelenler köy kültürünü en azından geçici olarak sürdüren yeni bir cemaat oluşturmuşlar ve böylece göçmenin geçmişle bağını birdenbire kesmeksizin kentle tedrici olarak bütünleşmesine yardımcı olmuşlardır.⁵⁵ Söz konusu grup bu nedenle değişime çok da açık olmamıştır.

Göç, aile göçü şeklinde olunca uzun bir süre kırsal alanın alışkanlıklarını değiştirmeden devam ettirebilmişlerdir. Göçten bağımsız aile tek başına olsaydı, kente uyumu değişimi çok daha hızlı olabilirdi. Ancak aile yanında akraba grupları da göçe katılınca bu kesimlerin kentte erimeleri söz konusu olmamıştır. Kırsal kemikleşmiş değerlerini devam ettirebilmişlerdir. Bu anlamda ilk geldikleri yıllardan başlayarak değişimleri, kentli değerlere yakınlık duymaları uzun bir süreç içinde gerçekleşmiştir.

Özellikle erkeklere göre dışarı ile ilişkileri kapalı tutulan kadınlar ve çocuklar kent ve köy arasında kalmış, kentli değerlerle tanışmaları daha geç olmuştur. Eş ve babalarının yanında, onların verdiği karara uymak zorunda kalan kadınlar için yaygın görüş gönüllü olarak göç ettikleridir. Bu varsayıma göre onlar tarla işinin güçlüklerinden kaçmak ve çocuklarına daha iyi fırsatlar bulmak için kent hayatına tutunmuşlardı. Hatta daha da öte bazı kadınlar, daha önce kente göçmüş komşularından geri kalmamak için göç etmiş oldukları söylenmektedir. Bunun nedeni olarak da tarlada ve evde işlerin yoğunluğu gösterilmektedir. Bekârlar, genellikle 16–20 yaş arasında olanları, ana babalarının ardından gitmek ya da kentte

---

⁵⁵ Karpat, a.g.e., s.144.

daha güvenli ve iyi bir gelecek yakalamak için göç ettiklerini belirtmekteydiler.⁵⁶ Ancak kentte kurulan mekân ve ilişkiler ağı içinde, ne kadar iyi bir hayat elde ettikleri tartışmaya açık bir konudur.

2.2 Kent ve Köy Arasında Gecekondu Ailesi

Belirtildiği üzere göçün bir grup halinde gerçekleşmesi neticesinde göç eden kitleler hemen şehre ve onun yeni koşullarına adapte olamamışlardır. Kentli değerler ve geleneksel değerler arasında büyük ikilemler içinde kaldıkları söylenebilir. Geçiş dönemi denilen 1950'lerde ilk göç eden ailelerin daha uzun olarak yaşadığı bir süreçtir. Çünkü onlara yol gösterecek daha önceden göç etmiş akrabaların varlığı söz konusu değildir. Geçiş halindeki gecekonduya yaşayan grubun tutumu ve ailesinin özellikleri sonradan geliştirdikleri yeni karşılaşılan mekâna uygun tutum alışlara ve davranışlara ışık tutmaktadır.

Vurgulandığı gibi köy ailesinin değişmesi belirli dönemleri içine alan uzun bir toplumsal süreçtir. “Gecekondu ailesi bazı konularda şehir ailesinin bir takım maddi ve manevi yaşantı ve alışkanlıklarını benimsediği halde, köysel değer ve alışkanlıklarını kuşaklar boyunca koruması, bu aileyi uzun süre köy ailesinin şehirde bir kolu ve sürekliliği haline getirmiştir. Gecekondu ailesi, değer ve alışkanlıkları bakımından karma özellikler taşıyan, çelişik davranışlı, türü kendisine özgü ve birincil bir topluluktur.”⁵⁷ Bu karma özellikler ise gecekondu ailesinin günümüzdeki görünümünü belirlemiştir.

Göç eden ilk kitleler, aslında kentte yazılı olmayan bir takım kuralları da belirlemişlerdir. Bu ele alışa göre özellikle mahalleye ilk yerleşenler kente uyum biçimini belirlemektedir. İlk göçenlerin yaşadığı mahalleler sosyal dayanışmanın

---

⁵⁶ Karpat, a.g.e., s.131.

⁵⁷ Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, **Ankara'da Gecekondu Aileleri**, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, 1966, s.229–230.

bulunduğu akrabalıklar veya bazı toplum kalkınması programlarının uygulandığı mahalleler meslek örgütlerine üyelik, gayri resmi politik katılım ve mali yardım almada akrabalık ilişkilerinin kullanılması gibi göstergelerde yüksek değerler vermektedir.⁵⁸

1950'lerden ilk göç dalgasından sonra daha önce göç eden kitlelerin yeni gelen göçmenlere istihdam ve barınma anlamında kılavuzluğundan bahsedilebilir. Bu değerlendirme dahilinde yeni gelenler kente kendilerinden önce gelenlerin oluşturduğu ağ türü ilişkilere eklenerek kentte tutunmanın temel koşulu olan iş ve kalacak yer sorununu çözebilmişlerdir. Kentleşme dinamiklerinin sunduğu bu kolay gecekondular ve iş edinme olanakları sayesinde çok yokluk çekmeden bir miktar zenginlik bile elde ettikleri söylenebilir.⁵⁹

Belirtildiği üzere geçiş dönemi gecekondular ailesinin ekonomik imkânları oldukça sınırlıdır. Bu sınırlılığın kaynağı ailenin tek geliri hane reisinin ara ara kazandığı düşük düzeyli ücrettir. Aile bunu desteklemek için olanaklar elverdiğince konutun çevresinde bahçe tarımı, ufak çapta kümes hayvancılığı yapıyordu.⁶⁰ Genelde eve bu şekilde üretimle katkıyı sağlayan ailenin kadın üyeleridir. Evin bahçesini bu şekilde kullanmak düşük gelirli gecekondular ailelerinin geliştirdiği bir metottur. Gecekondular ailesinin geçiş aşamasında ancak 1961 den sonra kent ekonomisinin yarattığı iş olanakları kente uyum sürecini kısaltmıştır.⁶¹

Gecekondularda yaşayan aileler köyden göçerken getirdikleri ekonomik imkansızlıklarla şehirde de karşı karşıya kalmışlardır. Gecekondularda oturanların büyük çoğunluğu kentin alt gelir gruplarını oluşturmaktadır. Bu nüfusun büyük bir kısmı gelir ve beceri seviyesi düşük işlerde çalışmaktadır. Evleri kendilerinin olsa bile imarlı kesime göre birçok imkândan yoksun yaşamaktadırlar. Eğitim seviyeleri düşüktür. Büyük ölçüde sosyal hareketlilik imkânından yoksundurlar. Ailelerin en

---

⁵⁸ Feral Eke, a.g.e., s.237.

⁵⁹ Oğuz Işık-Melih Pınarcıoğlu, "Yoksulluğun Değişen Yüzü, Nöbetleşe Yoksulluktan Kuralsız Yoksulluğa", **Görüş Dergisi**, Sayı:55, 2003, s. 51.

⁶⁰ Şenyapılı, a.g.e., 2004, s.185.

⁶¹ Feral Eke, "Ankara'da Alt Gelir Gruplarının Kente Uyumunu", **Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi**, Cilt 1, Odtü Yayınları, 1981, s.235.

büyük harcamaları yiyecekleridir.⁶² Aile tüm bu olumsuzlukları yenmek için beraber çabalamaktadır.

Eğitimsiz ve tarımdan başka iyi bildiği bir meslek olmadığı için pek çok çalışma alanı gecekondululara kapalı bulunmaktaydı. 1950 ve 60 dönemleri arasında moralsiz, eğitimsiz ve örgütsüz olarak kırdan kente göç etmiş kitlelerin tutunma mücadeleleri dönüştürücü bir güce sahip şehir koşulları içinde pek mümkün gözükmemektedir.⁶³ Dolayısıyla gecekondular sosyal güvencesiz, düzensiz, az gelir getiren seyyar satıcılık, pazarcılık, temizlik işleri, kapıcılık, hademelik, hamallık ve inşaat işleri gibi marjinal sayılan işlere girmektedir. Söz konusu işler geçiş aşaması diyebileceğimiz kente adaptasyon süreci içinde tüm gecekondular nüfusunun bir dönem yaptığı işlerdir. Bu bağlamda gecekonduda yaşayan grubun kendine özgü işler yarattığını söyleyebiliriz. “Bu kesim şehrin modern kesimlerine hizmet ederek, yeni iş imkânları bularak, daha çok kendi emeklerine dayanan, düzensiz, örgütlenmemiş iş olanaklarından yararlanarak, şehirde geçinebilecekleri bir gelir düzeyine ulaşabilmektedir. Bu düzensiz ve örgütlenmemiş grup şehirdeki marjinal kesimi oluşturmaktadır.”⁶⁴

Aileler şehre adaptasyon sürecini tamamlayınca marjinal sektörlerde çalışanlar Türkiye’de sanayinin gelişmesi dahilinde kurulan fabrikaların artması ile iş kollarını değiştireceklerdir. İş değiştirebilmek için gerekli çevre bilgisi, ilişkiler ancak kentte belirli bir süre kaldıktan sonra yoğunlaşmaktadır.⁶⁵ Gereklili donanımı elde ettikten sonra küçük ve orta boy işletmelerle başlayan sanayileşme sürecinde, gecekondular erkekleri marjinal sayılan işlerden küçük sanayiye geçmeye başlamıştır. Gecekondular ailesinin çocukları ve yeni gelenler bu türden işleri katlayarak sürdürmeye devam etmişlerdir.⁶⁶

---

⁶² Birsen Gökçe vd., **Gecekondularda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü**, Ankara, T.C Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, 1993, s.344-345.

⁶³ Oğuz Işık-Melih Pınarcıoğlu, a.g.e., 2002, s.51.

⁶⁴ İlhan Tekeli, “Kalkınma Sürecinde Marjinal Kesim Ve Türkiye”, **Türkiye’de Kentleşme Yazıları**, Ankara, Turhan Kitapevi, 1982, s.156.

⁶⁵ Tansı Şenyapılı, “Küçük ve Marjinal İş Kolları”, **Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi**, 1. Cilt, Ankara, Odtü Yayınları, 1981, s.218.

⁶⁶ Peker: Bilanço, a.g.e., 295

İlk göç yıllarından sonra özellikle kadınların çevre ile ilişki kurmalarının zorluğu nedeniyle uzunca bir süre şehirde yaşadığının farkına bile varamadıkları düşünülmektedir. Kendilerinden köydeki sorumluluklarını devam ettirmeleri beklenmiştir. Kadın ve erkek rolleri geleneksel aile düzeninin beklentilerine göre ayrılmış; ekonomik gücü temsil eden erkeğe aktif ve belirleyici, kadına ise erkeğe bağımlı, düzenleyici bir rol verilmiştir.⁶⁷ Sonuçta, özellikle göçün ilk yıllarında kent yaşamına kadınların varolan konum ve rolleri açısından büyük bir farklılık doğurmamıştır.

2.2.1 Gecekondu Ailesinin Yapısı

Kırdan kente göç sürecinde gecekondu grubun, zaman içinde rollerinde ve ilişkilerinde değişim oluşmuştur. En büyük değişim kente göç olayıyla yaşanmış ve göç, aileyi parçalamıştır. Genelde aile büyükleri, köyde kalmayı tercih etmişler ve bunun sonucunda kentsel ailenin bir özelliği olan çekirdek aileye geçiş yaşanmıştır. Bununla birlikte ailenin yapısı da değişmiştir. Gecekondu ailelerinde kırın geniş ailesi, kentte büyük ölçüde daralmak zorunda kalmıştır.

Genel olarak kırsal aile yapısının nitelikleri büyük oranda şehirde devam ettirilmiştir. Aile yapısı bakımından değişiklik olarak söylenebilecek şey ise kırsal alandaki geniş ailenin şehirde korunamamış olmasıdır. Bunun yanında şehrin zorlu ekonomik şartları altında geleneksel geniş aile daralmıştır. Böylece çekirdek aileye doğru bir geçiş söz konusudur.

Özellikle geçiş dönemi gecekondu ailesinde kırdan getirilen geleneksel ilişkiler bağlamında ataerkil bir yapı hâkimdir. Yani erkek karar verir ve tek başına aldığı bu kararları uygular. Zaten göç sürecinin başlangıcında da karar veren erkektir.

---

⁶⁷ E.Olcay İmamoğlu, “Aile İçinde Kadın-Erkek Roller”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, Cilt 3, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991, s.832.

“Geleneksel yaklaşımın bir yansıması olarak göçmen kadınlar kocalarına boyun eğmektedir ve ataerkil ideoloji içindedirler.”⁶⁸ Kırsal alanın aile içi hiyerarşisi gecekondulu ailesinde de devam ettirilmiştir.

Aynı zamanda çalışmalarda belirtildiğine göre gecekondulu ailesinin, eğitim harcamalarını tüketim olarak görmesi ve çocukların bir an önce aile bütçesine katkı sağlamasının istenmesinden ötürü, gecekondulu çocukları kentlerin talep ettiği nitelikte yetiştirilememektedir⁶⁹ Gecekondulu topluluk kırsal şartlarından ötürü de eğitimsiz bir gruptur. Özellikle çalışma zorunluluğu nedeniyle çocuklarının eğitim alması için de gerekli çabayı sarf etmemektedirler.

Genel olarak yargılarda geçiş dönemi gecekondulu yaşayan grup içinde aile yapısında değişmeyen şey kadının konumu olarak değerlendirilmektedir. Şehirde de ataerkil ilişki biçimini sürdüren gecekondulular, kadınlardan halen kırsal getirdiği aile içi rollerini sürdürmelerini beklemektedirler. Geniş ailenin şehirde korunamaması ise kısmi olarak kadına bir rahatlama getirmiş olabilir. Ancak yine de yaşanan çevre akrabalık ve hemşehrlik bağları ile örülü olduğu için bu bağlar, geniş ailenin işlevlerini görece de olsa yerine getirmektedir.

2.2.2 Gecekondulu Ailesinin Değer Yargıları, Alışkanlıklar

Gecekonduluların ailesinin değer yargıları ve alışkanlıkları kırsal kökenlidir. Aynı zamanda “şehirde geçici nüfus olmayanların içinde kırsal en yoğun ilişkili olanlar gecekondululardır. Bu nüfusun büyük bir kısmı kırsal doğumludur. Geri kalan az bir kısmı ise kırsal doğumlu anne babaların çocuklarıdır. Bu açıdan kırsal nüfusla bağlantısı yüksektir ve hem köyden şehre gelirken o değerleri getirir, hem de şehirde bu değerlerin yeniden üretildiği ortamlarda yaşar.”⁷⁰

---

⁶⁸ Tahire Erman, “The Impact Of Migration on Turkey Rural Women: Four Emergent Patterns”, *Gender and Society*, 1998, s.151.

⁶⁹ Peker, a.g.e., s.303.

⁷⁰ Birsen Gökçe, a.g.e., s.344.

Gecekondu grup için önce de belirtildiği gibi kırsal ortamın bir benzerini kentte yarattıkları düşünülmektedir. Buna göre kırsal alandaki alışkanlıklar, gelenek ve görenekler büyük ölçüde gecekondu bölgelerinde sürdürülmektedir. Gecekonduluların genel niteliklerine bakıldığında; “çoğu kırsal değer ve alışkanlıkların tekrar üretildiği görülmektedir. Aileler bazı açılardan (özellikle maddi öğeler) kent insanları gibi yaşamayı arzu etmekle birlikte kırsal değerlerini, özellikle de toplumsal ve kültürel nitelikte olanlarını tamamen bırakmak istememektedir. Genellikle aynı yerleşim yerlerinden gelen insanlarla yakın yerlerde yaşayan bu insanlar, değer ve davranışlarını da pekiştirmiş olmaktadır.”⁷¹ Ancak şehirle ilişkilerinin çokluğu ve derinliği bağlamında bu değerler ve alışkanlıklar belli açılardan yavaş da olsa değişebilmektedir.

Öncelikle köydeki alışkanlıkların şehre de taşınması değerler sistemi ve alışkanlıklar ile mümkün olmaktadır. Örneğin; gecekondu ailelerinin çoğunda, şehre yerleştikten sonra bile ekmeğin evde yapılması, tavuk ve inek beslenmesi, bahçesinde sebze yetiştirilmesi bu alışkanlıkların bir uzantısıdır. Hasat zamanı köyüne gidip hasadını yapan ve köyle sıkı irtibat halinde bulunan insanlar oldukça geniştir.⁷²

Gecekondu aileler köydeki pek çok tören şekli şehirde de devam ettirilmektedir. Köyün vazgeçilmez adetleri gelin alayları, başlık, çeyiz gibi alışkanlıklarını koruyan, yer sofrasında aynı kaptan yemek yiyen ve bıçak kullanmayanlar çoğunluktadır.⁷³ Aynı zamanda kırım ortak çalışma ve ortak paylaşım mantığı içinde birbirlerine destek olmaktan kaçınmamaktadırlar. Dayanımcı yapının bir devamı olarak nitelendirilen gecekondu çevresinde ve aileler de dayanışma, borç verme, düğün ve cenazede yardım, birbirleriyle dertleşme, işinde fiili emekle yardım, ortaklık kurma gibi işlerde de sürmektedir. Temel olan unsur gecekondu mahallelerinde yaratılan, hem gecekondu arazisinin paylaşımında hem de

⁷¹ **Türkiyede Anne ve Çocukların Durum Analizi**, T.C. Hükümeti-Unicef İşbirliği Programı, Ankara, 1996, s.214.

⁷² Turhan YÖRÜKHAN, **Gecekondu ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri**, Ankara, İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1968, s.11.

⁷³ Ruşen Keleş, **100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu**, İstanbul, Gerçek Yayınları, 1983, s.204-205.

iş bulmada yabancıyı sokmama prensibidir. Bu durumun iç dayanışma ve sığınma alanı yaratması yönleri bulunmaktadır.⁷⁴

Gecekondu ailesi dışarıya karşı kapalı, yabancılara karşı şüpheli davranan bir tutuma sahiptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde gecekondu aileleri hem ekonomik hem de toplumsal ruhsal bakımdan tutumlu ve kapalı bir topluluk olarak belirtilmiştir. Toplumsal-ruhsal bakımdan ise tanımadıkları kimselere karşı kapalıdırlar. Kendi aile, akraba ve topluluğuna bağlı bulunmayan kimselere açılmak ve dert yanmaktan çekinir. Bunlardan kendisine bir yardım geleceğine inanmaz hatta tersini düşünür.⁷⁵

Gecekondululara bir topluluk niteliğini veren asıl etken ise birbirlerine bağlılıkları ve bunu bilinçli bir şekilde yapmalarıdır. Bu bilinci şöyle tanımlayabiliriz; “yaşadıkları tüm olumsuzluklara karşı hayatta kalma ve yükselme azimlerinin getirdiği dayanışma ve kollektif bir bilinç, onlara tüm eğitimsizlik ve moralsizliklerine rağmen yaşantılarını sürdürebilmek için gerekli enerjiyi sağlamaktadır.”⁷⁶ Gecekonduluların temel niteliklerinden biri dayanışmacı bir topluluk olmalarıdır.

Gecekondu bölgelerinde evlilik konusunda hala belli alışkanlıklar sürmektedir. Anlatılanlara göre kırdaki gibi gecekondu ailelerinde dul evlenmeleri ve boşanmalar düşüktür. Bu eşlerin benzer grup ve akrabalar arasından seçilmesinden ileri gelmektedir. Köy aileleri gibi gecekondu aileleri de kendi köylüleri ve yakın akrabaları arasından evlenmede bir sakınca görmez. Bu itibarla ailelerin çoğu huyunu-suyunu, soyunu-sopunu bildikleri ailelerden kız alıp verir.⁷⁷

---

⁷⁴ Ayşe Güneş-Ayata, “Gecekonducularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehricilik”, **Toplum Ve Bilim**, Sayı:51-52, 1990-1991, s. 92.

⁷⁵ İbrahim Yasa, **Ankara’da Gecekondu Aileleri**, Sayı:46, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, 1966, s.230.

⁷⁶ Oğuz Işık-Melih Pınarcıoğlu, a.g.e., 2002, s.53.

⁷⁷ Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, **Ankara’da Gecekondu Aileleri**, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları. Sayı:46, 1966, s. 98-111.

Evlilik konusundaki bir başka değerlendirme de gecekonduluların ailesindeki evlenme yaşının kırsal ailelerdeki evlenme yaşının az üstünde olduğudur. Buna göre başlık, önemini korumaktadır. Dinsel nikâhın yerini, medeni nikâh almış gözükmekle birlikte, dinsel gerekler de yerine getirilmektedir.⁷⁸ Genel olarak değerlendirmeler evlilik ve aile hayatının hala köydeki adetlere göre sürdürüldüğüne işaret etmektedir.

Gecekonduluların eğitimsizliğe de bağlı olarak bazı realitesi olmayan inanışlara sahip olduğu düşünülmektedir. Kente göç edenler topluluk koşullarına ayak uyduramadıkları için önemli ölçüde yabancılaşmışlardır. Geleneksel değer yargılarının sonucunda etkisi içerisinde buldukları grupların sayısı dardır, dünyaya kuşku ile bakar, kadere inanır, ana babasıyla daha yoğun biçimde özdeşleşir, geleceği planlamaz, adak, niyet ve büyü gibi mistik yöntemlere inanır, cinsiyet konularında kadına ikinci sınıf vatandaş gözüyle bakar.⁷⁹ Kadınlar ise şehirle bağlantısı hiç olmadığı veya az olduğu için değerler sistemini ve özellikle ev içi birçok alışkanlıklarını köyün bir uzantısı olarak kentte devam ettirmektedirler. Hatta özellikle bazı alışkanlıklarına devam etmeleri de içerisinde buldukları sosyal çevre tarafından beklenmektedir.

2.2.3 Gecekondulularda İlişkiler Ağı

Gecekonduluların ilişkileri üç aşamalı olarak ele almamız mümkündür. Öncelikle gecekonduluların kırsal ve bir toplum olarak kendi içlerinde kurdukları ilişkiler son olarak da kentle kurdukları ilişkiler açısından değerlendirebiliriz. Ailelerin göç sürecinde kırsal kurdukları ilişkiler hayati öneme sahiptir. Çünkü Aile reisinin gelirinin azaldığı hatta sıfıra indiği dönemlerde aile üyelerinin, özellikle küçük çocukların köye gönderilmesi, doğum, sünnet, nikâh gibi törenlerin köyde yapılması, köye gidiş

---

⁷⁸ Emre Kongar, a.g.e., s.590.

⁷⁹ Nermin Abadan Unat, "Sunuş Konuşması", **Kentsel Bütünleşme**, Ankara, T.S.B Derneği Türk Gelişim Araş Vakfı Ortak Seminer, Yayın No:4, 1982, s.18.

gelişlerinde erzak getirilmesi, aileyi rahatlatan, ona güvence veren tek kaynaktır. Aile, gerek güvence kaynaklarını açık tutabilmek, gerekse kent yaşamından elde edilen gelirin yaşantısını değiştirmeye yetmediğinden, bu dönemde kırsal yaşantısını ve alışkanlıklarını büyük ölçüde sürdürür.⁸⁰

İlk dönem göç eden kitleler incelendiğinde kıra gidiş gelişlerin daha yoğun olduğu görülmektedir. Özellikle göçün ilk yıllarında kökenleri ve köyleri ile bağlantıyı korumaktadırlar. En az yılda bir defa köye gitmekte ve en az köyden iki kez yatılı ziyaretçiler gelmektedir. Özellikle yaşlılara saygı çok önemli olduğu için, bu ziyaretlere çok önem vermektedirler.⁸¹

Gecekonducuların kırsal ilişkisini ve kırdan getirmiş olduğu hemşehrilik türü ilişkileri şehirde devam ettirildiğinden bahsetmiştik. Gerçekten de bu ilişkiler şehirde asıl tutunmalarını sağlayan etkenlerdir. Ayata'nın belirttiğine göre köyün bir devamı olarak gecekondu ailesinin akrabası ve hemşehrisi aynı komşuluk çevresinde yaşamaktadır. Böylece akrabalar ve hemşehriler aynı zamanda birbirlerinin komşuları olmaktadır. Tıpkı köy cemaatinde olduğu gibi komşu-akraba-köylü birlikteliği kopmamıştır. Akraba, hemşehri ve komşular ortak çıkarlar aracılığıyla büyük bir grubun parçası haline gelir ve dış dünyaya karşı bir kimlik kazanırlar⁸²

Ayrıca kırsal ilişkilerin bir uzantısı olarak gecekondu cemaat türü yüz yüze ilişkilerin yürütüldüğü yerler olarak nitelenmektedir. Buna göre kırdan kente gelen ailelerde akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde mümkün olduğunca korunmuştur. Özellikle kahvehaneler gecekondu mahallerinin vazgeçilmezidir. Hemen her mahallede hemşehri kahvesi vardır. Boş vakitlerini kahvede geçirenler orada bilgi alışverişi yapma, hem de yeni dostluklar kurma olanağı bulur. Gecekondu ailesi

---

⁸⁰ Şenyapılı, a.g.e. 2004, s.185.

⁸¹ Müzeyyen Güler, Kentin Kıyısında Karanfilköy ve Küçük Armutlu Kadınları, İstanbul, MSÜ Araştırma Fonu Yayınları, 2004, s.44.

⁸² Sencer Ayata, "Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman", Toplum Ve Bilim, Sayı: 46-47 s. 106.

içinde erkekler sosyal hayatta daha faaldirler ve sosyal hayatlarının ağırlıklı kısmını hemşehri ilişkileri oluşturmaktadır.⁸³

Gecekonudada yaşayanların kentle ile kurduğu ilişki de kendine özgü niteliktedir. Kente gelen “köylüler kente göçer göçmez kente uyum sağlayamazlar. Gerçek anlamda kentli olamazlar. Kentlilerin yaşamlarından ayrımlı bir yaşam biçimi sürdürürler... Kentteki örgütleri kullanma yoğunlukları oldukça düşüktür. İş ve barınma çevreleri dışına pek çıkmazlar kenti tanımazlar. Belirli birkaç semti bilirler. Gittikleri yerler iş ya da barınma çevrelerinde yer alır. Kısacası kentte yaşamaktadırlar ama kentten kopukturlar. Yani bütünleşmemiş nüfus niteliğindedirler.”⁸⁴

Kentle kurduğu ilişkilere diğer bir boyutuna gelince ilk başlarda gecekonduların içinde bulunduğu ekonomik güçlükler nedeniyle kentin sunduğu fırsatlardan yararlanamazlar. Sosyal çevrenin sınırlı olması dışında kentin sunduğu eğlence faaliyetlerine de katılamazlar. Yasa'nın değerlendirmesine göre gecekondu halkının yararlı konuşmaları pek merak etmediği, reklâm, batı müziği, eğlenceli yayınlar ve maçları nadiren dinlemekte olduğu görülür. Gecekondu ailesi bu özellikleri bakımından köy ailesini anımsatmaktadır. Sinema, tiyatro, konser, opera gibi kültürel faaliyetlere katılmamalarına karşılık, komşu ziyaretleri ve kır gezintilerine katılım sayı ve sıklık yönünden ailelerin büyük çoğunluğunu kapsamaktadır. Bu sonuçta gecekondu ailelerinin köysel özellikler taşıdığını gösterir.⁸⁵ Diğer örgütlerden yararlanmada bir başka boyut ise sınırlı sağlık ve eğitim hizmetleridir.

Mevcut ilişkiler ağı çerçevesinde, gecekondualarda şehirle ilişkisi en sınırlı olan buralarda yaşayan kadınlardır. Özellikle şehre adaptasyon süreci içinde kadınlara çalışma olanağı verilmediği gibi kentli değerlerle tanışma fırsatı da tanınmamıştır. İlişki içinde olduğu görüştüğü kitleler yine akrabası ya da

---

⁸³ Ayşe Güneş-Ayata: Gecekondualarda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik. Toplum Ve Bilim. Sayı:51-52. 1990-1991. s 93

⁸⁴ Önder Şenyapılı: Kentleşen Köylüler, Milliyet Yayınları. 1978. s 71

⁸⁵ Yasa, a.g.e., s. 226.

hemşehrisidir. Kadının kentle ilişkisi sınırlı ve kontrollü olarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle geldikleri kenti büyük ölçüde tanımamaktadırlar.

2.3 Zorunlu Göç Sürecinde Ailelerin Durumu

1990'lardan itibaren göç eden grubu tüm göç ve gecekondulaşma süreci içinde farklı bir yere koymak gerekmektedir. Çünkü göçe bir şekilde mecbur kalmış son kitlelerin durumu diğer göç eden gruplara göre daha farklı özellikler içermektedir. Göçenlerin profilleri de buna göre değişmiştir. Öncelikle bu göç kitlesel, birdenbire ve zorunludur. İlk göç edenler "kente gönüllü şekilde göç eden yoksul köylüler, göç etmenin, kente yerleşmenin ve kentte yaşamının getirdiği tüm sorunlarını kendi geliştirdikleri ilişkiler yolu ile çözebilmişlerdir."⁸⁶ Ancak bu yollar son gelenlere açık değildir.

Yani eski göçenler için bilinçli göç ettikleri söylenebilir. Bu göç kendi kişisel tercihleri doğrultusunda olmuştur. Zorla göç edenler ise bu sistemin içinde yer alamamışlardır. Bu özellikleri tek başına bile son gelenleri gecekonduda yaşayan eski gruptan ayırmaktadır. Öncelikle bir uyum sürecinden geçme devreleri olmamıştır. Aileleri daha doğrusu tüm bir köy olarak göç etmek zorunda kalmışlardır. Onlara destek verebilecek, istediklerinde dönebilecekleri bir köyleri yoktu.

Bu nedenlerle son gelenler için "şehre sızmak, şehirle belli sınırlar içinde kaynaşmak mümkün olmamakta ve yeni gelen nüfus şehir dışında oluşan farklı tarz da bir gecekondulaşma ile şehre yamanmakta, eklenmektedir. Bu bölgelerin özelliği şehrin yanında, ama şehirle bağlantısı, yakınlığı ile sınırlı olmasıdır. Artık yeni bir iskân biçimi 'varoşlar' ortaya çıkmıştır ve gelen nüfusun şehirle kaynaşması pek mümkün görünmemektedir."⁸⁷ Ayrıca eski gelenler kentte düzenlerini çoktan

---

⁸⁶ Sema Erder, "Köysüz 'Köylü' Göçü", *Görüş Dergisi*, Sayı 36, 1998, s.25.

⁸⁷ Hayati Tüfekçioğlu, "İstanbul'da Sokaklar ve Sokak İsimleri Üzerine Bir Alan Araştırması" (Cihangir, Fındıkzade, Pendik Örneği), Yayınlanmamış Doçentlik Çalışması, İstanbul, 1997, s.94.

kurulmuştur. Belli bir rant ilişkisi vardır ve bu ilişki içinde yeni gelen yoksul köylü, bu ilişkiler ağının en altında yer almaktadır. Ekonomik krizler nedeniyle de eski dayanışmacı topluluk gitgide daralmaktadır. Bu bölgeler aynı zamanda varoşlarda eski göçmenlerinde bu bölgeleri doldurmasıyla farklı yapılanış biçimleri ile oldukça heterojen bir topluluk halini almıştır. 1990'lardan sonra göç edip, gecekondularda yaşayan kadınların durumu, ilk dönem göç eden hemcinslerine göre daha farklıdır. Özellikle kadınların kente yabancılaşma yanında dil problemi de vardır. Bu durum onların kentle ilişki kurmasını ve iş bulmalarını engellemektedir. Ayrıca yoksulluğun etkilerini yoğun olarak hisseden bu ailelerde kadının ailesini bir arada tutabilecek herhangi bir dayanakları mevcut değildir.

3. KENTTE GELİŞEN YENİ KADIN PROFİLİ: Gecekondulu Kadın

Göç, belirtildiği gibi Türkiye'de pek çok değişime neden olmuştur. Bu bağlamda göç sonucunda şehre yeni yerleşen grubun bir parçasını oluşturan kadınlar, cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllardan beri süre gelen kentli ve köylü kadın ayrımına ek olarak, gecekondulu kadın olarak tanımlanmıştır. Bu açıdan gecekondulu kadınların, köylü kadın değerlendirmesinden uzaklaşarak ayrı bir nitelik kazanması önem taşımaktadır.

Cumhuriyet rejiminin kurulması ile Türk toplumu içinde kadınlara ayrı bir konum öngörülmüştür. Bu konuma bağlı olarak Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından bu yana, Türkiye'de kadınların toplum yaşamında etkin konumlara geçişleri oldukça hızlı bir artış göstermiştir. Ancak belirtildiğine göre artış ancak üst sosyo-ekonomik düzey kadınları ile sınırlı kalmıştır. Sınıf atlama türünden bir gelişme kadınlar arasında yaygınlık gösterememiştir. Bu açıdan ülke genelinde kadınların sosyal kimlikleri ele alındığında, çarpıcı bir uyumsuzluk söz konusudur.⁸⁸

---

⁸⁸ Günsel Koptagel-İlal, "Toplumsal Değişim İçinde Türk Kadınının Psikososyal Kimliği", **Her Yönüyle Türkiye'de Kadın Olgusu**, İstanbul, Say Yayınları, 1992 s.102.

Söz konusu uyumsuzluk Türkiye’de göç ve devamında yaşanan gecekondulaşma sürecinde ortaya çıkmıştır. 1950’lere gelene kadar bir toplumsal grup olarak kadınlar üzerindeki ayırım iki yönlüdür. Bir yanda kırsal alanda yaşayan başörtülü şalvarlı kadın, diğer yanda kısa kollu elbisesi makyajlı yüzüyle kentli kadın vardır. Göç süreci sonucunda bu ayırma önceleri kırım değerleri ile yaşamını sürdüren sonraları şehirle tanışıklığı oranında farklılaşmaya başlayan **gecekondulu kadın** eklenmiştir.

Gecekondulu meselesine toplumsal cinsiyet ayırımı içinde bakıldığında gecekondulu erkek diye bir ayırım yapamayız; çünkü erkekler var olan yapı içerisinde gerek çalışma yaşamı ve kurduğu sosyal ilişkiler gerekse kamusal alanla ilişkileri açısından kent ve şehir hayatına bir ölçüde adapte olmuş görünmektedirler. En azından evinde ve yaşadığı çevrede geleneksel değerleri yürütse de dışarıda kent yaşamının gereklerini kısmen yerine getirilebilmektedir.

Erkeğin rolü karşısında kadınlar açısından meseleye bakacak olursak, gecekondularda sürdürülen ilişkiler ağı neticesinde gecekonduda yaşayan kadınları, yerleşim birimleri ile özdeşleştirerek gecekondulu kadın olarak nitelendirebiliriz. Çünkü gecekondulu çevresindeki yaşantıyı en tipik yansıtan kadınlardır. Özellikle göçün ilk dönemlerinde kadınlar aniden hazırlıksız olduğu bir ortama ve ilişkiler sistemi içine girmiştir.

Geleneksel değerleri benimsemiş olan köylü kadınları, kente geldiklerinde ilk dönemlerde keskin bir çizgi ile kent hayatından ayrıydılar. Ayrıca geleneksel kadın rolleri de kentsel kimlik edinmede zorlaştırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁹ Bu dönemde erkek dışarıda çalışırken kadın evde kalmak zorundadır. Gecekondulu kadınların şehirle tek kurdukları bağlantı eşleridir. Ayrıca kente gelmiş olmalarına rağmen ilişkiler açısından yaşadıkları yer köylerinin küçük bir modelidir. Hatta köy ortamından daha da zor şartlar altında yaşadıkları söylenebilir. Elektriği,

---

⁸⁹ Tahire Erman, “Kentteki Göçmen Ve Kent Kimliği”, **AÜSBF Dergisi**, Prof. Dr Oral Sandere’e Armağan, Cilt:51, 1996, s.300.

suyu olmayan ulaşım olanaklarından yoksun, âtil alanlarda yaşamaktadırlar. Fizik çevre olarak değerlendirildiğinde kendilerine kentte yaşadıklarını hissini verecek araçlara sahip değillerdir.

Göçün ilk dönemlerde kente göçen kadın, genelde dar aile çevresi içinde yaşar, çoğu ev dışında çalışamaz. Tahire Erman, göçle birlikte kadının hayatında yeni bir sayfa açıyormuş gibi görünse de kadın, ücretli çalışmasının küçümsenmesine, hareketliliğinin mahalle ya da ev içiyle sınırlandırılmasına maruz kaldığını belirtmektedir. Kent yaşamı, kenti tanıyarak, bilerek gelmeyen kadınlar için büyük şaşkınlık yaratabilmektedir. Kente tutunmak, ailelerine bir yer edinmek çoğu göçmen kadın için kolay olmamakta, büyük çabalar gerektirmektedir.⁹⁰

Olayın bir başka boyutu ise sosyal ilişkiler etrafında yaşanmaktadır. Fizik çevre olarak ev ve mahallesi için sıkışık kalmış olan gecekondulu kadınlar, sosyal çevre olarak da sınırlandırılmıştır. Akraba ve hemşehrilerinin yoğun olduğu alanlarda yaşamayı tercih eden gecekondulu toplumunun bu durumu kadınlar için hem avantaj, hem de dezavantajdır. Akraba ve hemşehrilerle çevrili bir alanda yaşamının olumlu yanlarından biri kadının, yabancı bir şehirde kendisini daha güvende hissetmesidir. En azından yabancı bir ortam içinde yanı başında tanıdığı bildiği insanlar vardır. Bunun yanında sıkıldığı zaman hemen yakınındaki bir kişiyle derdini paylaşabilmesi mümkündür. Şehirde yardım alabileceği insanlar bulunmaktadır.

Tüm bunlar dışında tanıdıklarıyla yaşamak kadın açısından bazı olumsuzlukları da taşımaktadır. Öncelikle şehirle hiçbir bağlantısı olmayan kadın, görüştüğü sosyal çevrenin köyün bir tür devamı olması nedeni ile şehre uyum zorlanmaktadır. Çevrelerindeki kadınların da kentle ilgili olarak kendilerine aktarabilecekleri herhangi bir deneyimleri yoktur. Bunun dışında kentle bağlantı kurmak isteseler de bu durum engellenmektedir. Gecekondulu çevresi dışından arkadaşlar edinmek, farklı şekilde tutumlar sergilemek, farklı giyinmek ayıplanan şeylerdir. Zaten yoğun bir baskı unsuru ile karşı karşıya olan kadınlar bu şekildeki geleneksel yaklaşım ve ön

---

⁹⁰ Tahire Erman, “Kadınların Bakış Açısından Köyden Kente Göç Ve Kentteki Yaşam”, **Bilanço 98: 75 Yılda Kadımlar ve Erkekler**, İstanbul, TVY, 1998, s.213.

yargılarla denetlenir. Hatta şehirli kadın gibi olmak deyiminin gecekonduda yaşayan bir kadın için kullanılması utanç verici birşeydir.

1950'lerin siyasi ve ekonomik ortamı içinde meydana gelen değişmelerin yansıması, şehirli kadın üzerinde de olmuştur. Endüstrileşme, liberal politikalara geçişin bir diğer yansıması da şehirli kadına çalışma hayatının kapılarını açmıştır. Artık kadınlara da çeşitli sektörlerde istihdam yolu açılmıştır. Kadının iş yaşamına girmesi ile başka bir ilişki ağı ortaya çıkmıştır. Bu ilişki ağını gecekondulu ve kentli kadın arasında doğrudan ilişkinin başlangıcı ile tanımlayabiliriz.

Şehirli kadının ev işlerinde yardıma olan ihtiyacı, gecekondulu kadınların ise paraya olan ihtiyacı neticesinde her iki grubun yaşamı bir noktada kesişmiştir. Kentli kadın çalışsa da evdeki sorumlulukları devam etmektedir. Aile yaşamının getirdiği sorumluluklar, belki de kentli ve gecekondulu kadınların tek ortak noktasını teşkil etmektedir. Çocuklara ve eşe en iyi şekilde bakılmalı, evin temizliği, yemeği aksatılmamalıdır. Bu noktada kentli kadının bu ihtiyacını; paraya ihtiyacı olan, emeğini pazarlamak isteyen gecekondulu kadın karşılayacaktır.

Gecekonduda yaşayan kadınların çalışması çevresi tarafından hala hoş görülme de ekonomik durumun ağırlaşması ile yaşanan ekonomik güçlükler bu durumu mümkün kılmıştır. Şehirde, hayatın idame ettirilebilmesi için daha fazla gelire ihtiyaç vardır. Erkekler ise ya işsiz ya da tek başına çalıştıkları için, ailenin kazancı kent yaşamı için yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla kadının çalışması bu noktada kabul görülebilir bir nitelik kazanmıştır. Kadının vasıfsız görülen emeğini pazarlama aracı ise ev temizliği olmuştur.

Bu karşılıklı ilişki ağı içinde kadın gündelikçi olarak evlere temizliğe giderek aile gelirine katkıda bulunmuştur. Ayrıca evlere temizliğe gitmek, gecekondulu kadın için pek çok erkeğin de olduğu bir iş ortamında çalışmasından daha rahat ve tercih edilebilir bir çalışma şeklidir. Sonuçta kentli ve gecekondulu kadın arasındaki bu karşılıklı ilişki ağı her iki taraf içinde kaçırılmayacak bir fırsat olarak görülmektedir.

Bu karşılıklı ilişki gecekondulu kadınlar açısından belli bir farklılaşmaya neden olmuştur. Gözlemediği kadın tipi kendi parasına sahip, ekonomik özgürlüğü olan, istediği gibi giyinebilen, eşleriyle rahat diyalog kurabilen bir kadındır. Bu kadın tipi kendi yaşamları ve toplumsal yapılarıyla uyuşmamaktadır. Kentin iki ayrı ucu olan bu kadınlar için ilk gerilim alanının bu noktada çıktığı söylenebilir. Tek göz gecekondusu ile karşılaştırıldığında alt yapı hizmetleri gelişmiş, musluğunu açtığında sıcak suyu akan bir ev; kendisi ile karşılaştığında ise kendini rahatlıkla ifade edebilen, evinin işlerini bile kendisi yapmayan kentli kadın söz konusudur. Gecekondulu kadın kendi imkânlarını değerlendirdiğinde, evinde ve sosyal ilişkiler anlamında sahip olmadıkları ile yüzleşmiştir.

Kentli ve gecekondulu kadının ilk defa yüz yüze ilişkiye girmesi bu şekilde olmuştur. Televizyon gibi görsel bir iletişim ağının tüm evlere girmediği bu dönemde, kente ilişkin ilk değerlendirmelerini bu yolla edinmişlerdir. Kendi yaşadıkları mekânların dışına çıkarak, daha uzakta olan kent merkezlerine gitmişlerdir. Çalıştıkları evin hanımının ev içinde ve dışındaki yaşayış ve ilişki tarzını izlemişlerdir. Kent ve kent yaşamına ilişkin ilk gözlemlerini yapabilmişlerdir.

Göç edilen ilk yıllarda kırsal kesimden getirdiği tüm davranış kalıplarını sürdüren, geleneklerine sıkı sıkıya bağlı kadın kentle karşılıklı ilişkiye girmeye başladığı andan itibaren değişecek, artık asla eskisi gibi olmayacaktır. Geleneksel aile düzeninin değişmesinin ilk aşaması belki de kadının çalışma yaşamına dâhil olması ile yaşanmıştır.

Tüm bu gelişmeler neticesinde kentlerde, kentin dışında oluşmuş bir kadın profili ortaya çıkmıştır. İlk dönem kırsal kesimin tüm davranışlarını benimseyerek, ona uygun şekilde davranan bu kadınlar kentle ilişkiye girdikleri andan itibaren farklı düşünmeye başlamışlardır. Bu durum hayatları için önemli bir dönüm noktası yaratmıştır. Bu farklılaşmanın, kıyafet ve tavırlarına yansması zaman alsa da zihniyetteki değişim yadsınamaz bir gerçektir. Artık ne tam anlamıyla köylü diyebileceğimiz, ne de kentli kadın statüsüne koyabileceğimiz bir kadın profili vardır karşımızda: **gecekondulu kadın.**

II. BÖLÜM: GECEKONDU ÇALIŞMALARI VE GECEKONDULU KADINLAR

1. GECEKONDU ÇALIŞMALARI VE KADIN KONUSU

1950'lerden itibaren iç göç, taşıdığı insan potansiyeli ve şehirler açısından önemli bir konu haline gelmiştir. Bu anlamda gecekondulaşma bu tarihten itibaren hem sosyal, hem de fiziksel olarak önemli bir nitelik taşımaya başlamıştır. Bu nedenle gecekondulaşma bağlamında iç göç kamuoyunun ilgisini çekmiş, politikacılardan günlük gazete yazarlarına kadar bu konu tartışılmıştır. Söz konusu gelişmeler neticesinde konu pek çok disiplinin ilgisini çekmiştir.

Gecekondulaşma ve iç göç öyle bir süreçtir ki, göç nedeni ile sosyologlar, coğrafyacılar, yapısal nedenler ile şehir planlamacıları, mimarlar, siyasi katılım nedeni ile yerel yöneticiler ve siyasiler, ucuz emek oluşu ayrıca tüketici olmaları nedeni ile ekonomistler bu konu ile ilgilenmiştir. Konu özellikle gecekonduların ortaya çıktığı ve geliştiği dönemlerde şehir planlamayı ilgilendiren, mimari bir mesele olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda çalışmalar genel olarak bir toplum olarak gecekondulular ve özellikle de gecekondulu kadınlara dair genel yargılar içermektedir. Konuyu daha ayrıntılı, toplum kesimiyle bağlantısını da göz önüne alarak yapılan çalışmalaraysa daha sonraki yıllarda rastlamaktadır. Bu çalışmalarda ise temel konu “kente göçen köylü nüfusun ne kadar kentlileştiğidir.”¹

1.1 Gecekondulu Çalışmalarında Ele Alınan Konular

---

¹ Heidi Wedel, **Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı**, İstanbul, Metis Yayınları, 2001, s.220.

Pek çok araştırmaya konu olan gecekondular yeni bir olgu olması ve bağlantılı olduğu mekân, ilişkileri dönüştürmesi nedeniyle, özellikle şehircilik anlamında farklı bir olgudur. Dolayısıyla şehrin alışlagelmiş iskân yapısından farklı yeni yapılar, ilk oluşum yıllarında özellikle imar ve şehir planlamanın araştırma ve çalışmalarının öncelikli konusu olmuştur. Aynı zamanda TODAİ ve DİE'nin de gecekondular üzerine çalışmaları bulunmaktadır.² Bu dönem araştırmalar, daha çok sorunun tespiti, tanıtılması ve belli bir planlama anlayışı ile çözüm üretilmesine bağlı olarak gelişme göstermiştir.

Gecekondulaşma üzerine yapılan ilk çalışmalarda, gecekondu konusunu bir mesken meselesi olarak ele alınmıştır.³ Gecekonduların ilk nerelerde ortaya çıktığı, nasıl geliştiğine, mülkiyet durumu, gecekondular bir konut biçimi olarak özelliklerine kısacası gecekondu ve tanımlamaya yönelik çalışmalardır. Bu dönemde gecekondular üzerine yapılan ilk çalışma sayabileceğimiz İbrahim Öğretmen araştırmasından gecekonduların üç yönünü vurgulamıştır. Gecekondular; imar mevzuatına aykırı, iskan için konfor şartları olmayan, acele yapılan konutlardır.⁴ Bu açılardan gecekondular şehirlerin başlıca sorunu olarak nitelendirme eğilimi o yıllarda başlamıştır. Tüm bu anlatılanlarda ortak yön gecekonduların şehirle örtüşen yapılar olmadığıdır. Ayrıca planlı şehir mantığı açısından problem teşkil ettiği. Genelde üzerinde durulan konu kentin nüfus ve fiziksel yapısının bozulmasıdır.

Özellikle 1960'lardan sonra gecekondu konusu sosyal bilimcilerin de dikkatini çekmiştir. Bu bağlamda iç göç olayı açıklamaların merkezine oturmuş, nüfus hareketleri izlenmeye başlanmıştır. Şehre göçün nasıl meydana geldiği, iç göç dalgasının dinamikleri ve gündeme nasıl geldiği araştırılmıştır. Gecekondu

---

² Bkz. Ayrıntılı bilgi için Ruşen Keleş, "1951-1960 Yıllarında Kent Araştırmaları", **Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi**, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1986.

³ Bkz. Gerhard Kessler, "İstanbul'un Mesken Meselesi", **Siyasi İlimler Mecmuası**, Ağustos 1946. Ayrıca bkz. "İstanbul'da Mesken Darlığı, Mesken Sefaleti, Mesken İnşaatı", **Arkitekt**, 1949. Ekmel Zamil, "İstanbul Mesken Meseleleri ve Gecekondular", **İçtimai Siyaset Konferansları**, c. II, İstanbul: İ.Ü. İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü, 1949.

⁴ Bkz. Ayrıntılı bilgi için, İbrahim Öğretmen, **Ankara'da 158 Gecekondu**, Ankara, A.Ü. S.B.F. Yayını no:69-51, İskan ve Şehircili Enstitüsü Yayınları no:3, 1957

konusunda sosyal ve kültürel envanteri çıkarma tarzında araştırma ve raporlar hazırlanmıştır.⁵

Gecekondu konusunu ele alan çalışmalar üzerinden genel değerlendirme biçimi ve temalar da çeşitlilik göstermektedir. Gecekondu olgusu iç göç bağlamında ele alınca yaygın olarak kullanılacak bir değerlendirme biçimi ortaya çıkmıştır. Gecekondu toplumu karşıtlıklarla tanımlanmaya çalışılmıştır. Kentlere gelen nüfusun kökeni kırdır; yani iki farklı alanın karşı karşıya gelmesi söz konusudur. Dolayısıyla bu konudaki araştırmaların pek çoğunda kır ve kent ayrımı vurgulanmıştır. Gecekonduların kendine has özelliklerinden çok kırın ve kentin özellikleri tanıtılmıştır. Bu ayırmadan yola çıkarak özellikle vurgulanan şey gecekonduların kırın bir yansıması, kentte kırın bir modeli olduğudur.

Toplumsal açıdan değerlendirildiğinde genel kanı gecekondu nüfusunun kır ve kent arasında 'geçiş toplumu' olduğudur. Dolayısıyla hem yerleşim birimi, hem de toplumsal ilişkiler açısından gecekondu zamanla şehir hayatıyla bütünleşmiş olacaktır. Söz konusu nüfus, kentli yaşam tarzına ayak uyduracaktır. Yani gecekonduların kalıcı olduğu ilk dönemde düşünülmemiştir. Gecekonduların devamlılığı söz konusu olunca bu toplumsal grubun bir sorun mantığı içinde kentle bütünleşememe problemi ele alınmaya başlanmıştır.

Söz konusu çalışmaların bir başka boyutu ise şehrin geçici sakinleri olarak sayılan bu kitlenin zamanla devamlı bir unsura dönüşmesi ile oluşmuştur. Hemen her dönemde politikacılar gecekondu nüfusunu gelişmiş bir oy potansiyeli olarak görmüştür. Çoğu kez politikacılar, kaçak yapılara af vaadi ile ortaya çıkmıştır. Bunun dışında fiziksel mekân olarak şehrin imkânlarından mahrum kalan bu bölgelere birçok belediye hizmeti özellikle seçim dönemleri öncesinde gitmiştir. Gecekondulu

---

⁵Charles W. M. Hart, **Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi**, İstanbul, İTO Yayını, 1966. Ayda Yörükhan, **Gecekondularla İlgili Rapor**, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), Konut Özel İhtisas Komisyonu için hazırlanmış rapor. Ayda ve Turhan Yörükhan, **Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri**, Ankara, İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırmalar Dairesi, 1968.

halkının siyasal tavrı ve bürokratik örgütlerle ilişkisi de özel bir araştırma konusudur.⁶

Özellikle bölge içi nitelikli göçe bağlı olarak nüfus büyük sanayi ticaret merkezlerine yönelerek, kırsal alandan şehre göç edenlerin sayısının giderek artmasına yol açmıştır. Göç çeken iller ekonomik açıdan gelişmiş ve sanayi yatırımlarının yapıldığı alanlardır. Dolayısıyla göçün ekonomik boyutu da önem kazanmıştır. Gecekondu nüfusun ekonomik anlamda şehirde yarattığı farklılaşma, iş gücü olarak potansiyelleri, istihdamı da ilgi duyulan konular arasında yer almıştır.

Çalışmalarda vurgulanan bir başka nokta ise yoksulluktur.⁷ Özellikle son yıllarda bu tarz çalışmalara çokça rastlanmaktadır. Çevresel açıdan pek çok olumsuzluk taşıdıkları gibi, bu mahalleler aynı zamanda yoksulluk ve sefalet manzaraları ile gündeme gelmiştir. Göç edenler yiyecek, giyecek, konut ve sağlık hizmetlerine ulaşım açısından oldukça zor şartlar altında yaşamaktadır. Burada yaşayan insanlar hayatlarını devam ettirmek için sürekli mücadele içindedirler. Bu nedenle de yoksulluk üzerinde özellikle durulmuştur.

Sosyal-kültürel boyut genellikle araştırmaların bir bölümünü oluşturmaktadır. Nüfus yoğunluğu, cinsiyet, yaş, hane büyüklüğü, gelir ve meslek, sosyal hareketlilik, okuryazarlık gibi sosyo kültürel konular üzerinde özellikle durulmuştur.⁸ Sosyal içerikli araştırmalarda ise gecekondu toplumunun genel nitelikleri, tutum ve davranışları araştırılmıştır. Ama genelde gecekondu kadın konusu çalışmalarda gerekli yeri bulamamış ve ihmal edilmiştir.

Gecekondu kadın dışında genel olarak “kadın incelemelerine baktığımızda, kadının sadece bir sosyal kategori olarak kavramlaştırıldığı çalışmaların sayısının,

---

⁶ Bkz. Metin Heper, **Türkiye’de Kent Göçmeni ve Bürokratik Örgütler**. İstanbul. Üçdal Neşriyat Akademik Kitaplar Serisi, 1983.

⁷ Bkz. Orhan Türkdoğan, **Yoksulluk Kültürü Gecekonduların Toplumsal Yapısı**, Ankara, Dedekorkud Yayınları, 1977.

⁸ Birsen Gökçe vd., **Gecekondularda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü**, Ankara, T.C Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, 1993, s.23.

diğer sosyal kategori örneklerini konu eden araştırmalara kıyasla, nisbeten az olduğunu görölmektedir. Kadının bir sosyal kategori olarak incelendiği araştırmaların çoğalması, özellikle batılı toplumlarda feminist akımların güçlendiği yıllara rastlamaktadır.”⁹

Bu açıdan Türkiye’de 1980 sonrası yapılan bazı araştırmaları da farklı bir yere koymak gereklidir. 1980 sonrası çalışmaların oldukça çeşitlenmiştir. Kadınların içinde buldukları toplum ve aile içi rolleri ile tanımlayan yaklaşımdan çok gecekondulu kadınların buldukları potansiyeli ve yeteneklerini kavramaya yönelik araştırmalar da yapılmaya çalışılmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde “sayıca oldukça büyük bir kadın grubuna ilişkin araştırmaların fazla olmama nedenlerinin başında gecekondulu, kentleşme ve benzeri konulardaki araştırmaların çekirdeğinin “aile reisi” olarak erkeklerin oluşturması gelmektedir. Bu yaklaşıma göre kadınlar ve çocuklar, aile reisinin yaşadığı hanenin ayrıntısıdır.”¹⁰

1980’lerden itibaren oluşan araştırmalarda gecekondulu kadın görünürlük kazanmıştır. Erman’ın ele aldığına göre, 1980 öncesinde çoğunlukla hane reisi ile gerçekleştirilen anket çalışmalarında erkeklerin görüşleri elde edilirken, ve dolayısıyla kadının sesi duyulmazken, 1980 sonrası ve özellikle 1990’larda gecekonduda yaşayan kadınları anlamak için araştırmalar yapılmıştır (örneğin Wedel 2001, İlkaracan ve İlkaracan 1998). Böylece ‘Köylü Öteki’ kurgulamalarında sıklıkla kullanılan; şalvar giyen, başını tülbentle örten, kapı önünde komşuları ile oturup örgü ören gecekondulu kadın öğesi bir nesne yerine özne olarak gecekondulu araştırmalarında yerini almış, ancak büyük ölçüde ‘Öteki’ olmaktan kurtulamamıştır.¹¹

Ancak biz bu çalışmalardan ziyade, kadınlara yönelik belli genelleme ve değerlendirmelere değineceğiz. Çalışmalardaki genel söylemlerden yola çıkarak,

⁹ Nilgün Çelebi, **Kadınlarmızın Cinsiyet Rolü Tutumları**, Konya, Sebat Ofset, 1990, s.1.

¹⁰ Belkıs Kümbetoğlu: Gizli İşçiler: Kadınlar ve Bir Alan Araştırması. **Kadın Araştırmalarında Yöntem**. Sel Yayıncılık ist. S.232-233

¹¹ Tahire Erman, “Gecekondulu Çalışmalarında ‘Öteki’ Olarak Gecekondulu Kurguları, **European Journal of Turkish Studies**, Social Sciences on Contemporary Turkey, <http://www.ejts.org/document85.html>

kadınlara biçilen rol ve statüleri tespit etmeye çalışacağız. Bu bağlamda tasvir edilen gecekondulu kadının görünüm, düşünüş tarzı, hal ve hareket açısından gibi başlıklarla genel bir profil sunmaya çalışacağız.

2. GECEKONU ÇALIŞMALARINDA, GECEKONDULU KADIN TASVİRLERİ

Genel olarak değerlendirildiğinde, iç göç ve gecekondulaşma serüveni belli konular çerçevesinde ele alınmıştır. Kırdan kente göçü ele alan çalışmalar kadınların göçe dair deneyimleri, daha çok 90'lı yıllardan başlayarak araştırmalarda, aile, işgücü ya da sağlık kapsamında ele alınmıştır.

Gecekondular çalışmaları genel olarak gecekondular olgusu içinde, kadın gerçeğine tam olarak inilememiştir. Bu durumun nedeni olarak gecekondularda yaşayan kadınlara ulaşmanın ve iletişim kurmanın zorluğu yanında araştırmacıların genel eğilimleri alınabilir. Gecekonduda kadının ilerlediğine dair görüşler olmasına karşın bazı yeni araştırmalar da gecekondularda kadınların durumlarının daha öncekinin devamı olduğu belirtilmektedir.

Gecekonduluları geniş bir grup olarak anlamaya, bu bölgelerdeki ilişkiler ağının derinine inen ve iç dinamizmi tam anlamıyla yakalamış çalışmaların sayısı oldukça azdır. “Kadınlardan söz eden birkaç araştırma ise onlardan ancak erkeklere bağımlı kişiler olduğundan bahsetmektedir.”¹² Kadınlar için yapılan tasvirler tekrar niteliği taşır, ayrıca bu tasvirlerde yola çıkarak pek çok genelleme ve tekrar yapılmıştır. Biz burada çalışmalardaki kadın tanımlarından, özelliklerinden yola çıkarak genel olarak gecekondulu kadın tiplemesini belirlemeye çalışacağız.

---

¹² Pinar-İpek İlkkaracan, “1990’lar Türkiye’inde Kadın ve Göç”, **Bilânço 98: 75 Yılda Köylerden Şehirler**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s. 305.

2.1 Gecekondu Kadının Görünümü

Kadına biçilen rolün en bariz göstergelerinden biri de kadının görünümüdür. Ve bu konu yasaklar çerçevesinde açıklanmıştır. Ele alındığına göre gecekondu kadınlar bazı konularda değişim yapsalar da, geleneksel giyimlerini korumuşlardır. Bu durum kadınların yaşamları ve ilişkilerinin evlerde mahalle düzeyinde gelişmesiyle bağlantılıdır. Şehirle ilişkileri sınırlı olan kadınların giyimleri yaşadıkları bölgenin gerekleri ve koşulları dâhilinde şekillenmiştir. Gecekondu bölgelerinde kırsal kesimde olduğu gibi kadınların kapalı giyinmesi namusun göstergesi olarak algılanmaktadır. Kadınların kıyafetleri geleneksel giyime uygun şekilde olmalıdır. Onlardan sade ve doğal, abartısız olmaları beklenmektedir. Yaşanılan toplumsal çevre kadınların giyimleri konusunda uymaları gereken kuralları belirlemektedir.

Bu çerçeve içinde kentle ilişkileri sınırlı olarak geliştiği için kadınların geleneksel giyimlerini değiştirmedikleri belirtilmektedir. Buna göre gecekondu bölgelerinde yaşayan kadınların, yaşam şekli onların basit giyim alışkanlıklarını değiştirecek bir yeniliğe sahip değildir. Giyimle ilgili değerlere bakıldığında kadının toplum içinde başkalarının dikkatini çekecek kadar cüretkâr olmasını hoş karşılanmaz.¹³ Aynı zamanda kadınların da böyle bir değişime kapalı olduğu düşünülmektedir. Bunlara ek olarak “kente göç eden erkeğin en son ve en güç değişebildiği konular, kadın erkek arkadaşlığı ve kadının giyimi üzerinedir.”¹⁴ Bu açıdan giyim konusu esnek bir konu değildir.

Kadınların giyimleri üzerine açıklamalar oldukça detaylandırılmıştır. Kadınların iç giyimleri bile konu edilebilmiştir.¹⁵ Bu açıklama tarzları içinde erkeklerin kadınların görünümüne karşı tutumları da yer almaktadır. Bu açıdan gecekondu erkekleri kadınların boyanmasını, özellikle tırnak boyama ve uzatmasını

---

¹³ Mübeccel Kıray, “Küçük Kasaba Kadınları”, **Türk Toplumunda Kadınlar**, İstanbul, Ekin Yayınları ve TSB Derneği, 1982, s. 347.

¹⁴ S.Kemal Kartal, **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme**, Ankara, Yurt Yayınları, 1983, s.232.

¹⁵ Bknz: Taylan Akkaya, **Göç ve Değişme**, İstanbul, İ.Ü.E.F Yayınları, 1979, s.172.

sevmez. Değerlendirmelere göre bu gibi davranışları gâvur işi, züppelik ve hafiflik sayılır. Boyanma, kadını doğal güzelliğinden uzaklaştırır. Pis ve boyalı parmaklarla namaz kılınmaz; adi kadınlar bu gibilerin arasından çıkar. Benzer biçimde, kadınların dışarıda baş, kol açık, çorapsız gezmesi genellikle hoş karşılanmaz. Gecekondu erkekleri büyük ölçüde kadın ve genç kızların çorap, şalvar, entari giymesini; kısa topuklu ayakkabı kullanmasını, başlarını yeldirme, yemeni, eşarpla örtmesini bekler; bundan hoşlanırlar. Anlatılanlara göre kadınların ne suretle giyinme ve süslenmesi gerektiği din kitaplarında yazılıdır. Kitaplardaki kurallara dikkat edilecek olursa hem kadınlar rahat eder, hem de erkeklerin nefislerini tahrik etme günahından kurtulmuş olunur.¹⁶ Bu durumda kaideler, geleneksel değerler kadar dini yargıların da, giyimi belirlediği söylenebilir.

Bir başka değerlendirmeye göre aileler adet ve alışkanlıklarına bağlılıkları neticesinde kentli kadını çağrıştıran giyim öğelerini red etmektedir. Aileler kadınların kuaföre gitmesine, saç kestirilmesine ve boyanmasına karşı tepki gösterilmektedir.¹⁷ Bu kurallar kadınların genelini kapsamaktadır. Kadınların hem aile içinde hem de dışarıdaki görünüşleri ve davranışlarının sürekli gözlemlenerek denetlendiği belirtilmektedir. Ayata'da bu kurallar sinsilesini doğrularak, genç kuşakları da kapsayan bu kurallar neticesinde özellikle gelinlerin süslenmesi, takıp takıştırması, saç yaptırmaları, yalnız başına gezmeye, yürüyüşe veya alışverişe çıkması tepkiye yol açtığını belirtmektedir.¹⁸ Kadınların ilk etapta görünüşleri, daha sonra da çevre ile kurdukları ilişkiler denetlenecektir.

Ancak olayın bir başka yönü daha vardır. Gecekondu kadınların giyinişi de kentliler tarafından eleştirilmektedir. Farklı bir ele alışa göre çok sayıda gecekondu kadının geleneksel giysisi de batı yönelimli ve ilerleme mantığıyla düşünen Kemalist seçkin tabaka tarafından geri kalmışlığın ifadesi olarak aşağılanmaktadır. Wedel'in araştırmasında gecekondu kadınların köylü giysileri

---

¹⁶ İbrahim Yasa, **Ankara'da Gecekondu Aileleri**, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, Sayı:46, Ankara, 1966, s.219-220.

¹⁷ Ruşen Keleş, **100 Soruda Türkiye'de Kentleşme, Konut ve Gecekondu**, İstanbul, Gerçek Yayınları, 1983, s.204-205.

¹⁸ Sencer Ayata, "Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman", **Toplum Ve Bilim**, Sayı: 46-47 s. 111.

nedeniyle devlet kuruluşlarına alınmadıklarını söyledikleri belirtilmektedir.¹⁹ Bu nedenle kadınların şehir merkezine veya kamu kuruluşlarına giderken giyimlerinde bazı değişiklikler yaptığı belirtilmektedir. Karanfilköy araştırmasında da benzer bir tespit yapılmıştır. Kadınların çoğunun gecekondulu mahallesinin dışına çıkarken, daha kentli giyinme gereği duyarak, yemenilerini eşarpla değiştirmekte, şalvarlarını çıkartmakta olduklarından bahsetmiştir.²⁰

Kısacası araştırmaların çizdiği çerçeveye bağlı olarak gecekondulu kadınlar, köy yaşamının bir devamı olarak hem kullanımı pratik hem de namuslu kadın görünümünün uzantısı olan şalvar, yemeni gibi kıyafetleri şehre taşımış, kentli kadın görünümüne uyan kılık kıyafeti kullanmamıştır.

2.2 Aile İçinde Kadın

Gecekondulu kadınların nasıl yansıtıldığına en çok görev üstlendiğini düşündüğümüz aile içi ilişkiler ölçeğinde değerlendirebiliriz. Yapılan araştırmalarda vurgulandığı üzere aile içinde kadın ve erkek önemli farklılıklara sahiptir. Aile içinde kadın ve erkek rolleri belirlenerek, aile içi hiyerarşi söz konusu hale gelmiştir. Hangi işlerin kadına, hangi işlerin erkeklere ait olduğu bellidir. Bu işler aksatılmadan yürütülmelidir.

Kadınlar, gerek eğitim yetersizliği gerekse aile yapısı gibi pek çok neden neticesinde eve bağımlı kalmışlardır. Bu şekilde de kadınlar ev içinde çocuk bakma, ev iş yapma gibi faaliyetlerle sınırlı kalmışlardır. Bu durum kadına göç edilen yerdeki iş, eğitim olanaklarının açık olmaması gibi nedenlerinde etkisi ile yeni çevrelere uyum açısından olumsuz sonuçlar doğurduğu şeklinde değerlendirilmektedir.²¹

---

¹⁹ Wedel, a.g.e., s.182.

²⁰ Güler, a.g.e., s.49.

²¹ Pınar-İpek İlkaracan, a.g.e., s.305-322.

Aynı zamanda yeni çevrelerine uyum sağlayamayan kadınların kendilerine yakıştırılan analık rolünü gecekondulu ve kırsal alan ailesinden daha çok benimsemekte olduğu belirtilmektedir.²² Bu anlamda erkek ve kadın cinsiyet kimliğinin tamamlayıcı bir biçimde yapılandırılmış olduğu belirtilmektedir. Bir başka değerlendirmeye göre erkekler kendilerini ev işlerini yapmaktan aciz olarak görmekte, kadınlar ise bu işlerin kadın olarak kendi değerlerinin ifadesi olarak algılanmaktadır.²³

Aile içinde düzenin devamı için sessiz bir anlaşma var gibidir ve kadınların görevi buna uymaktır. Kadınlardan öncelikli beklenen şeyler; “iyi bir kadın olması, ev işlerini, çocuk ve eş bakımını aksatmamasıdır. Bunun yanında dantel, örgü, nakış işleri ile uğraşarak, gerektiğinde bunları ailesi için para karşılığı başkalarına yapmasıdır.”²⁴ Tüm bunlar kadınların görevi olarak tanımlanmaktadır. Yapılan aile araştırması da bu durumu doğrular niteliktedir. Bu araştırmaya göre ev işlerini yapmak kadının en önemli görevidir. İkinci sırada çocukların yetiştirilmesi gelmektedir. Eşine ve çocuklarına manevi destek olmak üçüncü sırada gelmektedir. Dördüncü sırada çocuklarına ve kocasına bakmak, beşinci sırada çocuk doğurmak ve en sonda aile bütçesine katkıda bulunmak seçeneği gelmektedir.²⁵

Bu tarz yaklaşımları olan örneklerle çoğaltmak mümkündür. Örneğin yine bir başka araştırma sonuçlarına göre kadının en önemli görevi ev işlerini yapmak olarak tanımlanmıştır. Daha sonra ise kocası ve çocuklarına bakmak gelmektedir. Gecekondular arasında kadının temel işlevinin ev içine, başka bir deyişle özel alana yönelik görev ve sorumluluklarla tanımlandığı açıktır. Kadın; anne, eş ve ev kadını üçlemesi bağlamında tanımlanmıştır.²⁶

---

²² Güler, a.g.e., s.89.

²³ Jenny B. White, **Para İle Akraba Kentsel Türkiye’de Kadın Emeği**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999, s.67.

²⁴ Tahire Erman, “21. Yüzyıla Girerken Köyden Kente Göçmüş Kadın ve Özellikle Gecekondulu Kadını”, **Kadınlar ve Gelecek Konferansı**, 19-21 Kasım 1997.

²⁵ Doç. Dr. Beşir Atalay, Y. Mehmet Kantaş, Sema Beyazıt, Kemal Madenoğlu, **Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması**, Ankara, Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi, DPT, Nisan 1992.

²⁶ Sosyoloji Derneği, a.g.e., s. 219.

Genel kaniya göre bir kısır döngü şeklinde var olan durum devam ettirilmektedir. Evlendikten sonra genç kızlar kendi ailelerinde gördükleri aile içi alışkanlıkları ve hiyerarşiyi kendi evlerine taşımakta oldukları belirtilmektedir. Bu zihniyet genç kızlara aile içinde aşılarmaya başlandığı düşünölmektedir. Bu mantık temelinde evlenmek kızlar için tek gaye olarak değeriendirilmektedir. Kızlar büyütölmürken hep kocasının ailesine hem de yeni çevreye o çevrenin ikinci sınıf üyesi olarak uyum yapmak üzere yetiştirildikleri düşünölmür.²⁷

Özbay'ın da belirttiğine göre genel yaklaşım sonucu genç kızlara iyi eş ve anne olmaları öğütlenir. Bu yaklaşıma göre gecekondü ailelerinde kız çocuğunun eğitiminin önemi yoktur. Köyde ilkokuldan sonra kız çocukların eğitimi ile ilgili sorun büyümektedir. Evlilik kız çocuğu için gelecekteki statüsü açısından eğitimden daha önemli görölmektedir. Bu açıdan kadınlar için sosyal hareketlilik büyük ölçüde evlilik yoluyla olması beklenmektedir.²⁸

Bu durum kadınların en çok bilgi sahibi oldukları alan ev ve aile içi ilişkilerin sürdürölmüşü eğilimi ile örtüşür. Bu ölçüde çocuklarına aktaracakları bilgiler de sınırlı olmaktadır. Gelecek kuşakların yetişmesinde en büyük rolü oynayan kadınlar; kapalı bir çemberin üyeleri olarak yaşamlarını sürdürdükleri için çocuklarını yetersiz dilbilgisi ile yetiştirirler, kısır bir bilgi birikimiyle donatırlar, gelenekselleştirilmiş kültürel değerielerle büyötmektedirler.²⁹

---

²⁷ Mübeccel Kıray, **Ereğli Ağır Sanayiden Önce bir Sahil Kasabası**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2000, s.144.

²⁸ Özbay, "Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme", **1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995, s.147.

²⁹ Nermin Abadan Unat, "Sunuş Konuşması", **Kentsel Bütünleşme**, Ankara, Türkiye Gelişim Vakfı-T.S.B Derneği Türk Gelişim Araş Vakfı Ortak Seminer, Yayın no:4, 1982, s.20.

2.2.1 Aile İçinde Kararlara Katılım

Kadınlara yüklenen edilgen rol ile uyumlu olarak kadınların karar verme ve bunu uygulama/uygulatma gibi bir ayrıcalıkları olmadığı belirtilmektedir. Değınilen bir başka yana göre ise aile içinde, erkek-kadın, kayınpeder-kayınvalide hiyerarşisi içinde kadınların hak, görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Bu tavır erkek ve kız çocukları için de geçerlidir. Genel kanıya göre kadınlar ve genç kızlar, kendilerine biçilen rol neticesinde; kendileri ile ilgili konularda bile fikir beyan edemezler. Kararları onlar yerine eşleri veya babaları vermektedir. Evin iş yükü kadının sırtında olmasına rağmen aileyi ilgilendiren kararlarda kadınlara söz hakkı tanınmamaktadır. Kadın daha çok talep eden, erkek ise seçimi yapan ve uygulayandır.³⁰

Kararlara katılım açısından bir başka değerlendirme ise evlilik konusunda geçerlidir. Çalışmalarda vurgulandığı üzere genç kızların ailesi dışında erkeklerle arkadaşlığı, konuşması hoş karşılanmaz, dolayısıyla yaygın evlenme biçimi görücü usulü evliliktir. Kadınlar seçen değil seçilendir ve hayatındaki en önemli olaylardan birinde ondan pasif olması beklenmektedir.³¹ Bu durumda genç kızlar tüm hayatlarını değiştirecek bir konuda bile söz sahibi olamamaktadırlar.

Bu değerlendirme tarzı açısından kadınlar evlenene kadar babalarının verdikleri kararlara, evlendikten sonra ise eşlerinin kararlarına itaat etmek zorundadırlar. İtaat etmeme durumunda “kentte yaşanan olumsuzlukların da etkisiyle, tepkisini karılarını döverek gösteren, ya da kentte gözü açılan ve başka kadın ve/veya kumara zaman harcayan erkeklerin sayısı da az değildir.”³² Söz konusu tavırlar kadınları aile içinde pasif konuma iterek kararlara katılımını da etkilemiştir.

---

³⁰ Ümid Meriç Yazan, “Türkiye’de Kadın ve Sosyo-Ekonomik Analizi”, **Sosyoloji Dergisi 3.Dizi 4.Sayı**, 1995, s.194.

³¹ Güler, a.g.e., s.83.

³² Erman, a.g.e., 19-21 Kasım 97

Geniş ailede, ailenin en yaşlı üyeleri ve erkekler kararları verirken, şehirde ailenin daralması kadının karar alama sürecine daha çok katılabildiğini düşündürmesine karşın; tutucu yaklaşımdan dolayı kadından gelecek katkılara kapalı olan ailelerde, kadınlar kocalarına baş eğin tutumlarını ve davranışlarını sürdürmektedirler. Dışarıda çalışmalarına izin verilmeyen ve bunu talep etme şansına sahip olmayan bu kadınlar, ailede kocalarının egemenliğini kabul etmiş durumdadırlar.³³

Belirlenen aile içi ve toplumsal rollerin dışında kadının siyasal katılımına bakıldığında bazı engelleyici faktörlerden bahsedebiliriz. Kadınların siyasal katılım için gerekli bilgi düzeyine ve eğitime sahip olmadığını belirtmektedir. Bu şekilde genelde siyasetin içinde yer almayan, kocalarının tuttuğu partiye sempaticileri olan köylü kadınlar gecekondulu bölgelerinde de varlıklarını sürdürmektedir.³⁴ Aynı zamanda aile içinde kararlarda söz sahibi olmadaki sınırlılığın bir uzantısı olarak bu durum değerlendirilebilir. Göç eden kadınların oy verme davranışlarını şekillendiren, babalar ve eşler olmaktadır. Politika erkeğın karar verdiğı bir alan olarak kalmıştır. Bu nedenle kadınlar kendilerine has tutumları oluşturamamıştır.

2.3 Sosyal Yaşam ve İlişkiler Ağı İçinde Kadın

Gecekondulu kadınların sosyal ilişkilere girdikleri çevre yine gecekondulu çevresi olduğu ve gündelik yaşamlarının kır yaşamının bir devamı olduğu belirtilmektedir. Bu devamlılık neticesinde kadınların gündelik yaşamlarında sosyal açıdan ilişkiye girdiğı kişiler sınırlı olduğudur. Bu çevre içinde kadınlar belli değer yargılarını benimsemektedir. Yoğun bir baskı unsuru nedeniyle yaşamlarında değişiklik yapamadıkları da diğer varsayımlardır. Aynı zamanda kadınların bu sınırlı yaşam çemberi içinde sosyal alanda yer edinme bir statü kazanacak nitelikleri

---

³³ Erman, a.g.e., 1998, s.217.

³⁴ Güler, a.g.e., s.144.

olmadığı ve bu statüyü elde etme aracı olarak tüketim araçlarını gördükleri belirtilmektedir.

2.3.1 Gündelik Yaşam İçinde Kadın

Gecekondu çevresinde gündelik yaşantı cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Gündelik yaşamda kadınların üstlendiği role göre varlık alanı, sosyal mekan oldukça sınırlıdır. Kadınlar gün içinde belli bir rutine bağlı olarak hareket etmektedirler. Fiziksel mekân olarak ev, bahçe, mahalle üçgeninde yaşamlarını sürdürmektedirler. Sosyal açıdan ise görüştikleri kişiler akraba ve hemşehrileridir.

Yani kırsal kaynaklı rol ve işbölümü tarzına göre kadınların gündelik hayatları şekillenmiştir. Gündelik yaşamdaki alışkanlık ve tutumlar köydekine benzer şekilde gelişmektedir. Bu nedenle köy ortamındaki sorumlulukları incelenmelidir. Köy ortamında kadınların görevlerine bakıldığında hayvanların bakımı, bahçe ile ilgilenmek, yakacak tezek hazırlamak, gıda maddeleri, giyecekleri, halı, kilim, yatak, yorgan gibi ev eşyalarını üretmekten sorumlu oldukları belirtilmektedir. Bunlara ek olarak çocuk doğurup bakmak, hasta ve yaşlıların özel bakımlarını sağlamak, ailenin tüm bireylerinin günlük yaşantıları ile ilgili hizmetleri yerine getirmek, kız çocuğun eğitimi ve ailenin yeniden üretimi için gerekli kadınlar arası ilişkileri düzenlemek kadınların üstlendiği sorumluluklardır.³⁵ Bunun yanında gecekondu köydeki beceri ve alışkanlıklarını sürdürerek salça, ekmek, tarhana gibi maddeleri yapmaktadırlar.³⁶ Bu tür faaliyetleri kadınlar bir araya gelerek keyifli bir iş halinde sürdürmektedirler. Bu sorumluluklara bakıldığında köydeki sorumlulukların büyük ölçüde kentte de devam ettiğini görmekteyiz.

Bu açıdan köyle karşılaştırıldığında kadın için gündelik hayatta farklılık yok gibidir. Yine köy yaşantısına değinirsek kadının sınırlı mekân anlayışı köy

---

³⁵ Özbay, a.g.e., 1995, s.141-142.

³⁶ Ferhunde Özbay, "Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı değişimleri", **Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler**, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara , 1984, s.52.

içinde de mevcuttur. Ele alındığına göre köyde kadın için gerekli olan giyim eşyasını erkek kendi arzusuna göre kasabadan almaktadır. Mahkeme, vergi, nüfus gibi işleri erkekler takip etmektedir. Aynı zamanda kadın faaliyetlerinin sınırı evinin ve kendi tarla ve bağlarının sınırını aşmaz ve çamaşır yıkamak, su taşımak gibi bazı hallerde de köyün sınırını geçmez. Kadının iktisadi faaliyeti de ailesinin ve köyün içinde döner³⁷

Tüm bu açıklamalar ışığında gecekondualarda yaşayan kadınlar için köy ile karşılaştırıldığında bazı değişimler olmasına karşın ciddi anlamda bir sıçrayış yaşanmamıştır. Buna bağlı olarak kadınların kırdaki söz konusu olan işbölümü ve değerler hiyerarşisinden kaynaklanan köydeki düşük konumlarının, bazı değişme belirtileri göstermekle birlikte, gecekonduada devam ettiği düşünülmektedir. Kadınlar, erkeklerinkine bağımlı ve ona uyumlu olan fakat kendilerine ait topluluk oluşturmuşlardır.³⁸

Bir grup olarak düşünebileceğimiz kadınların rollerine bağlı olarak gecekondualarda bulunacakları sosyal mekânlar ayrılmıştır. Erkekler gecekonduada bölgelerinde kahvehanelere giderek zaman geçirmeleri sosyal hayatın önemli bir parçası olduğudur. Erkek iş yaşamı dolayısıyla akraba hemşehri ilişkilerinin dışına çıkmaktadırlar. Kadınların sohbet alanları daha özel ve enformel olurken erkeklerinki daha formal olmaktadır.³⁹ Kadınlar için sosyal mekân bellidir. Evlerinin bahçelerinde zaman zaman diğer kadınlarla toplanıp dertleşirler. Bunun dışında mahalle bakkalı, kapı önü sohbetleri gecekondu kadına sosyal yaşama katılma olanağı verir.

Gecekondu kadınların gündelik yaşamları ev içinde rutin işlerin yapılması ve çevredeki akraba-hemşehri ile görüşülmesi ile sınırlıdır. Bunun nedeni değişimin yönü ve hızıdır. “Kadınlara ilişkin davranış normları ve geleneklerdeki değişimler yavaş olmaktadır. Kadınların ev ve mahalle dışına çıkması engellenişi ya da buna olanaklarının olmayışı onları kentin değerleriyle karşılaştırmasını

---

³⁷ Behice Boran, “İş Bölümü ve Kadının Sosyal Mevkii”, **A.Ü D.T.C.F Dergisi** Cilt 3, No:3, 1945, s.303-304.

³⁸ Kemal Karpat, **Türkiye’de Toplumsal Dönüşümler**, Ankara, İmge Kitabevi, 2003, s.200.

³⁹ Güler, a.g.e., s.136.

engellemektedir.”⁴⁰ Yakın akraba, hemşehri çevresi ve cemaat ilişkileri içinde kadınlar birbirleriyle dostluk etmekte, vakitlerinin büyük bir çoğunluğunu birlikte geçirmektedirler. Paylaşımlar bu şekilde elde edilmektedir.

Genel kanı cemaat yapısının bir ürünü olarak yardımlaşmanın kadınlar arasında yaygın olduğudur. Dar zamanlarda birbirlerinin yanındadırlar. Bir başka değerlendirmeye göre arkadaşlık ve yardımlaşmanın ön plana çıktığı kadınlar arası ilişkiler yabancıların girmediği, akrabaları ve memleketlileri arasındaki samimi ilişkiden kaynaklanır.⁴¹ Bir başka değerlendirmeye göre kadınlar kendilerine verilmiş kültür kodlarını şehirde de devam ettirmektedirler. Günlük yaşamları sonucu kadınlar arasında bir yakınlık ve paylaşma olmakta, ama öte yandan, bu yakınlık, geleneksel cinsiyet rollerini sorgulama ve değiştirme yönünde bir gelişme yaratmamaktadır.⁴² Bu şekilde kırsal kültürün değerleri bu şekilde, özellikle kadınlar aracılığıyla bozulmadan şehirde devam ettirilmiştir.

2.3.2 Kadın ve Sosyal Yaşamda Devam Ettirilen Kültürel Değerler

Kadınların sosyal yaşamlarını sınırlandıran bir başka öge olarak kırsal kente göç sürecinde ailelerin, geleneksel değerlerini koruyup sürdürmeye çalışmalarından bahsedebiliriz. Bu bağlamda göçen aileler kırsal en duyarlı olduğu değerleri ve davranışları sürdürmekte oldukları altı çizilen bir noktadır. Bu değerlendirmeye göre geleneklerin başlıcaları, kadının namusunu koruma, kadının uygun kıyafetlerle gezmesi, kadınların çalışacağı alanların belirlenmesi, aileye üstün değerler verme, dine saygı, yaşlılara saygı ve köye bağlılıktır.⁴³ Köye ve kırsal değerlerine bağlılığı kanıtlamak adına sürdürülen geleneklerin çoğu kadınlara dairdir.

---

⁴⁰ Güler, a.g.e., s.70.

⁴¹ Ayata, a.g.e., s.110.

⁴² Erman, a.g.e., 19-21 Kasım 1997

⁴³ Sencer Ayata, “Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman”, **Toplum Ve Bilim**, Sayı: 46-47 s. 103.

Ve onlara evdeki ve sosyal yaşamdaki en ufak bir değişikliği bile engelleyecek bir alana yayılarak, sınırlandırma getirmektedir.

Kadınlar sınırlandırmalar içinde kendilerine öğretilen kültürel değerlerin sadık bir taşıyıcısı konumundadır. Bu kültürel değerlerin bir başka uzantısı olarak gecekondu ailelerinde aile ziyaretleri, kentli ailede olduğu gibi bir arada yürütülememektedir. Ev ziyaretleri kadınlı erkeklidir ve fiziki yakınlığın el verdiği ölçüde sık yapılır. Mekânlar bölünmüş değildir ama kadınlar ve erkekler ayrı köşeler veya odalarda oturup ayrı sohbet etmektedirler.⁴⁴ Bu durum kırsal alandan gelen bir davranışın devamı niteliğindedir. Kadın ve erkeklerin düğünlerde bile aynı mekân paylaşmadıkları görülebilmektedir.

Genel kanıya göre akraba ve hemşehri içinde kadınların hareketleri yabancı erkeklerin yanında olduğu kadar sınırlandırılmamıştır. Aynı zamanda “erkekler kadınların çok farklı gruplarla ilişkisini değişik adetler öğrenip, ahlaki bozulur endişesiyle istememektedir.”⁴⁵ Bir başka değerlendirme ise gecekondu arasında karşı cinsten kişilerle sosyal ilişki kurmanın büyük oranda yakın akrabalarla, ondan sonra da hemşehri ve komşularla sınırlı olduğu ve bu sınırlamanın kadınlar için çok daha bariz olduğudur. Gecekondu kadını, akraba, hemşehri, komşu dünyasındaki çarpıcı kapalılığı yansıtmaktadır.⁴⁶

Akraba hemşehri örüntüleri içindeki ilişkiler ağı içinde yaygın beklenti kızların ve erkeklerin kendi aileleri ve hemşehrileri içinde uygun gördüğü kişilerle evlenmeleridir. Bu durum bahsedildiğine göre aile içinde korunan gelenekler yaş hiyerarşisi hem de evdeki erkek egemenliğinin korunması ile ilgili olduğu belirtilmektedir. Yaş ve erkek egemen hiyerarşisi içinde gelinler çocuk sahibi olmadan kocasının ailesindeki erkeklere hitap etmez, cevap vermez. Çocukların terbiyesinde annenin sözü çok az geçer.⁴⁷

---

⁴⁴ Ayata, a.g.e., s. 109.

⁴⁵ Ayşe Güneş-Ayata, “Gecekonduarda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik”, **Toplum Ve Bilim**, Sayı:51-52, 1990-1991, s. 98.

⁴⁶ Sosyoloji Derneği, s. 234.

⁴⁷ Ayşe Güneş-Ayata, a.g.e., s. 94.

Gecekondu bölgelerinde bahsi geçen değerlere özellikle kadınların sıkı sıkıya bağlı oldukları söylenmektedir. Örneğin gecekondu toplumunda erkeğin kız arkadaşı olsun, ama kızın erkek arkadaşı olmasın şeklinde bir kanı yaygındır. Bu geleneklere aykırı ve çevrenin kötü karşılayacağı bir şeydir. Aynı zamanda kız erkek arkadaşlığını dine aykırı görenlerde vardır. Babalar özellikle kız erkek arkadaşlığını ahlak bozucu bir şey olarak değerlendirilmektedir.⁴⁸

Belirtildiğine göre kadınların dini görevlerdeki gerekleri, erkeklere göre daha sürekli şekilde yerine getirdikleri görülür. Dinsel görevlerin yerine getirilmesinde kadınlarla erkekler arasındaki ayrılığın ana nedenleri, kadınların kültür ve eğitim düzeylerinin erkeklerden daha düşük olması, toplumsal ilişkilerin daha sınırlı bulunması, her iki cinsin ev içi ve dışındaki işlerinin çeşitlik ve yoğunluk farklılığı göstermesidir. Köyden ayrılmaya rağmen kadınlar arasında birincil topluluk bağları ve toplumsal baskı etkileri daha uzun zaman devam ettiği belirtilmektedir.⁴⁹

2.3.3 Kadın Üzerinde Sosyal Kontrol Mekanizması: Baskı

Toplumsal yaşam içinde sosyal ilişkileri en çok etkileyen unsurlardan biri olarak baskıdan söz edilebilir. Kadın, erkek, genç yaşlı farkı gözetmeksizin davranışlar gözlemlenir ve denetlenir. Bu toplumun içinde bulundurduğu dinamikler böyle bir denetime izin vermektedir. Tüm aile bireylerinin davranışı denetlenmesine karşın, kısıtlamaları en çok hisseden kadınlar ve genç kızlardır.

Söz konusu kısıtlamalar neticesinde, “kadınlar yanlarında birinci dereceden bir akrabaları olmadıkça şehir merkezine gidemez.”⁵⁰ Genç kızları ve kadınları da içine katan kısıtlamalar mevcuttur. Hareketlerin dışında giyim de önemli

⁴⁸ Birsen Gökçe, **Gecekondu Gençliği**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1971, s.119-120.

⁴⁹ Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, a.g.e., s .224.

⁵⁰ Ayşe Güneş-Ayata, a.g.e., s. 92.

bir mevzudur. Mahalle dışına çıkan kadınlar ve kızlar, nasıl giyindikleri, kim ile konuştukları vb. konular da çok dikkatle izlendiği, doğru bulunmayan bir davranış, komşular arasında dedikoduya ve kocanın veya babanın tepkisine yol açtığı belirtilmektedir. Böylece mahalledeki toplumsal denetim, yeni, kentsel davranış biçimlerinin gelişmesini engelleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵¹

Hemşehrilerin bir arada oturmalarının temel nedenlerinden biri, sosyal kontrolü güçlendirmek olarak görülmektedir. Ailenin sosyal kontrolü için gecekodu ortamı oldukça yoğun ilişkiler ağı yaratmaktadır ve bu ağ içinde hemşehrilik ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır. Çalışma ortamında sürekli dışarıda olan erkekler, bu örüntü sayesinde kadın ve çocukları sürekli denetleyebilmesi üzerinde durulması gereken bir noktadır. Bu çerçevede herkes birbirinin yaptığından haberdar olmaktadır.⁵²

Vurgulanan bir başka nokta ise gecekodu grup içinde akrabalar, hemşehriden birçok kimse ve özellikle yaşlı erkekler ve kadınlar genç bir kızın namusundan ve onun anne babasının şerefinden doğrudan kendileri sorumluymuş gibi davranırlar. Ayata'nı belirttiğine göre okula giden yetişkin bir genç kızın uygun görülme hal ve hareketleri, yakınları ve hemşehrileri tarafından doğrudan kızın babasına değilse bile yakın akrabalarına söylenir. Böylece ailenin gerekeni yaparak kızını doğru yola sevk etmesi beklenmektedir.⁵³

Araştırmalara göre kadınlar erkekler gibi kamusal alana girememe ve bunun yanında davranışları kısıtlanmaktadır. Belirtilen başka bir şey ise kadınların dışarıda gezmeye kalktıklarında sürekli kendilerini izleyen ve kendisini ismiyle, ve hatta kişiliği ile tanıyan gözlerin denetimi altında olmasıdır. Bunun bir adım ötesi baskının örgütlenmesi ve fiziki eyleme geçirilmesidir. Mahallenin gençleri, genç kızların yanına yaklaşanlara mahallenin namusunu korumak adına gerektiğinde güç

---

⁵¹ Wedel, a.g.e., s.108.

⁵² Ayşe Güneş-Ayata, a.g.e., s.95.

⁵³ Ayata, a.g.e., s. 111

kullanabilir. Hatta bu eylemler kadının üzerine de dönebilir. Erkeklerin önemli bir bölümü kadınların bu şekilde denetlenmesinden memnun olduğu belirtilmektedir.⁵⁴

Gecekondu bölgelerinde gelişen bu sisteme göre ailelerin kızlarını eve kapalı yaşatmasının nedeni sosyal kontroldür. Bu bağlamda başka düşünce ise cemaat hayatının dayattığı kadının okuması ve çalışması, onu iffetsizliğe itecek bir sürecin başlangıcı kabul edildiği söylenebilir. Evin, hatta mahallenin sınırları dışına çıkan kadının 'gözü gönü' açılacak, evde kendisine sunulan imkânları yeterli bulmayacağını, bunun yanında yabancı erkeklerin ilgisine maruz kalacak bir genç kızın, istenmeyen bir evlilik yapması hatta kötü yola düşmesi kaçınılmaz olacağı gibi değerlendirmeler yapılmaktadır.⁵⁵

Tüm bu yaklaşımlar neticesinde gecekondu kadını üzerine genel kanı, kadınların kentteki mekânsal ve sosyal çevreleri, çoğu zaman köydekinden daha dar kalmadıklarıdır; buna göre kentte, sosyal yakınlık ve ikamet maddi koşullarından yararlanarak yabancı erkeklerden korunan bir kadın mekânı oluşturacak ortamı yaratmak daha zordur. Köyde görece daha büyük bir hareket alanına sahip olan kadınlar, kentte akrabalar ve yakınlarında oturan aynı yöreden gelen tanıdıklarından oluşan dar bir çevreye sıkışıp kalmışlardır. Kadınlar ekonomik nedenlerden dolayı kamusal mekâna girmek zorunda olduklarında, bu durum çevreleri ya da bizzat kendileri tarafından ayıp olarak görülmektedir.⁵⁶ Bu tarzda baskılar kadınların kent yaşamına girmelerini, değişmelerini engellemektedir.

2.3.4 Gecekondu Kadın Ve Kazanılmaya Çalışılan Statü: Tüketim Kültürü

---

⁵⁴ Ayata, a.g.e., s. 111.

⁵⁵ L. Funda ŞENOL-Cantek, "Fakir/haneler: Yoksulluğun Ev Hali", **Toplum ve Bilimi**, İstanbul, 2001, s.106.

⁵⁶ Wedel, a.g.e., s.181.

Sosyal ilişkileri gecekondulu çevresinde gelişen ve bu çevrede kendilerine yer edinen kadınların aslında kurulu düzen içinde ne kentte, ne de gecekondulu topluluğu içinde yeri tam belli değildir. Tam olarak sınırları ve özellikleri bilinmeyen gecekondulu kadınların yerini belirleme çabasının özellikle 1980 sonrası gerçekleştirmeye çalıştığı belirtilmektedir. Özellikle kadınların yakın semtlerde temizlik işçisi olarak çalışması elektrikli ev eşyalarının yararını ve konforunu bizzat görmelerine neden olmaktadır. Kendileri için de aynı ev eşyalarına sahip olmayı istemekte ve gerçekleştirmektedirler. Medya aracılığıyla da bu eşyaların tüketimi teşvik edilmektedir. Mahallede bulunan beyaz eşya satan dükkânlarda gereksinimler kolayca temin edilmektedir. Ayrıca vadeli satışlarda alımları kolaylaştırmaktadır.⁵⁷ Birçok kentsel örgütü hiç kullanmamış insanların bile çoğu taksitli alışveriş yapmışlardır. Tüketim kentle bütünleşmiş gibi hissettiren bir araç niteliğindedir.⁵⁸ Dâhil olmadıkları kentliliğe bu şekilde dahil olarak, ailenin sahip olduğu renkli televizyon, mobilya takımları, altın bilezikler sık sık övünme konusu olarak ortaya çıkmaktadır.⁵⁹ Kent ile ilişkiye geçme bu şekilde gerçekleşmektedir.

Araştırıldığında mahalledeki düşük gelirlere karşın yüksek fiyatlı tüketim mallarının hemen her konutta bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Gecekondulu kadının evinde orta sınıf konutlarda bulunan TV, buzdolabı, çamaşır makinesi, dikiş makinesi, radyo, ses kayıt aleti, büfe, tabak takımları, desenli çarşafklar bulunmaktadır. Özetle yeni kentsel çevre ile bütünleşme kaygısının ağır bastığı gecekondulu ailesi kendisine açılan ve bütünleşme vaad eden bu tüketim kanalına var gücü ile katılmaktadır.⁶⁰

Özellikle 1980'lerde uygulanmaya başlayan liberal ekonomilerle birlikte konutların içleri artık köyü andırmaktan uzaktır. Bu anlamda eşyalar, yaşantı ve konut boyutuyla tutarsızlık göstermektedir. Elektriği bile olmayan gecekondularda buzdolabı veya çamaşır makinelerine rastlanabilmektedir. Gecekondular artan bir

---

⁵⁷ Güler, a.g.e., s.131.

⁵⁸ Önder Şenyapılı, **Kentlileşmeyen Ülke Kentlileşen Köylüler**, Ankara. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1981, s .100.

⁵⁹ Güler, a.g.e., s.51.

⁶⁰ Tansı Şenyapılı, "Metropol Bölgelerinin Yeni bir Ögesi Gecekondulu Kadını", **Türk Toplumunda Kadınlar**, İstanbul, Ekin Yayınları ve TSB Derneği, 1982, s. 276.

yoğunlukla tüketim pazarına girmektedir.⁶¹ Kadınları ilgilendiren pek çok dayanıklı tüketim malı gecekondularda bulunmaktadır.

Belirtildiğine göre genç kızlar da çeyiz hazırlığı telaşı ile bu düzene dâhil olmuşlardır. Ayrıca ele alındığı üzere kendilerini geliştirerek, iyi bir evlenme yapabilmenin koşulu, güzel (yalnızca makyaj malzemesi, jimnastik araçları kullanıp modayı izleyerek elde edilebilen bir güzellik), temiz-titiz (deterjanlar, çeşitli yemekler, ev işini kolaylaştıran aletler), itaatkâr olmak ve erkekle entellektüel açıdan yarışmamaktır. Sınıf atlamanın göstergesi olarak ise lüks tüketime geçmek olduğu belirtilmektedir.⁶²

2.4 Gecekondulu Kadın ve Eğitim

Yine varsayılan değerlendirmelere göre göçün devamında kırsal alanda eğitim göremeyen kadınlar bu yazgıyı kentte de devam ettirmek durumunda kalmışlardır. Ayrıca eğitim görseler bile bunun pratik yaşamları ile ne kadar örtüştüğü tartışılır. Değerlendirmelere göre kırsal alandan gecekondu bölgelerine göç eden kadınların kente uyumu/ uyumsuzluğu konusunda en önemli etken eğitimidir. Kendisinin ve ailesinin gereksinimlerini karşılayabilmek, alışveriş işlerini yürütmek, sağlık hizmetlerini karşılayabilmek, kentte dolaşabilmek, iş bulmak vb olaylarda eğitim anahtar rol oynamaktadır⁶³

Eğitimsizlik ise kadınların tüm kent yaşamlarına etki etmiştir. Zaten pek çok sınırlamayla karşılaşan kadınlar bir de eğitim engeline takılmışlardır. Kadınlar arasında düşük okuryazarlık oranı cinsiyetler arasında yapılan geleneksel ayrımcılığın ve dış dünyaya sınırlı oranda açılmanın bir sonucuydu.⁶⁴ Eğitim açısından kız ve erkek çocukları aynı fırsata sahip değildir. Eğitim alsalar bile pratik

---

⁶¹ Tansı Şenyapılı, **Gecekondulu-Çevre İşçilerin Mekanı**, Ankara, ODTÜ Yayınları 1981, s.294.

⁶² Şenyapılı, a.g.e., 1982, s. 276.

⁶³ Güler, a.g.e., s.98.

⁶⁴ Karpat, a.g.e., s.158-159.

yaşamla örtüşmemektedir. Unat, kadınlar toplumun ve ailenin ekonomik koşullarının baskısında, uzun yıllar harçayarak, kendi çevreleri ile bütünleşmeyen klasik eğitim kademelerini tırmanamayarak, öteki sosyal katmanlardan gelen öğrencilerle yarışamayacaklarını belirtmektedir. Ayrıca en çok, ‘kadınlara özgü’ uzmanlık eğitimi, dikiş, nakış, moda, yemek, çiçek yapımı vb okullara gideceklerdir.⁶⁵

Bahsedildiğine göre gecekondü bölgelerinde kadınların eğitimsizliği bir kısır döngü şeklinde devam etmektedir. Kendileri eğitimsiz olan anne babalar çocuklarının da eğitimsiz kalmalarını dolaylı bir biçimde hazırlamaktadırlar.⁶⁶ Çalışmalarda kızların okutulması genelde ilkököl ile sınırlıdır, şeklinde değerlendirmeler yaygındır. İlkoköl sonrasında yeni tek tük ortaokula gönderilenlerin haricinde okutulan kız yoktur. Kız çocukları arasında dış dünya ile doğrudan ilişki olanağı tek dikiş kursu ile sınırlıdır.⁶⁷ Kız çocukların dış dünya ile bağları kısıtlanmıştır. İkinci kuşak çocuklar arasında okuma yazma bilenlerin ana babalarına oranla daha yaygın olmasına karşın iki kuşak arasında ilkököl üstü eğitim kurumlarına devam konusunda aşırı bir farklılık yoktur.⁶⁸

Kızların eğitiminin ilkököl ile sınırlı olma nedenlerine bakıldığında kente gelindiğinde on-oniki yaşlarındaki çocuklar uyum sürecinde kardeşlerine bakmakta ya da çevrelerindeki sayısız enformel işlerden birini yapmaları gerekli sayılmaktadır. Bu nedenle kökten bütünleşmelerini sağlayacak beceri öğreten eğitim görme şanslarını yok etmekte ikinci kuşağı fakirliğe ve istikrarsızlığa itmektedir.⁶⁹ Belki de kente gelirken çocuklarının daha iyi eğitim almasını düşünen aileler ekonomik koşulların bir parçası olarak özellikle kız çocuklarının eğitimlerini yarıda keserek veya hiç göndermeyerek evin idamesini sağlaması için okuldan almıştır.

---

⁶⁵ Nermin Abadan Unat, “Toplumsal Değişme ve Türk Kadını”, **Türk Toplumunda Kadınlar**, İstanbul, Ekin Yayınları ve TSB Derneği, 1982, s. 271.

⁶⁶ Güler, a.g.e., s.90-91.

⁶⁷ Ayşe Güneş-Ayata, “Gecekondularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik”, **Toplum ve Bilim**,1990-1991, s .93.

⁶⁸ Şenyapılı, a.g.e., 1982, s105

⁶⁹ Mübeccel Kiray, “Toplumsal Değişme Ve Kentleşme1”, **Kentsel Bütünleşme**, Ankara, Türkiye Gelişim Vakfı-T.S.B Derneği Türk Gelişim Araş Vakfı Ortak Seminer, Yayın No:4, 1982, s.65.

Son yıllarda gecekondulara giren televizyon onlar için en etkin eğitim aracı olmuştur. Televizyon başka hiçbir biçimde öğrenemeyecekleri bir yaşam türünü, onlara anlaşılır biçimde veren tek araçtır.⁷⁰ Kadınların en çok izledikleri iletişim aracı televizyondur. Annelerine oranla daha yüksek düzeyde okuma bilen genç kız nüfusu televizyona ek olarak fotoroman okumaktadır.⁷¹

Genel olarak bakıldığında geleneksel yapıların dışa açılmasında televizyon ve radyo hızlandırıcı etki yapmıştır. Bahsedildiğine göre kentsel yaşam tarzlarının öğrenilmesi, referans gruplarının genişlemesi, ekonomik koşulların bilincine varılması, tüketim eğilimlerinin çeşitlilik kazanması açısından farklı tutumlar yaratmışlardır. Özellikle gecekondularda en etkili iletişim kaynağıdır.⁷²

Kadınların eğitim düzeylerinin genelde düşük olması ya da hiç olmaması, bir yere gitmek, kurumlarla ilişkiye geçmek, kentteki olanaklardan yararlanmakta zorluk çekmelerine neden olur. Kentle bu türden ilişkiler geliştiremeyen kadınlar sonuçta evlerinden sokaklarından çıkmazlar. Bunun yanında kadınlar kendilerini yetersiz de hissedebilmektedir.⁷³

Kadınların okuryazar olmayışlarının nedeni olarak şunlar gösterilmektedir: ahlaki bozulmanın diye kızları evde tutma geleneği; ana babaların aile içinde kızlar için düşük statü kabul etmekteki cehalet ve tutuculukları; öksüz kardeş ve bacılara bakacak birine ihtiyaç duyulması; ailenin yoksulluğu, çalışma ihtiyacı ve kente göç.⁷⁴

---

⁷⁰ Şenyapılı, a.g.e., 1981, s.293.

⁷¹ Şenyapılı, a.g.e., 1982 s. 275-276.

⁷² **Türkiyede Anne ve Çocukların Durum Analizi**, Ankara, T.C. Hükümeti-Unicef İşbirliği Programı, 1996, s.88-89.

⁷³ Ersan Ocak, "Yoksulun Evi: Yoksulluk, Kadınlar ve Hane", **Yoksulluk Halleri**, İstanbul, De:ki Yayınları, 2002, s.99.

⁷⁴ Karpat, a.g.e., s.160.

2.5 Gecekondu Kadın ve Çalışma

Kadın araştırmalarında en çok vurgu yapılan konu; kadının çalışma yaşamına katılımıdır. Kadın ekonomiye yaptığı katkı bağlamında araştırmalarda yer edinmiştir. Burada genel değerlendirmeleri şöyle özetleyebiliriz. Gecekondu kadınların çalışma yaşamına girmesi olumlu karşılanan bir durum değildir. Aynı zamanda eğitimsizlikleri bunu engelleyen faktörler arasındadır. Yani gecekondu bölgelerinde kadınlar ev içi etkinliklerinde çalışmaya devam etmeleri nedeniyle, göç olgusu ile emeklerinin aileden özgürleştiğinden söz edilemediği üzerinde durulmaktadır.⁷⁵

Genel kaniya göre kentte ise kadının çalışması, eşleri izin vermediği gibi çevre tarafından da tepki görmektedir. Yani kentte kadınların çalışma durumu çevrenin ve eşin tutumu etrafında şekillendiği sıkça vurgulanmıştır. Köyde kadın üretim yani çalışma hayatından ayrı düşünülememesine rağmen kente göç eden erkek, burada bir bocalama dönemi geçirmektedir. Bu noktada, köyde kadını çalışmadan ayrı düşünemezken erkek, kentte ayrı düşünmek zorunda kaldığı belirtilmektedir. Bu konuda köyde tutucu olmayan erkek, kentte tutuculaşmaktadır. Kadın ile tarım dışı çalışma düzenini bağdaştırmakta güçlük çektiği vurgulanmaktadır.⁷⁶

Kadınlar üzerindeki baskıların dışında çalışma alanında kadını sınırlandıran başka bir etken daha vardır. Gecekondu kadın kent yaşamı içinde, büyük bir çalışma potansiyeli taşımasına rağmen eğitimsizlikleri nedeniyle bu potansiyeli değerlendirememektedirler. Bildikleri işlerde tarımla ve ev bakımı ile ilgilidir. Bunları ise kentteki iş yaşamı içinde pazarlamak mümkün değildir. Yani emeklerini değerlendirecek alanlar sınırlıdır.

---

⁷⁵ Ferhunde Özbay, "Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı değişmeleri", Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara , 1984, s.52.

⁷⁶ Kartal, a.g.e., s.232.

Ancak kadının yeri evidir zihniyeti kentin zorlu ekonomik koşulları dâhilinde zamanla esneklik kazanabilmektedir. Maddi imkânsızlıklar daha önce kadının çalışmasının önündeki en büyük engellerden biri olan erkek kardeşten, baba ve kocadan izin alma gereği yaşam koşullarının zorlanması ile ortadan kalkmaya başlamaktadır. Cömertler'in belirttiğine göre yaşam koşullarının güçleşmesi kentlerde, erkeğin karısının çalıştırmayarak evde tutma eğilimini, özellikle ekonomik koşulların zorlanması ile karısını evde çalıştırma eğilimine dönüştürmüştür.⁷⁷ Ancak yine de ilk etapta ev temizliği gibi işlerden bahsetmek daha doğru olacaktır.

Bu koşullar altında kadınların bulabildikleri işler genelde ev temizliği, gündelikçilik tarzındadır. Şenyapılı'nın bahsettiğine göre söz konusu kadın nüfus hünersiz, deneyimsiz, eğitimsiz bir emek grubudur. Bu nitelikte emeğe en açık iş kolu ev hizmetidir. Çalışma koşulları her yönden ağır ve aşağılayıcıdır. Bu nedenle kadınlar, bu iş koluna erkeğin geliri ciddi şekilde yetersiz düzeylere düştüğünde ya da aile önemli bir yatırım yapmak istediğinde girmekte, erkeğin geliri belli bir düzeye çıktığında hemen evine çekilmektedir.⁷⁸

Kent yaşamı içinde aile bütçesi zorlandıkça, kadınların da ekonomik katkıda bulunmaları beklenir, fakat buna uyan kimliğe uymaları beklenmez. Kadın çalışma yaşamında etkin bir rol üstlenip, belki erkekten daha fazla iş gücü harcarken, aile yaşamında da geleneksel edilgen role girmek zorunda kalmaktadır.⁷⁹ Ev içinde ve dışında geleneksel rollerin dışına çıkmamaktadırlar. Kadınların büyük çoğunluğunun, ev dışında çalışarak, göreceli de olsa ekonomik bağımsızlığa sahip olmalarının aile içindeki konumlarına etki etmediğini söylemeleri, aile kurumundaki cinsiyet ilişkilerini belirleyen geleneklerin ve ataerkil düzenin egemenliğine işaret etmektedir.⁸⁰

---

⁷⁷ Necmiye Cömertler, "Yoksulluk Ve Kadın",Yoksulluk I. Cilt, İstanbul, Deniz Feneri Yayınları, 2003, s.185.

⁷⁸ Şenyapılı, a.g.e., s.93.

⁷⁹ Günsel Koptage-İlal, "Toplumsal Değişim İçinde Türk Kadınının Psikososyal Kimliği", **Her Yönüyle Türkiye'de Kadın Olgusu**, İstanbul, Say Yayınları,1992, s.109.

⁸⁰ İpek İlkkaracan, "Kentli Kadınlar Ve Çalışma Yaşamı", **Bilanço 98: 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, İstanbul, TVY, 1998, s.297.

Tüm bu yönleri ile çalışma; “kadın açısından genelde, ailenin ekonomik darboğazlarını çözümlenmede başvurulan geçici bir bela olmaktadır. Bu nedenle kadın iş gücünde iş değiştirme hızı yüksektir.”⁸¹ Ayrıca iş değişikliğine de karar veren erkektir. Aynı zamanda kadının çalışması ve aile bütçesine katkısı küçümsenmekte ve hak ettiği değer verilmemektedir. Bahsedilenlere göre kadının işi ciddiye alınmamakta, kadın, şartlar gerektirdiğinde ailesi ve çocukları için geçici olarak çalışma durumunda kalan birisi olarak görülmektedir. Çoğu göçmen kadının düşük eğitilmiş olması, dolayısıyla güvencesiz, düşük itibarlı ve az paralı işlerde çalışması, kadının işinin küçümsenmesi olayını arttırmakta olduğu belirtilmektedir.⁸²

Bu bağlamda büyük ölçüde geleneksel ailelerden gelen ve geleneksel aile özelliklerini yansıtan bu kadınlar, “bir yandan aile dayanışması ve aileye katkı gibi değerleri yükseltmekte; böylece kentlere gelindiğinde veya çalışmaya başlanıldığında da ailede oldukça fedakâr bir rol üstlenmektedirler. Eğer evliyseler, kazandıkları parayı büyük ölçüde aile gelirine katkı olarak harcadıkları gibi, evdeki işleri de tümüyle kendileri üstlenmeye devam etmektedirler.”⁸³

Ayrıca kadın nüfusun emeğini pazarlamadığı, en azından sürekli arz etmediği düşünülmektedir. Kız çocukları genelde erken yaşlarda evlenerek baba evinden ayrıldıkları, kalanların ise çalışan sayısının çok düşük olduğu izlenmiştir.⁸⁴ Bu nedenlerle kadının çalışması düzenlilik göstermemektedir. Kısa dönemlerle veya uzun süreli olarak çalışanlar vardır. Sadece babanın çalışması yeterli olmayınca kadınlar çocuklarını ve evlerini bırakıp çalışmak için yollara düşmektedir.⁸⁵

Genç kızlar üzerine ise genel kanı eğitim olanaklarının annelerine göre görece daha iyi olmasının da yazgılarını değiştirmemiş olduğudur. Böylelikle ikinci

---

⁸¹ Şenyapılı, a.g.e., 1982 s. 270.

⁸² Erman, a.g.e., 19-21 Kasım 1997

⁸³ Meryem Koray, “Cumhuriyetin İşçi Kadınları: Emek Yoğun Sektörleri Sırtlayanlar”, **Bilanço 98: 75 Yılda Çarkları Döndürenler**, İstanbul, TVY, 1999 s.251.

⁸⁴ Tansı Şenyapılı, “Ankara Gecekondularının Ekonomik Profili”, **Kentsel Bütünleşme**, Türkiye Gelişim Vakfı- T.S.B Derneği Türk Gelişim Araş Vakfı Ortak Seminer, Yayın No:4, Ankara, 1982, s.105-106.

⁸⁵ Güler, a.g.e., s.114.

kuşak kız çocukları annelerine oranla daha yüksek düzeyde eğitim görmelerine karşın genelde orta öğretimin üzerine çıkamamaktadırlar. Bahsi yapıldığı üzere bu kızlar azda olsa çalışma yaşamına katıldıklarında artık annelerinin bile istemediği hizmetçilik işleri yerine fazla eğitim, deneyim gerektirmeyen tezgâhtarlık, manikürcülük, düz fabrika işçiliği, küçük memurluk, sekreterlik gibi işlere girmeye adaydırlar. Böylece kız çocukları annelerine oranla daha yaygın düzeyde iş gücüne katılmakta ancak onlar da ağır koşullu, az ödeyen, ufak işlerden kurtulamadıkları belirtilmektedir.⁸⁶

---

⁸⁶ Şenyapılı, a.g.e., 1982, s.108.

III. BÖLÜM: VAROŞLAR VE KADININ DEĞİŞEN STATÜSÜ

Kırdan kente göç olayı sonucunda toplumsal anlamda bir farklılaşma söz konusu olmuştur. Göç deneyimine katılan aileler köyün ve kentin değerlerini harmanlayarak geleneksel değer yargılarının baskın olduğu farklı bir kültür yaratmışlardır. Kentte, kırdan geleneksel değer yargılarının yoğun olarak etkisini hissedilen ise gecekondulu kadınlar olmuştur. Bu bağlamda kadınların değişime kapalılığı genel bir yargı olarak gecekondular üzerine yapılan çalışmalarda yerini almıştır.

Biz ise çalışmamızda genel kanının aksine gecekonduların anlam ve içerik değiştirerek 'varoş' olarak adlandırılmaya başlandığı son dönemlere kadar, kadınların da gecekonduların geçirmekte olduğu dönemseller değişimlerden etkilendiği ve bunun yanında çeşitli faktörlerin etkisiyle yaşam tarzlarının değiştiğini vurgulamaya çalıştık.

Varsayımımız temelinde kadınların çalışma yaşamına girmesini, kitle iletişim araçlarının etkisini, kırdan ilişkilerin azalmasını, eğitim olanaklarına daha rahat kavuşabiliyor olmaları ve bu bölgelerin rant ilişkileri dahilinde ekonomik açıdan daha iyi durumda olmalarını gecekondulu kadınlar üzerindeki değişimin nedenleri olarak ele aldık.

Bu bölümde alan araştırmamızın verileri dahilinde genel ele alış tarzlarının gecekondulu kadınları ne kadar tanımladığını ve gecekondulu kadınların yeni dönemde edindikleri özellikleri tespit etmeye çalışarak, bu yönde gecekondulu ve varoş bölgelerinde yaşayan kadınların yeni imajının ve konumunun tanımını yapmaya çalışacağız.

1. BAYRAMTEPE ARAŞTIRMASININ AMACI VE YÖNTEMİ

1.1 Araştırmanın Amacı

Gecekondulaşma ve iç göç serüveni içerisinde iç göç, toplumsal bir olgu sayılırken, gecekondulaşma ise kentsel alana özgü bir konu sayılmıştır. İç göç ve beraberinde doğurduğu gecekondulaşma süreci Türkiye'nin toplumsal yapısını derinden etkilemiştir. Köylülük ve kentliliğin anlamları değişmiştir. Kente göç eden kitleler kırsal alanın gelenek ve göreneklerini şehre de taşımışlar, oradaki hayat tarzları ve alışkanlıklarını şehre adapte etmişlerdir. Bu şekilde gecekonduya yaşayanlar bu bölgelere has bir kültür meydana gelmiştir. Bu kültür pek çok çelişkiyi ve aynı uyumu içinde barındırmaktadır. Bu toplum tam anlamıyla ne köylüdür, ne de şehirlidir.

Bu grup içinde değişime en kapalı olduğu düşünülen kadınlardır. Çeşitli baskılar nedeniyle kent ile ilişkileri sınırlı tutuldukları, ev ve akraba-hemşehrilik ilişkileri ile sınırlandırılmış bir çevre içinde yaşamlarını sürdürdükleri ele alınmıştır. Bu bağlamda özellikle ilk yıllarda çalışma yaşamına da giremeyen kadınların kent ile bağlantıları yok denecek kadar az olduğu, kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkiye giremedikleri vurgulanmaktadır. Şehrin diğer pek çok örgütünden faydalanamamaktadırlar. Bunlara ek olarak maddi imkânsızlıklar da şehrin diğer olanaklarından yararlanmalarını engellemektedir.

Bu görünüm içinde kadın, evine ve yaşadığı çevreye hapsolmuş, eşinin ve çevredeki diğer aile büyüklerinin gözetiminde yaşayan bir profil çizmektedir. Bu dönemde yapılan çalışmalarda bu durumu onaylar niteliktedir. Gecekondu kadın kendini gerçekleştirmekten uzak, eğitimsiz, çalışma yaşamına girememiş ve şehir yaşamı içinde son derece edilgen olarak resmedilmiştir. Bu tür tespitler belli bir dönem için geçerli olabilir, ancak gecekonduların dönemselsel olarak geçirdiği

değişimler ve son yıllarda yaşanan gelişmeler karşısında bir bütün olarak gecekonduluların ve ayrı bir ünite olarak kadınların kayıtsız kalması imkânsızdır. Dolayısıyla son dönemde gecekondulu kadın profilinin değişim gösterdiği düşünülebilir. Bu araştırmanın amacı; gecekonduların eski anlamı yanında farklılaşarak günümüzde varoş olarak anılan bölgelerin oluşma süreci dahilinde, kentin hemen yanı başında yaşamakta olan gecekondulu kadınların bu farklılaşma sonucunda, toplumda değişen konumlarıdır.

1.2 Araştırmanın Yöntemi

Bayramtepe Mahallesi'nde yaşayan gecekondulu kadın ve genç kızların son konumlarını ve yeni rollerini ortaya çıkarmak amacıyla toplam 96 sorudan oluşan yüz yüze anket uygulanmıştır. Anket soru sayısı alt sorular ile birlikte 189'u bulmaktadır. Evli ve bekâr kadınlara farklı anket formları uygulanmıştır. Anketteki soruların 17 tanesi görüştüğümüz kişilerin kendi kanaat ve yaşam tarzlarını ortaya koydukları açık uçlu sorulardır. Bu tür sorular içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Görüşme sırasında yapılan gözlemler de verilerin yorumlanmasında kaynaklık etmiştir.

Araştırmada tesadüfi örneklem metodu uygulanmıştır. Toplam 120 kadın ve genç kızla görüşülmüştür. Ancak uygulama sırasında yapılan hatalardan dolayı bu anketlerden 10 tanesi değerlendirmeye alınmamıştır. Anket formlarının kodlamaları yapıldıktan sonra, SPSS programı ile çeşitli frekans tabloları oluşturulmuştur. Ayrıca yapılan çapraz tablolar ile farklı değişkenlerin etkileri sınanmıştır.

2. ARAŞTIRMA EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini, yıllardır göçü en yoğun hisseden illerden biri olan İstanbul'daki gecekondulu kadınlar oluşturmaktadır. Günümüzde gecekondulular,

gittikçe genişleyerek artık İstanbul'un bir parçası haline gelmiştir ve yeni anlamlar kazanarak eski gecekonduların yanında belirleyicilerin değiştiği geniş varoş bölgeleri meydana gelmiştir. Bu nüfus artık toplam şehir nüfusunun önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Bu bölgelerde yaşayan genelde gecekonduların, özelde gecekonduların kadınların son durumlarını açıklayan yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Araştırma alanı olarak seçilen Bayramtepe'nin (Güvercintepe) özelliği gecekonduların tanımını kapsayan, ancak onu da aşan varoş bölgesi olarak tanımlayabileceğimiz özellikler içermesidir. Şehirden kopuk varoş diyebileceğimiz bir bölge olmasıdır. Bayramtepe şehir merkezlerine uzak, her an yeni kat çıkmaya hazır apartmanları ile rant ilişkilerinin yoğun olarak yaşandığını hissettiren “şehirden kopuk, ona eklenmiş ve dolayısıyla kentsel yaşam tarzının dışında kapalı, bir bakıma merkez tarafından fark edilmeyen, kuşatılmamış, ihmal edilmiş bir bölgedir.”¹ Aynı zamanda bölgede heterojen bir grup yaşamaktadır. Zorunlu göç dışında şehir içindeki gecekonduların alanlarından ve diğer şehirlerden de göç almıştır. Tüm bunlara ek olarak varoşlardan söz ederken değindiğimiz dayanışma olgusunun zayıfladığı, yapılan dayanışma araştırmasında ortaya çıkmıştır. Bu araştırmaya göre son yıllarda bu bölgede dayanışma olgusu çözüme içindedir.² Bölgenin bir başka özelliği ise varoş tanımı yapılırken açıklama merkezine oturan şiddet unsurudur. Bayramtepe'de gazetelere de yansıyan olarak otobüs yakma eylemlerinin sıkça yaşanmaktadır. Ve bu eylemler siyasi bir nitelik de taşımaktadır. Bayramtepe bu yönleri ile varoş tanımlarında değinilen özellikler göstermektedir.

Bayramtepe konum olarak İkitelli Olimpiyat stadının arkasında, oldukça sapa, merkezi diyebileceğimiz bölgelere uzak bir bölgedir. Şehrin içinde kalmış gecekonduların bölgelerine nazaran birçok etkiden soyutlanmıştır. Bayramtepe, “Küçükçekmece ilçesinin kuzeyinde, kent hukukunun tamamen dışında gelişmiştir. Resmi adı

---

¹ Hayati Tüfekçioğlu, Ayşen Şatıroğlu, “Bayramtepe Ön Araştırmasına Göre, 10-14 Yaş Grubu Öğrencilerin İstanbul' u Tanıyış ve Kentsel Mekanları Algılayış Biçimleri”, **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2001, s.328.

² Hayati Tüfekçioğlu, Varoşlarda Günümüzde 'Dayanışma' Olgusundaki Değişim Üzerine (yayınlanmamış çalışma 2003)

dönemin siyasi iktidarına dayanarak ‘Güvercintepe’ olarak değiştirilmesine rağmen, eski ismi kullanılmaya devam edilmektedir. Yerleşim tarihine bakıldığında bu mevkide en eski yerleşim yeri ‘Kayabaşı Köyü’dür. Köy, 1928’de nüfus mübadelesi nedeniyle gelen göçmenleri iskân etmek amacıyla kurulmuştur. Bayramtepe; Kayabaşı köyü sakinlerinin verdiği bilgiye göre, köye ait mera alanlarının işgal edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Ancak bu yerleşim bölgesi öylesine hızlı büyümüştür ki, köy Bayramtepe karşısında azınlık durumuna düştüğü gibi, muhtarlığı da Bayramtepe’lilere vermek zorunda kalmışlardır.”³

Bayramtepe’de çoğu sakinin arazi tapusu bulunmasına karşın, imar planı geliştirilmediği için evler kaçak statüsündedir. Evlerin bir kısmı derme çatma, toplama malzemedен yapılmış tipik gecekondü görünümü çizmektedir. Bu tür evler Bayramtepe’nin en fakir bölgeleridir. Ancak ana caddeye doğru çıkıldıkça evlerin kalitesi ve niteliği değişmekte apartmanlaşma daha çok göze çarpmaktadır. Bölgede ekonomik açıdan bir gelişme söz konusudur ve özellikle son yıllarda çok katlı apartmanlar yapılmaya başlanmıştır.

Bölgede, üç yıl öncesine kadar uzun yıllar süren su sorunu yaşanmıştır. Ayrıca hiçbir alt yapı düşünülmeden yapıldığı için fosseptikler ciddi bir problem oluşturmaktadır. Aynı zamanda bölgede elektrik problemi de yaşanmaktadır. Tüm bölgede elektrik kesintisi sıklıkla yaşanmaktadır. Bayramtepe’nin bazı sokaklarında asfaltlanmamış toprak yollar karşımıza çıkmaktadır ve bu nedenle özellikle kışın çamur, yazınsa toz kaçınılmazdır.

Bölgede sağlık hizmetlerinin de yeterli ölçüde işlediği söylenemez. Bölgede herhangi bir sağlık kuruluşu bulunmamaktadır. En yakın sağlık merkezi ise Altınşehir’de bulunan Sağlık Ocağı’dır. Bayramtepe’liler ciddi bir sağlık sorunu yaşadıkları zaman diğer ilçelere gitmek zorunda kalmaktadırlar. Son yıllarda etkin olan siyasi parti kadın kollarının kadınları toplu olarak sağlık kontrollerine götürdükleri söylenmektedir. Eğitim açısından bakıldığında ilköğretim okulu ve

---

³ Ayşen Şatıroğlu, Hayati Tüfekçioğlu: İstanbul’da Enformel Yerleşim Bölgelerine Bir Örnek: Bayramtepe. İÜEF Sosyoloji Dergisi. 3. Dizi-8. Sayı .İst.2004. s.13

liseye sahiptir. Ancak çocuklarının daha iyi bir eğitim almasını isteyen aileler lise eğitimi için çocuklarını Bayramtepe dışındaki bölgelere göndermektedir.

Bayramtepe'nin nüfusu ise netliğe kavuşmamış olan bir konudur. Resmi kayıtlarda yaklaşık 50 bin olarak görünen Bayramtepe, halen göç almaya devam etmektedir bu nedenle nüfusu gün geçtikçe artmaktadır. Ayrıca görüşme yapılan kadınların on yılı aşkın süredir Bayramtepe'de yaşamalarına rağmen oy kullanamama nedenleri olarak belirttikleri “kayıtlarının burada olmaması” bu durumu aydınlatır niteliktedir. Muhtar ve çevreden alınan bilgiye göre bugün Bayramtepe nüfusu yüzbinin üzerindedir. Bu durum çok sayıdaki yeni binalardan ve çevrenin hızlı gelişiminden de gözlemlenmektedir.

Araştırma örneklemini 14 yaş üstü, evli ve bekar bayanlar oluşturmaktadır. *Tablo 1-2*'de görüldüğü gibi özellikle genç bayanlarla görüşülmeye çalışılmıştır. Bunun nedeni gençlerin barındırdığı değişme ve gelişme potansiyelinin diğer gruplara göre daha fazla olduğunun varsayılmasıdır.

Tablo 1:Örneklemdaki kadınların medeni durum ve yaşa göre dağılımı

		Yaş				Toplam
		<=18	19-25	26-35	>36	
Medeni Durum	Evli	0	9	22	8	39
	Bekar	55	14	2	0	71
Toplam		55	23	24	8	110

Tablo 2: Örneklemdaki kadınların medeni durum ve yaşa göre dağılımı (%)

		Yaş				Toplam
		<=18	19-25	26-35	>36	
Medeni Durum	Evli		8,2%	20,0%	7,3%	35,5%
	Bekar	50,0%	12,7%	1,8%		64,5%
Toplam		50,0%	20,9%	21,8%	7,3%	100,0%

Demografik açıdan değerlendirildiğinde, örneklemin %60'lık bölümünün İstanbul dışında doğduğu görülmektedir. Özellikle evli bayanların büyük çoğunluğu İstanbul dışındaki illerde doğmuştur (Tablo 3). Bekârlar arasında ise İstanbul doğumlular çoğunluktadır. Burada yaş etkeni de devreye girmektedir. Artık üçüncü hatta dördüncü kuşağa denk gelen genç kadınlar şehirde doğup büyümektedirler. Ancak halen 18 yaşından küçük kızlar içinde bile İstanbul dışında doğanların bulunması, göçün devam ettiğinin veya aşamalı göç yaşandığının bir göstergesidir (Tablo 4).

Tablo 3: Örneklemdaki kadınların doğum yeri ve medeni durumlarına göre dağılımı

		Doğum Yeri			Toplam
		İstanbul	İstanbul dışı	Yurt dışı	
Medeni durum	Evli	2,7%	31,8%	,9%	35,5%
	Bekar	35,5%	28,2%	,9%	64,5%
Toplam		38,2%	60,0%	1,8%	100,0%

Tablo 4: Örneklemdaki kadınların doğum yeri ve yaşa göre dağılımı

		Yaş				Toplam
		<=18	19-25	26-35	>36	
Doğum Yeri	İstanbul	30,9%	3,6%	3,6%		38,2%
	İstanbul dışı	18,2%	17,3%	17,3%	7,3%	60,0%
	Yurt dışı	,9%		,9%		1,8%
Toplam		50,0%	20,9%	21,8%	7,3%	100,0%

Göç yıllarına bakıldığında Bayramtepe nüfusunun hem 1950'lerden sonraki göç dalgasından, hem de zorunlu göçten etkilendiği söylenebilir. Aynı zamanda doğu bölgelerinden gelen göçmen kitlelerin toplam nüfus içinde yoğunluğundan bahsedilebilir. Ege ve Marmara'dan gelen kitleler ise aşamalı olarak göç sürecinden geçmişlerdir.

Tablo 5: Örneklemdeki kadınların göç edilen yer ve yılına göre dağılımı

		Kaç Yılında				Toplam
		<-1980	1981-1990	1991-2000	>-2001	
Nereden Gelindiği	Güneydoğu	2,7%	,9%	3,6%		7,3%
	İç Anadolu	1,8%	6,4%	7,3%	,9%	16,4%
	Doğu Anadolu	9,1%	11,8%	17,3%	3,6%	41,8%
	Karadeniz	1,8%	17,3%	9,1%	1,8%	30,0%
	Ege-Marmara	,9%	1,8%	,9%	,9%	4,5%
Toplam		16,4%	38,2%	38,2%	7,3%	100,0%

3. BAYRAMTEPE ÖRNEĞİNDE KADININ DEĞİŞEN STATÜSÜ

3.1 Kadının Aile İçi Yaşamı

Kadınların aile içi konumları, dışardan gözlenebilmesi en zor alandır. Aile içi yaşamı ancak aile bireylerinden, daha önceki çalışmalardan ve kişisel gözlemlere dayanarak tanımlayabilmekteyiz. Gecekondularda aile yaşamına dair genel kanı, kadınların özellikle de genç kızların aile içinde söz söyleme haklarının olmadığı, kendilerini ilgilendiren kararlarda bile fikir beyan edemedikleridir. Araştırmamızdaki bulgular sonucunda kadınların kararlara katılım oranının yüksek olması son dönemde kadınların aile içindeki konumlarındaki farklılaşmayı belirtir, niteliktedir. Oransal açıdan değerlendirildiğinde evli kadınların 6/7'si aile içi kararlarda söz sahibidir. Genç kızların ise 2/3'ü aile içindeki kararlarda fikir beyan edebilmektedir (Tablo 6).

Tablo 6: Medeni Durum ve Aile İçinde Alınan Kararlara Katılım

		Aile İçinde Karar		Toplam
		Hayır	Evet	
Tip	Evli	5,5%	30,0%	35,5%
	Bekar	23,6%	40,9%	64,5%
Toplam		29,1%	70,9%	100,0%

Yapılan ki-kare testi sonucunda beklenen çoğunluğun “Hayır” demesi ile bulgularımızın sonucu karşılaştırıldığında 0,01 güven aralığında 6,63 olması gereken sınırın çok üzerinde bir sonuç (10,91) ortaya çıkmıştır. Bu yüzden çoğunluğun “Hayır” demesi beklentisi ile bulgular arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ortaya çıktığından; beklenenin aksine artık kadınların aile içi kararlarda rol aldıkları sonucuna varabiliriz.

Ayrıca görüşme yapılan kadınların %87,3’ü evde fikir ayrılığı yaşandığında fikirlerini söylemekten çekinmemektedir. Kararlara katılım dışında herhangi bir görüş ayrılığında fikrini söyleyebiliyor olmak, eskiye nazaran kendini ifade özgürlüğüne sahip olabildikleri düşündürmektedir. Genç kızlar ile yapılan görüşmelerde eskiden kadınların konuşmadığını ama kendilerinin bu hakkı elde ettiklerini belirtmektedirler.

Tablo 7: Yaş ve Görüş Ayrılığı

		Görüş Ayrılığı		Toplam
		Fikrimi söylemem	Fikrimi söylerim	
Yaş	<=18	7,3%	42,7%	50,0%
	19-25	2,7%	18,2%	20,9%
	26-35	1,8%	20,0%	21,8%
	>36	,9%	6,4%	7,3%
Toplam		12,7%	87,3%	100,0%

Görüş ayrılığı yaşandığında fikrini söylemekten kaçınmayan kadınların, fikrini söylediklerindeki durum da ilgi çekicidir. Eskiden böyle bir durumda düşünülecek ilk şey aile içinde kadına yönelik şiddet ve hakaretin uygulanmasıdır. Görüşülen kadınlar ise eskiden yaşanan şiddetin ve hakaretin kalktığını söylemişlerdir. Evli kadınlar eskiden evlerinde dayanın olduğunu ama zamanla eşlerinin de kendilerinin de değiştiğini belirtmişlerdir. Kadınların kendilerinde görmekte oldukları değişim kendilerini ifade etmeleri ile bağlantılıdır. Aile içinde çıkan tartışmalarda ise eğilimin daha çok ortak bir karara varmak olduğu söylenebilir.

Tablo 8: Görüş Ayrılığında Yaşananlar

Görüş Ayrılığı	Fikrimi söylerim ama savunmam		Söylediklerimi uygularlar		Tartışma yaşanır		Şiddet uygulanır		Hakaret edilir		Ortak bir karara varılır	
	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet
Fikrimi söylerim	82,1%	17,9%	66,5%	28,5%	85,3%	14,7%	98,9%	1,1%	96,8%	3,2%	52,6%	47,4%

Aile içi iş bölümü açısından bakıldığında da ise artık erkeklerin eşlerine daha çok yardımcı olduğu gözlenebilmektedir (Tablo 9). Evli bayanlara, eşlerinin evdeki işlere yardım edip etmedikleri, bekâr bayanlara ise evin erkeklerinin (ağabey, baba) ev işlerindeki rolü sorulmuştur. Genel olarak erkekler ev işlerine ve çocuk bakımına yardım etmektedir. Ancak söz konusu yardımın daha çok hastalık vb. zor zamanları kapsadığını belirtmek gerekir. Bunun yanında bazı evli bayanlar eşlerinin ev işlerini severek yaptığını da vurgulamıştır.

Tablo 9: Evin Erkeklerinin Ev İşlerine Yardımı

		Medeni durum			
		Evli		Bekar	
		Frekans	%	Frekans	%
Çocuk Bakımı	Hayır	17	48,6%	49	70,0%
	Evet	18	51,4%	21	30,0%
Temizlik	Hayır	30	76,9%	59	83,1%
	Evet	9	23,1%	12	16,9%
Yemek	Hayır	22	56,4%	41	57,7%
	Evet	17	43,6%	30	42,3%
Diğer	Hayır	33	84,6%	52	73,2%
	Evet	6	15,4%	19	26,8%

Aile içindeki durumun bir başka boyutu da dışarıda yürütülmesi gereken işlerden oluşmaktadır. Tablo 10'a bakıldığında dışarıdaki pek çok işin de artık kadınlar tarafından yürütülebildiği söylenebilir. Kadınlar evin tamirat işleri için erkekleri sorumlu görmemekte, evlerini rahatlıkla çekip çevirebilmektedirler.

Tablo 10: Aile İçi İşbölümü

		Frekans	%
Tamirat	Erkek	64	59,8%
	Kadın	35	32,7%
	Her ikisi	8	7,5%
Araba Kullanma	Erkek	82	88,2%
	Kadın	9	9,7%
	Her ikisi	2	2,2%
Fatura	Erkek	67	62,6%
	Kadın	27	25,2%
	Her ikisi	13	12,1%
Alışveriş	Erkek	12	11,2%
	Kadın	75	70,1%
	Her ikisi	20	18,7%

İlk dönemin gecekodu mahallesi ile sınırlandırılmış çevre, günümüz gecekondulu kadınları için genişlemiştir. Ev alışverişi kadınlara özel bir alan haline gelmiştir. Özellikle evin mutfak alışverişi onlara aittir. Bunun dışında ailenin tasarrufu için altın, döviz alışverişi de yapabilmektedirler. Eskiden faturaları yatırmak erkek işiyken kadınlar, artık başka semtlerdeki bankalara gidebilmektedirler. Bu kadınların daha aktif bir konumda olduklarına işaret etmektedir. Aynı zamanda eski dönemlerde evin erkeği evin tüm giderlerini idare etmekteydi. Kadının para idare etmesi gibi bir durum söz konusu değildi. Ancak son dönemde parayı idare etmede kadının rolünden de söz edilebilir. Bunun bir başka göstergesi olarak “eve giren paranın miktarını biliyor musunuz?” diye sorduğumuz bayanların büyük çoğunluğu rakamı biliyor olmalarını değerlendirebiliriz. Bilmiyorum cevabı verenler ise genellikle eve gelen paranın düzensizliği yüzünden böyle bir cevap vermişlerdir.

Tablo 11: Ailenin Kazancını Bilme Durumu

	Frekans	%
Hayır	53	48,6
Evet	56	51,4
Toplam	109	100,0

Ailenin birlikte bulunduğu zamanlarda neler yaptığına bakıldığında ise genel olarak ailelerin birlikte vakit geçirmeye çabaladığı görülmektedir. Yoğunluklu olarak kadınlar birlikte evde televizyon seyrettiklerini belirtmiş olmalarına karşın bunun nedeni isteksizlik değil maddi yetersizliklerdir. Bunun yanında kadınların hemen hepsi özellikle yaz aylarında pikniğe çıkmaktan büyük keyif aldıklarını belirtmişlerdir. Eş dost ziyareti ise ailelerin bir başka boş zaman değerlendirme aktivitesidir. Ancak yine de genel olarak ailelerin şehirle bağlantılı faaliyetlerinin az olduğu söylenebilir.

Tablo 12: Ailece Boş Zamanı Değerlendirme

	Frekans	%
Piknik	19	17,3
Eş dost ziyareti	29	26,4
Çay bahçesi	9	8,2
TV seyredilir	41	37,3
Vakit geçirmeyiz	10	9,1
Diğer	2	1,8
Toplam	110	100,0

3.2 Evlilik Yaşamı İçinde Kadın

Gecekondu üzerine yapılan çalışmalarda evlilik yaşamı ile ilgili ilk tespit evlilik şekli ve yaşının kırsal alandakine benzer şekilde gecekonduarda devam ettiği. Değerlendirmelerde genelde evlilik yaşının küçük olduğu belirtilmektedir. Evli bayanlarla yaptığımız görüşmelerde erken yaşta evliliğin gecekondu bölgelerinde halen geçerli olduğunu görmekteyiz. Ancak, ortalama evlilik yaşı 18,3'tür ve örneklemin % 50'yi aşan bir kısmı 18 yaş üstünde evlenmiştir. Evlilik yaşının 18 yaş ve üstüne çıkması gecekonduarda kırsal alana göre bir farklılaşma olduğuna işaret etmektedir

Tablo 13: Evlilik Yaşı

	Frekans	%
13-15	6	15,4
16-17	11	28,2
18-20	14	35,9
21-25	7	17,9
26-35	1	2,6
Toplam	39	100,0

n:39

Bununla birlikte evli kadınların pek çoğu erken evlilik yapıp, okuyamadıkları veya çalışamadıkları için pişman olduklarını söylemektedirler. “Hayatınızda neyi değiştirmek isterdiniz?” sorusuna evli kadınların %16’sı evliliğini ve %19’u eğitilmiş meslek sahibi olmayı demiştir. Görüşmelerden çıkan bir başka sonuç ise, görüşülen birçok kadının erken evlilik yapmanın bir işte çalışmalarına engel olduğunu düşünmeleridir.

Evlilik yaşamında bir başka değişim ise artık belediye nikanın geçerli olmasıdır. Sadece imam nikâhının geçerliliği kalkmış, günümüz varoş bölgelerindeki aileler resmi nikahın yanında imam nikahı kıydırmayı ihmal etmemişlerdir. Evli kadınların %97,4’lük bir oranının resmi nikâhı vardır. Gecekondu kadınlar kendilerini hukuki olarak güvenceye almak amacıyla resmi nikah talep etmektedirler.

Tablo 14: Evlilik Şekli

	Frekans	%
Resmi Nikah	8	20,5
İmam Nikahı	1	2,6
Her ikisi	30	76,9
Toplam	39	100,0

n:39

Evlilik şekline bakıldığında hala görücü usulü evliliğin yaygın olduğu görülmektedir. Ancak tanışıp arkadaşlık ederek evlilik yapanların da sayısı azımsanacak ölçüde değildir. 36 yaş altında olan bu gruptan alınan cevaplar, gecekondularda bu konuda ortaya çıkan ciddi değişimi göstermektedir. Eskiden bir erkekle konuşmanın ayıp sayıldığı gecekondu çevresinde zihniyetin genel olarak değişmekte olduğu görülmektedir.

Tablo 15: Evlilik Şekli ve Yaş

		Yaş			Toplam
		19-25	26-35	>36	
Nasıl Evlendi	Arkadaşlık ederek	5,1%	10,3%	7,7%	23,1%
	Flört	2,6%	5,1%		7,7%
	Görücü usulü	15,4%	33,3%	10,3%	59,0%
	Kaçarak		7,7%	2,6%	10,3%
Toplam		23,1%	56,4%	20,5%	100,0%

n=39

Tüm bu değerlendirmeler sonucunda gelecek kuşaklarda görücü usulü ile evlenme şeklinin gittikçe azalacağı çıkarımını yapabiliriz. Örneklem içinde %92,7'lik bir oran evlenmeden önce eşini tanımanın gerekli olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla bilinçlenme düzeyine paralel olarak evlilik şeklinin de değişeceği düşünülebilir.

Tablo 16: Evlenmeden Önce Arkadaşlık Edip Tanımak Önemli mi?

	Frekans	%
Hayır	8	7,3
Evet	101	91,8
Toplam	109	99,1

Evliliklerle ilgili bir başka nokta ise eskiden Allah vergisi olarak görülen doğum olayına bakışın değişmiş olmasıdır. Evli kadınlar doğum kontrol yöntemlerinden haberdardır ve uygulamaktadırlar. Ayrıca kaç çocuk istediklerine ve zamanına eşleri ile birlikte karar vermektedirler. Bu noktada gecekondü bölgelerinde çocuk sayılarında da düşme yaşanmaktadır.

Tablo 17: Çocuk Yapma Kararı

	Frekans	%
Hayır	1	2,8
Evet	28	77,8
Karar vermedik	7	19,4
Toplam	36	100,0

Geniş aile yapısının şehirde çekirdek aile yapısına dönüşmesiyle birlikte ailenin büyükleriyle çıkan anlaşmazlıklar da azalmıştır (Tablo 18). Ancak tamamiyle bittiği de söylenemez. Kadınlar, eşlerinin ailesi ile anlaşmazlık durumlarında eskiden olduğu gibi yalnız bırakılmamakta genellikle eşinden destek almakta ya da en azından eşinden bir baskı görmemektedirler (Tablo 19).

Tablo 18: Eş Ailesiyle Problem

	Frekans	%
Hayır	24	61,5
Evet	15	38,5
Toplam	39	100,0

Tablo 19: Eşin Tavrı

	Frekans	%
Bana destek oldu	5	33,3
Ailesinin yanında oldu	3	20,0
Karışmadı	7	46,7
Toplam	15	100,0

3.3 Sosyal İlişkiler Ağı, Sosyal Yaşam İçinde Kadın

Kadınların sosyal yaşamları ve gündelik ilişkileri hala yoğun olarak buldukları çevrede geçmektedir. Akraba ya da hemşerilerle olan sınırlı sosyal ilişkiler zamanla aşılmaya başlanmıştır. Gecekondu alanları gittikçe farklı memleket kökenli insanların yaşadığı bölgeler halini almıştır. Görüşme yapılan kadınların %71,8'i şehrin daha uzak bölgelerinde akraba ve hemşehrilerinin bulması, göçün ilk yıllarındaki bir arada yaşama mantığının da değişmekte olduğunu göstermektedir. Akraba ve hemşehrilik ilişkileri hem şehrin başka bölgelerine taşınma, hem de ekonomik imkansızlıklarla bağıntılı olarak zayıflayınca yerini komşularla kurulan sıkı ilişkiler ağı almıştır. Yardımlaşma ve dayanışma ilişkileri komşular aracılığı ile devam ettirilmektedir.

Tablo 20: Sıklıkla Görüştükleri ve Uzak Görüşme

		Şehrin diğer bölgeleri		Toplam
		Hayır	Evet	
Sıklıkla Görüştükleri	Akraba-hemşeri	10%	23,6%	33,6%
	Komsu	4,5%	18,2%	22,7%
	Arkadaş	11,8%	27,3%	39,1%
	Diğer	1,8%	2,7%	4,5%
Toplam		28,2%	71,8%	100,0%

n=110

Aynı zamanda arkadaşlıkları, dahil buldukları, katıldıkları sosyal çevreye göre değişiklik göstermektedir. Bu bağlamda kadınlar ve genç kızlar iş yeri ve okul gibi çevrelerden de arkadaşlık ilişkisine girebilmektedirler.

Tablo 21: Kimlerle Arkadaşlık Edersiniz?

	Frekans	%
İş yerinden	11	10,0
Mahalleden	41	37,3
Akraba, hemşeri içinden	19	17,3
Arkadaşım yok	4	3,6
Diğer	10	9,1
Okul	25	22,7
Toplam	110	100,0

Gecekondu kadınların gündelik yaşamları içinde boş zamanları değerlendirme faaliyetlerine bakıldığında eskiye oranla farklı uğraşılardan söz edilebilir. Kadınlara boş zamanlarda sinemaya gitmek, alışveriş yapmak, sohbet etmek, gün düzenlemek, gezmek, dua okunan toplantılara katılmak gibi faaliyetlerden hangilerini yaptıkları sorulmuştur. Cevaplar içinde yoğunluk; toplu kapı önü sohbetleridir. Genç kız ve kadınlar arkadaşları ile beraber özel bir vakit geçirme uğraşı olarak alışverişe vakit ayırmaktadır. Bunun yanında kadınlar topluca görüşmek için günler yerine, özellikle Cuma günleri dua okumak için evlerde toplanmaktadır. Aynı zamanda, az oranda da olsa genç kızların bir kısmı sinemaya

gitmektedir. Yine bazı genç kızlar, arkadaşlarıyla beraber Bayramtepe dışına gezmeye gittiklerini belirtmiştir. Sonuç olarak boş zaman değerlendirme faaliyetleri değişmekte ve gelişmektedir.

Tablo 22: Boş zaman değerlendirme

		Frekans	%
Sinema	Hayır	95	91,3%
	Evet	9	8,7%
Ev-kapı önü sohbet	Hayır	22	21,2%
	Evet	82	78,8%
Alışveriş	Hayır	92	88,5%
	Evet	12	11,5%
Gezeriz	Hayır	72	69,2%
	Evet	32	30,8%
Dua okuruz	Hayır	85	81,7%
	Evet	19	18,3%
Gün düzenleriz	Hayır	99	95,2%
	Evet	5	4,8%

3.4 Kadın ve Sosyal Yaşamda Kontrol

Geçmiş dönemlerde kadınların yaşamlarını, hareketlerini kısıtlayıcı baskı ve kontrol mekanizmasının bugün nasıl işlediğine bakıldığında, kadınlar üzerindeki denetleyici çemberin kırıldığını belirtmek gerekmektedir. Kadınlar da artık çevreden, akraba ve hemşeri içinden kendilerinin izlendiğini ya da davranışlarının kontrol edildiğini düşünmemektedirler. Halen kontrol edildiğini düşünenler içinde yoğunluğu bekarlar kadınlar oluşturmaktadır.

Tablo 23: Medeni Hal/Kontrol

		Kontrol		Toplam
		Hayır	Evet	
Tip	Evli	27,3%	8,2%	35,5%
	Bekar	36,4%	28,2%	64,5%
Toplam		63,6%	36,4%	100,0%

Bekar genç kızların kontrol edildiğini düşünmesi neticesinde, evlendikten sonra genç kızlar üzerindeki denetimin azalmakta olduğu kanısına varabiliriz. Söz konusu denetim özellikle dışardaki yaşam alanını kapsamaktadır. Bu bağlamda kendilerinin kontrol edildiğini düşünen kadınlar, öncelikle giyimlerine ve dışardaki hareketlerine karışıldığını düşünmektedirler. Bunların arkasından görüştükları kişiler ve arkadaşlıkları gelmektedir. Son olarak da çevre tarafından eve giriş çıkış saatlerinin de kontrol edilmekte olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 24: Çevre tarafından kontrol edilen şeyler

		Kontrol	
		Evet	Toplam
Kontrol edilen şeyler	Eve giriş çıkış saatleri	9,8%	9,8%
	Görüştükları	17,1%	17,1%
	Dışardaki hareketlerim	26,8%	26,8%
	Giyimim	26,8%	26,8%
	Diğer	19,5%	19,5%
Toplam		100,0%	100,0%

Sosyal kontrolle bağlantılı olarak tüm kadınlara çevrelerinin, kız erkek ilişkisi konusundaki kanaatleri sorulmuştur. Genel eğilim böyle bir ilişkinin ayıplanacağı yönündedir. Ancak verilen cevaplar bu konunun da bir esneklik kazandığına dairdir. Az bir yüzde ise artık karışılmadığı veya sadece aileleri ilgilendiren bir konu olduğu belirtilmiştir. Ayrıca çevre tarafından ayıplanacağını düşünmelerine karşın kadınların %92,6'lık oranı evlenmeden önce tanışıp arkadaşlık etmenin gerekliliğine inanmaktadır. Hatta bu konuda kızlarına izin verebileceklerini de dile getirmektedirler.

Tablo 25: Erkek Kız İlişkisi ve Evlenmeden Önce Görüşme

		Evlenmeden Önce		Toplam
		Hayır	Evet	
Erkek Kız ilişkisi	Konuşamazlar bile		4,6%	4,6%
	Bu konuyla sadece aileleri ilgilendirir	,9%	13,9%	14,8%
	Ayıplanır	3,7%	54,6%	58,3%
	Kızın ailesine söylenir	,9%	1,9%	2,8%
	Kimse karışmaz	1,9%	7,4%	9,3%
	Arkadaşça ise karışılmaz		10,2%	10,2%
Toplam		7,4%	92,6%	100,0%

Kadınlar üzerindeki genel kanaati ve kadınlara bakış açısında bir farklılık olup olmadığını anlamak üzere görüşme yapılan tüm kadınlara, kız ve erkek çocukların yetiştirilirken genel olarak farklı davranılıp davranılmadığı sorulmuştur. Farklı davranıldığını düşünenlerin büyük çoğunluğunun 18 ve 25 yaş altında toplanıyor olması bunun daha çok bekar genç kızların fikri olduğunu düşündürmektedir. Böyle bir farklılığı erkek kardeşleri dolayısıyla daha fazla hissetmeleri beklenebilir. Ayrıca bekar genç kızlar arasında çevre tarafından kontrol edildiğini bu konuda erkek ve kız çocuklarına farklı davranıldığı görüşü de yaygındır.

Tablo 26: Yaş ve Kız-Erkeklerle Farklı Davranılma

		Kız Erkek Ayrımı		Toplam
		Hayır	Evet	
Yaş	<=18	18,3%	32,1%	50,5%
	19-25	6,4%	13,8%	20,2%
	26-35	14,7%	7,3%	22,0%
	>36	5,5%	1,8%	7,3%
Toplam		45,0%	55,0%	100,0%

n=109

Tablo 27: Çevre Tarafından Kontrol ve Kız-Erkeklerle Farklı Davranılma

		Kontrol		Total
		Hayır	Evet	
Kız-Erkeklerle Farklı Davranılıyormu?	Hayır	27,5%	17,4%	45,0%
	Evet	35,8%	19,3%	55,0%
Toplam		63,3%	36,7%	100,0%

n=109

Kız ve erkek çocuklara farklı davranılan konular ise eve giriş çıkış saatleri, eğitim olanakları ve arkadaşlıklarıdır. Ayrıca olayın duygusal boyutunda özellikle 18 yaş altı genç kızlar erkek çocuklarının, aileleri tarafından daha değerli görüldüklerini hissetmektedirler.

Tablo 28: Hangi konularda kız ve erkek çocuklara farklı davranılmaktadır?

		Frekans	%
Eve Giriş	Hayır	14	23,7%
	Evet	45	76,3%
Arkadaşlık	Hayır	28	47,5%
	Evet	31	52,5%
Eğitim fırsatı	Hayır	31	52,5%
	Evet	28	47,5%
Daha Değerli	Hayır	43	72,9%
	Evet	16	27,1%

3.5 Gündelik Yaşamda Kitle İletişim Araçlarının Etkisi

Gecekonuda yaşamakta olan kadınların gündelik yaşamları içinde televizyon önemli bir yer tutmaktadır. Kapı önü sohbetlerinin dışında en büyük eğlence ev işlerini bitirdikten sonra televizyon seyretmektir. Çalışan bayanlar ise çok fazla televizyon seyredememektedirler. Çalışan bayanlar içinde tüm gün veya 4-8 saat arası televizyon seyrettiğini söyleyenler evde parça başı işi yapmaktadır. Çalışmayan bayanlar gerek çocukları, gerekse eşlerinin tercihlerine göre televizyon izleyebildiklerini söylemişlerdir. Kişisel tercihleri doğrultusunda ise belli kadın programlarını ve dizileri tercih etmektedirler. Kadınlar gün içinde seyretmeseler bile televizyonun açık olması bir alışkanlık gibidir ve bu nedenle kendilerini uzun saatler televizyon seyreden grup içine koymamaktadırlar.

Tablo 29: Televizyon izleme saati ve çalışma durumu

		İş		Toplam
		Çalışmayan	Çalışan	
TV saat	0-4	41,3%	29,4%	70,6%
	4-8	5,5%	6,4%	11,9%
	tüm gün	10,1%	7,3%	17,4%
Toplam		56,9%	43,1%	100,0%

Diziler kaçırmadan takip edilmektedir. Haber ve kadın programları eşit oranda izlenilmektedir. Türkiye’de neler olduğu, diğer insanların yaşayışları bu programlardan takip edilmektedir.

Tablo 30: İzlenen TV Programı

	Frekans	%
Kadın programları	22	20,2
Dizi	42	38,5
Haber programları	22	20,2
Eğlence programları	7	6,4
Diğer	16	14,7
Toplam	109	100,0

Kadınlar izlenen programlarla paralel olarak dünya da ve Türkiye’de neler olduğunu televizyondan takip etmektedir. Ayrıca diğer kesimlerin yaşayışlarını ve hayat tarzlarını televizyondan öğrenmektedirler. Bunun yanında televizyonu sağlık ve eğitim konusunda da bilgilendiren bir araç olarak görmektedirler. Gün içinde öğrendiklerini, örneğin; çeşitli yemekleri, imkânları elverdiğince hayatlarına uygulamaya çalışmaktadırlar. İlginç bir yan ise kadınların %15 ve %17’lik gibi bir kısmının kendine bakmayı ve nasıl giyinebileceğini televizyondan öğrendiğini ifade etmiş olmasıdır.

Tablo 31: TV’den Öğrenilenler

		Frekans	%
Dünyada Neler oluyor	Hayır	41	38,3%
	Evet	66	61,7%
Yaşayış	Hayır	65	60,7%
	Evet	42	39,3%
Giyim	Hayır	88	82,2%
	Evet	19	17,8%
Sağlık	Hayır	66	61,7%
	Evet	41	38,3%
Eğitim	Hayır	67	62,6%
	Evet	40	37,4%
Hukuki haklar	Hayır	93	86,9%
	Evet	14	13,1%
Çocuk Bakımı	Hayır	94	87,9%
	Evet	13	12,1%
Yemek	Hayır	84	78,5%
	Evet	23	21,5%
Bakım	Hayır	91	85,0%
	Evet	16	15,0%
Doğum	Hayır	34	89,5%
	Evet	4	10,5%

Kanallar düzeyinde bakıldığında en çok izlenen kanallar belli program tipleri ile özdeşleşmiştir. Sabah kuşağındaki eğlence programları ve öğle kuşağındaki kadın programlarının kaçırılmadan izlendiğini ve kadınların kendi aralarındaki sohbetlere konu olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 32: Tercih edilen TV Kanalı

	Frekans	%
TGRT	1	1,0
SHOW	27	26,7
STV	5	5,0
KANAL 7	7	6,9
KANAL D	33	32,7
Müzik Kanalları	10	9,9
ATV	15	14,9
TRT	2	2,0
CNN	1	1,0
Toplam	101	100,0

3.6 Kadın ve Örnek Alınan Kişiler

Kadınlardaki değişime işaret eden bir başka nokta ise olmak istedikleri kendilerine örnek aldıkları kişiler sorulduğunda ortaya çıkmıştır. Görüşülen kişilerin %48,2'si örnek aldıkları kişilerin olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 33: Örnek Alma ve Medeni Durum

		Örnek		Toplam
		Hayır	Evet	
Medeni Durum	Evli	25,5%	10,0%	35,5%
	Bekar	26,4%	38,2%	64,5%
Total		51,8%	48,2%	100,0%

n=110

Evli bayanların kendilerine örnek aldıkları kişiler ciddi bir bütünlük arz etmezken. Bekâr ve okuyan genç kızların örnek aldıkları kişilerin genellikle öğretmenleri olduğunu görmekteyiz. Bu gecekondularda yaşayan kadınların, kuşaklar arasında örnek aldıkları profillerin anlamlı bir şekilde değiştiğinin göstergesidir.

Bunun yanında gecekondulu kadınlar, anne ve akrabalarını da örnek almaktadırlar. Akrabalar içinde evli bayanlar eltilerini, bekârlar ise genelde yengelerini örnek aldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 34: Kimler ve Medeni Durum

		Medeni Durum		Toplam
		Evli	Bekar	
Kimler	Anne	4,0%	10,0%	14,0%
	Abla	2,0%	8,0%	10,0%
	Ağabey	2,0%	2,0%	4,0%
	Baba	2,0%	2,0%	4,0%
	Akraba	4,0%	10,0%	14,0%
	Komşu	4,0%		4,0%
	Arkadaş		8,0%	8,0%
	Öğretmen		18,0%	18,0%
	Diğer		24,0%	24,0%
Toplam		18,0%	82,0%	100,0%

n=50

Örnek alınan kişilerin hangi özelliği yüzünden örnek alındığı araştırıldığında ise, öncelikle göze çarpan %32 gibi bir oranla kadınlar “sağlam karakterli” kişileri örnek almaktadırlar. Bir diğer sözü geçen özellik “eğitim”dir. Bu ise kendilerine öğretmenlerini örnek aldıklarını söyleyen genç kızların tavrı ile bağdaşmaktadır. Buna sadece okuyan genç kızlar değil evli bayanlarda katılmaktadır. Ayrıca “olgun bir tavır takınabilmek”, “hayatın her alanında başarı sağlayabilmek” birçok kadının ulaşmaya çabaladıkları özelliktir.

Tablo 35: Hangi özelliğini örnek alıyorsunuz?

	Frekans	%
Olgunluk	9	18,0
Eğitimi	10	20,0
Karakteri	16	32,0
Disiplin,	2	4,0
Zeki, bilgili	3	6,0
Kendi ayakları üzerinde duran	2	4,0
Başarısı	5	10,0
Dindarlığı	1	2,0
Güzel	1	2,0
Sabırlı	1	2,0
Toplam	50	100,0

3.7 Kadının Görünümü, Giyinişi

Günümüzde gecekondulu, varoş bölgelerine gidildiğinde kadınların değişim geçirmiş görünüşleri hemen fark edilmektedir. Giyim şekilleri hala abartılı veya çok açık olmamakla birlikte evli bayanlar bile giyim stillerinde değişim yapmışlardır. Köyden geldikleri zaman kullandıkları şalvarlar, basma etekler çoktan yerlerini daha modern denilebilecek eteklere bırakmıştır. Ayrıca görüşülen kadınların büyük bölümü makyaj yapmakta, pantolon kullanmaktadır. Başörtüsü kullanmayan bayanlar özel günlerde saçlarını yaptırmaktadır. Özel günler haricinde de makyajlı ve saçlı özenle yapılmış kadınlara ve genç kızlara rastlamak mümkündür. Genel olarak kapalı giyim tarzı tercih edilse de özellikle genç kızlar bu tarzın dışına çıkabilmektedir. Örneğin uzun etek ve bol tunikler giymesine karşın başörtüsü kullanmayan kadınların sayısı az değildir. Geleneksel giyim bazı yönleri farklılaştırılarak ekonomik koşulların elverdiği ölçüde yeni koşullara uyarlanmıştır.

Tablo 36: Giyim Şekli

		Frekans	%
Başörtüsü	Hayır	55	51,4%
	Evet	52	48,6%
Şalvar-basma	Hayır	94	87,9%
	Evet	13	12,1%
Makyaj	Hayır	50	46,7%
	Evet	57	53,3%
Sac Yapımı	Hayır	58	54,2%
	Evet	49	45,8%
Pantolon	Hayır	50	46,7%
	Evet	57	53,3%
Uzun Etek	Hayır	41	38,3%
	Evet	66	61,7%
Tunik	Hayır	50	46,7%
	Evet	57	53,3%

Genelde kadınlar görünüşlerinden memnun olduklarını söylediler de özellikle kapalı olanların %53,8'lik bir oranı daha açık giyinmeyi tercih edebileceklerini ifade etmişlerdir. Bir diğer özlenen şey ise pantolon kullanabilmektir. Maddi imkânlardan dolayı bir çok şeye ulaşamayan kadınlar, daha şık ve daha pahalı kıyafetler alıp giymek istediklerini de dile getirmişlerdir.

Tablo 37: Giyimden Memnuniyet ve Ne Giymek İster

	Ne Giymek İster					Toplam
	Daha açık	Pantolon	Lüks	Moda	Spor	
Giyimimden Memnun Değilim	53,8%	19,2%	15,4%	3,8%	7,7%	100,0%

n:26

Kadınlar arasında giyiminden memnun olduğunu söyleyenler bile şehri merkezine giderken giyimlerinde değişiklik yaptıklarını belirtmektedir. Bu durum da kıyafetlerinden memnun olduklarını belirten grubun aslında kısmen memnuniyetsizlik yaşadığını ortaya çıkarmaktadır veya buradan yola çıkarak kıyafetlerinin kente ait olmadığını düşündüklerini söyleyebiliriz.

Tablo 38: Giyimden Memnuniyet ve Kent Merkezine Giderken Giyim Değişirme

		Kent Merkezine Giderken Giyim Değişirme		Toplam
		Hayır	Evet	
Memnun mu?	Hayır	5,5%	18,3%	23,9%
	Evet	13,8%	62,4%	76,1%
Toplam		19,3%	80,7%	100,0%

3.8 Kadın ve Siyasi Katılım

Kadınların siyasal örgütlenmelere katılım açısından temkinli oldukları veya daha doğrusu bu alana mesafeli durdukları söylenebilir. Kadınlar arasında bir derneğe üye olmak veya kadın kollarına katılım söz konusu değildir. Partilere sempaticileri televizyon veya kendilerine getirilen yardım ve hizmetler aracılığı ile oluşmaktadır. Ayrıca oy vermeyen kadınların birçoğu seçimleri önemseyip de memleketteki nüfus kayıtlarını şehre aldırılmamışlar ve bu yüzden oy kullanmamışlardır.

Tablo 39: Oy ve Yaş

		Yaş				Toplam
		<=18	19-25	26-35	>36	
Oy kullanma	Hayır	49,1%	14,5%	5,5%		69,1%
	Evet	,9%	6,4%	16,4%	7,3%	30,9%
Toplam		50,0%	20,9%	21,8%	7,3%	100,0%

n=110

Araştırmaya katılan kadınlar genel olarak oy kullanmıyor gözükseler de, bu durumda örneklemin yaş aralığının etkisi vardır. Büyük bir çoğunluk 18 yaş altında olduğu için oy kullanamamıştır. 18 yaş üstü olanların bazıları seçimler sırasında oy verme yaşının altında bulunuyorlardı. 26 yaş ve üzeri kadınların sadece %18,7'si oy kullanmamıştır.

Oy veren kadınlar ise kendi tercihleri doğrultusunda siyasal seçimlerini yaptıklarını belirtmişlerdir. Kadınların %57,1'lik bir oranı eşiyile veya ailenin diğer erkek üyeleri ile aynı partiye oy vermiştir.

Tablo 40: Eşinle aynı parti mi? / Seçim kararını kendin mi verirsin?

		Seçim kararını kendin mi verirsin?		Toplam
		Hayır	Evet	
Eşinle aynı parti mi?	Hayır		28,6%	28,6%
	Evet	17,1%	40,0%	57,1%
	Bilmiyorum		14,3%	14,3%
Toplam		17,1%	82,9%	100,0%

En çok beğenilen partiler ise iktidar partileridir. Bu partilerin beğenilmesinin başka bir nedeni ise partileri incelemek için çaba harcamayan, siyasete ilgi duymayan kadınların kısıtlı kaynaklar üzerinden aldıkları bilgilerle ve daha da önemlisi kendilerine kadar bir şekilde ulaşabilip bilgilendiren partiler lehinde seçimlerini yapmalarıdır.

Tablo 41: Tercih edilen Parti

	Frekans	%
AKP	55	52,4
CHP	12	11,4
MHP	2	1,9
Hadep	5	4,8
Diğer	31	29,5
Toplam	105	100,0

Siyaset konusu hala kadınların mesafeli durdukları bir alandır. Ancak erkek nüfusun da siyaset ile ilgisi tartışılır bir durumdur. Aynı zamanda bölgedeki gözlemlerimize göre parti kadın kollarının aktif olarak kadınlarla irtibat halinde olması kadınların karar alma mekanizmaları üzerinde ve aile içindeki farklılaşan konumları ile açıklanabilir.

3.9 Kadın ve Eğitim Durumu

Genel olarak eğitim durumu değerlendirildiğinde gecekonduda yaşayan kadınların ve özellikle genç kızların eskiye oranla en azından ilkokul eğitimi almış oldukları görülmektedir. Özellikle göçün ilk yılları ile karşılaştırıldığında bu ciddiyetle üzerinde durulması gereken bir durumdur. Köyden kente göç deneyimi içerisinde kadınların çoğu kente geldiklerinde hiç okula gitmemiş veya okuma yazma bilmemekteydiler. Ancak şehrin zorunlulukları en azından okur-yazar olmayı gerektirmekteydi. Dolayısıyla bu gereklilik neticesinde kadınlar en azından ilkokul eğitimi almaktadırlar ve bunu daha ileriye götürmeyi arzu etmektedirler.

Tablo 42: Eğitim Durumu

	Frekans	%
İlkokul	36	32,7
İlköğretim	39	35,5
Lise	14	12,7
Lise Üstü	1	,9
Okula Gitmemiş	6	5,5
Okur Yazar	5	4,5
Orta Okul Öğr.	9	8,2
Toplam	110	100,0

Yukarıdaki tabloya bakıldığında kadınların lise üstü eğitim olanağını hala yeteri kadar bulamadıkları görülmektedir. Ancak bunun sebebi baskıcı tutumdan çok ekonomik engellerdir. Daha önceki yıllarda iyi eğitim alamamanın nedeni aile ya da çevre baskısı iken artık bu durum değişmiştir. Aynı zamanda ‘kadınlar okumaz’ zihniyetinin artık ortadan kalkmaya yüz tuttuğunu düşünebiliriz. Gecekondu toplumu kentte kaldıkları süreç dahilinde eğitimin gerekliliğinin bilincine kısmen de olsa varmışlardır.

Eğitimli bir birey olmak özellikle genç kızlar için arzu edilen bir şeydir. Örneklemimiz de bu durumu destekler niteliktedir. 18 yaş altı kızların eğitime yükledikleri anlamlar çeşitliliği, eğitime yüklenen anlamların da çokluğuna işaret etmektedir. Bu anlamlar çerçevesinde özetlersek; “Meslek sahibi olmak artık eğitimden geçmektedir” ve “Toplum içinde saygınlık kazanmanın, yani statü sahibi olmanın yolu eğitimidir”. Eskiden varsayıldığı gibi erkeğe bağlı bir statü elde etme çabası yoktur. Eğitim ile para kazanıp aileye sahip çıkmaktan bahsedilmektedir. Kültürlü olmak, yaşanılan aile ve toplum içinde özgürlük sahibi olmak eğitimin diğer bir olumlu yanıdır. Kısacası gecekondu kadınların iyi bir yaşam idealleri eğitimli bir birey olmaktan geçmektedir.

Tablo 43: İyi bir eğitim neler kazandırır? / Yaş

		Yaş Grupları				Toplam
		<=18	19-25	26-35	>36	
İyi bir Eğitim Neler Kazandırır?	Meslek edinarsın	16,4%	7,3%	7,3%	1,8%	32,7%
	İnsanların bakışı değişir	6,4%	7,3%	7,3%	4,5%	25,5%
	Para kazanırsın	8,2%	,9%	2,7%		11,8%
	Ailene sahip çıkarsın	7,3%	,9%			8,2%
	Kültür sahibi olursun	3,6%	1,8%	4,5%		10,0%
	Özgürlük kazandırır	6,4%	2,7%		,9%	10,0%
	İyi bir gelecek ve yaşam	1,8%				1,8%
Toplam		50,0%	20,9%	21,8%	7,3%	100,0%

n=110

“Şu an size fırsat verilse daha iyi bir eğitim almak ister misiniz?” diye sordüğümüz bayanların %83’ü bu soruya olumlu yanıt vermiştir. Bu durum da bize eğitim konusunda belli bir bilinçlenme düzeyine işaret etmektedir. Evli ve çocuklu

bayanların da %5,6'sı ve bekâr kadınların hemen hepsi iyi bir eğitim almış olmayı veya gelecekte almayı arzu etmektedir. Daha iyi bir eğitim istemeyenlerin ise gerekçeleri içinde tutarlılık yoktur.

Tablo 44: Daha İyi Bir Eğitimin Gerekliliği

	Frekans	%
Hayır	15	13,9
Evet	90	83,3
Fark etmez	3	2,8
Toplam	108	100,0

Tablo 45: Daha İyi Bir Eğitim İsteği

	Frekans	%
Aile, eş izin vermez	2	11,1
Çocuklar	2	11,1
Vakit geç	3	16,7
Yeteri kadar akıllı değilim	2	11,1
Soğudum sevmiyorum	1	5,6
Halen okuyorum	8	44,4
Toplam	18	100,0

Evli kadınlara “İleride çocuklarımızın ne meslek yapmasını istersiniz?”, bekar bayanlara ise “İleride ne meslek yapmak istersiniz?” diye sorulmuştur. Bu soru sonucunda evliler de, bekârlar da okumanın yeterli olduğunu ve eğitim almanın pek çok kapıyı açacağını belirtmişlerdir. En çok arzu edilen meslekler ise sosyal güvencenin olduğu aynı zamanda da toplumda itibarlı sayılabilecek öğretmenlik ve doktorluk gibi mesleklerdir.

Tablo 46: Medeni Durum ve Özlemi Duyulan Meslek

		Meslek							Toplam
		Doktor	Mühendis	Öğretmen	Avukat/Hakim	Okumak yeter	Polis	Diğer	
Tip	Evli	9,3%	1,9%	2,8%	1,9%	18,5%	,9%		35,2%
	Bekar	12,0%	,9%	20,4%	12,0%	5,6%	7,4%	6,5%	64,8%
Toplam		21,3%	2,8%	23,1%	13,9%	24,1%	8,3%	6,5%	100,0%

Kadınlarda bir başka değişim okuma seviyesinin artması ile paralel olarak gelişmiştir. Kadınlar ellerine geçen gazete veya dergileri okumaktadırlar. Aynı zamanda roman benzeri kitap okuyan bayanlar da bulunmaktadır. Gençler arasında aşk romanları okumaktan keyif aldıklarını söyleyenler de bulunmaktadır.

Tablo 47: Eğitim Durumu ve Gazete Kitap Okuma Alışkanlığı

		Gazete		Toplam
		Hayır	Evet	
Eğitim Durumu	İlkokul	5,5%	27,3%	32,7%
	İlköğretim		35,5%	35,5%
	Lise		12,7%	12,7%
	Lise ustası		,9%	,9%
	Okula gitmemiş	5,5%		5,5%
	Okuryazar		4,5%	4,5%
	Ortaokul öğrencisi	1,8%	6,4%	8,2%
Toplam		12,7%	87,3%	100,0%

“Eğitimli bir kızın okumamış bir eşinin olması evlilikte problem çıkartır mı?” sorusuna verilen cevaplar da ilginçtir. Kadınların eğitim düzeyi ne olursa olsun böyle bir evlilikte problem çıkacağını belirtmişlerdir (Tablo 48). Eğitimin hayata bakışı değiştirdiğini ve eğitimli bir genç kızın böyle bir evlilik yapmasının eşler arasında tartışmalara yol açabileceği değerlendirilmeleri yapılmaktadır. Ayrıca görüşülen kadınlar eğitim ile seviye atlama, farklılaşma, düşünce ve tavır değişimini vurgulayarak problem çıkacağını belirtmişlerdir. Bu durumsa eğitim konusunda bir başka bilinç düzeyine işaret etmektedir.

Tablo 48: Eğitim Durumu ve Eğitimli Kız ve Okumamış Eş

		Eğitimli Kız ile Okumamış Eş		Toplam
		Hayır	Evet	
Eğitim Durumu	İlkokul	10,2%	22,2%	32,4%
	İlköğretim	7,4%	27,8%	35,2%
	Lise	1,9%	11,1%	13,0%
	Lise üstü		,9%	,9%
	Okula gitmemiş	2,8%	2,8%	5,6%
	Okuryazar	1,9%	2,8%	4,6%
	Ortaokul öğr.	1,9%	6,5%	8,3%
Toplam		25,9%	74,1%	100,0%

Genel olarak değerlendirildiğinde Bayramtepeliler kadınların eğitim konusundaki görüşlerini tüm gecekondu ve günümüz varoş toplumuna yaymak mümkündür. Eskiden eğitim kız çocuklarına kapalıyken, bugün özellikle evli kadınlar kız çocuklarının okumasının daha gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Gecekonduya yaşayan kadınların okuryazarlık seviyesi gittikçe artmaktadır. Genç kızlar eğitim kademelerinde daha ileriye gitmeyi arzulamakta ve çabalamaktadırlar.

Gecekondu kadınların bilinç düzeyindeki gelişmeyi eğitim ile paralel olarak gözlemleyebildiğimiz bir başka nokta da sağlık konusundaki tutumlarıdır. Kadınlar söylendiği gibi sağlık konusunda ilk başvuru kaynağı olarak tıbbi olmayan metotları seçmemektedir. Gecekondu kadınların sadece %54'ünün sağlık güvencesi bulunmasına rağmen beklenenin aksine sağlık güvencesi olmasa dahi genellikle ciddi sağlık problemlerinde vakit geçirmeden doktora gitmektedirler.

Tablo 49: Sağlık Güvencesi ve Sağlık Bozulma Durumunda Ne Yaparsınız?

		Sağlık				Toplam
		Hastane-doktor	Esime danışırım	İyileşmeyi beklerim	Sağlık ocağına giderim	
Sağlık Güvencesi	Hayır	38,0%	2,8%	3,7%	1,9%	46,3%
	Evet	39,8%	4,6%	4,6%	4,6%	53,7%
Toplam		77,8%	7,4%	8,3%	6,5%	100,0%

3.10 Kadın ve Çalışma Yaşamı

Son yıllarda ortaya çıkan bazı ekonomik sorunlardan (özellikle 2000’li yılların başında ortaya çıkan inşaat sektöründeki daralmadan) dolayı evdeki erkeklerin iş bulamaması nedeniyle aileye destek olmak için kadınların da bir işte çalışması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bayramtepe’de yaşayan kadınların birçoğu eğer herhangi bir iş yerinde çalışmıyorsa çok düşük ücretlerle olmasına karşın evde parça başı iş yapmaktadır. Ayrıca bu çalışma biçimi kadınların hem evleri hem de çocukları ile ilgilenmeleri için fırsat vermektedir. Görüşme yapılan kadınların % 43’lük gibi bir oranı çalışmaktadır.

Tablo 50: İş Durumu

	Frekans	%
Hayır	63	57,3
Evet	47	42,7
Toplam	110	100,0

Çalışma sürelerine bakıldığında genç kızların birçoğunun para getiren bir iş yaptığını görmekteyiz. Bu anlamda kadınlar çok genç çalışmaya başlamaktadır. Ancak çalışma yıllarına bakıldığında bu oranın yaş ile orantılı olarak azaldığını görmekteyiz. Bu da bize genç kızların evlenerek çalışmayı bıraktıkları ve çalışma yaşamlarının süreklilik arz etmediği düşüncesini getirmektedir.

Tablo 51: Yaş ve İş Süresi

		Kaç Yıldır Çalışıyor				Toplam
		0-1	2-4	5-9	10+	
Yaş	<=18	19,1%	25,5%		2,1%	46,8%
	19-25	12,8%	4,3%	4,3%	2,1%	23,4%
	26-35	4,3%	8,5%	2,1%	6,4%	21,3%
	>36	2,1%	6,4%			8,5%
Toplam		38,3%	44,7%	6,4%	10,6%	100,0%

Kadınların çalışmakta oldukları işler ise çoğunlukla sigortasız işlerdir. Tablo 52’de görüldüğü gibi kadınlar çalışıyor olmalarına karşın sigortaları eşlerinden veya babalarındandır. Kadınların bir kısmının çalışmalarına rağmen ekonomik durumlarının yine de çok kötü olmasından dolayı yeşil kartları vardır (Tablo 53).

Tablo 52: Sağlık Güvencesi Kimden

	Frekans	%
Eş-Baba	45	75,0
Kendinden	6	10,0
Yeşil kart	9	15,0
Toplam	60	100,0

Tablo 53: Sağlık Güvencesi Kimden/Çalışıyor mu?

		Sağlık Sigortası Kimden			Toplam
		Eş-Baba	Kendinden	Yeşil Kart	
Çalışıyor mu?	Hayır	55,0%	1,7%	10,0%	66,7%
	Evet	20,0%	8,3%	5,0%	33,3%
Toplam		75,0%	10,0%	15,0%	100,0%

Çalışmakta olan kadınların çalışma nedenlerinde öncelik ekonomik sıkıntılardır. Ekonomik sıkıntılar yüzünden çalışmak öngörülebilecek bir cevap seçeneğidir. Ancak kadınların %44,7’lik bir oranı kendi ayakları üzerinde durabilmek ve bağımsızlıklarını kazanmak için çalıştıklarını belirtmişlerdir. Çalışmanın bir bağımsızlık aracı olarak tanımlanması bölgedeki kadınlar üzerinde gerçekleşen bir değişime işaret etmektedir.

Tablo 54: Çalışma Nedeni

	Frekans	%
Ekonomik	20	42,6
Bağımsız olmak	21	44,7
Aileye destek	2	4,3
Gelecek için	2	4,3
Aile-eş istediği için	2	4,3
Toplam	47	100,0

Para kullanım şekli de bahsettiğimiz değişim ile örtüşür niteliktedir. Eskiden kadının kazandığı para doğrudan aile reisine verilirken, artık kadınlar bu parayı kendileri için kullandıklarını veya kendi ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra kalanını eşlerine veya ailelerine verdiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 55: Para Kullanımı

	Para Kullanımı				
	Ortak	Tamamı aileme	Bir miktarını ayırıp eşime/aileme veririm	Kendim	Diğer
Toplam	14,9%	17%	29,8%	36,1%	2,1%

n=48

Ancak değişmeyen şey; kadınların çalışma sebepleri her ne olursa olsun eşlerinden veya diğer aile büyüklerinden onay almayı ihmal etmemeleridir. Ancak bu onay çoğu kez bir izin mahiyetinde değil de gönül rızasını almak şeklindedir. Bunun yanında oransal olarak düşük bile olsa bazı kadınların çalışmak gibi önemli bir konuda ailelerinden onay almaya gerek duymamış olması kadınların bağımsızlaşma eğiliminin bir göstergesidir.

Tablo 56: Onay

	Frekans	%
Hayır	8	17,0
Evet	39	83,0
Toplam	47	100,0

Bahsedilen değişimi destekleyen bir başka durum ise kadınların çalışmama nedenlerinde ortaya çıkmaktadır. Çalışmama nedeni olarak kadınlar çalışmaz ve çevre ayıplar gibi yargıların ortadan kalkmaya başladığı düşünülebilir. Çalışmayan kadınlar içinde çalışmama nedenleri olarak bu iki seçeneği öne süren kadınlar sadece %5,3'lük bir oranı teşkil etmektedir

Tablo 57: Çalışmama Nedenleri

		%
Okuyorum	Hayır	45,0%
	Evet	55,0%
Eş-Aile izin	Hayır	73,7%
	Evet	26,3%
Sağlık	Hayır	93,0%
	Evet	7,0%
İhtiyacım yok / istemiyorum	Hayır	82,5%
	Evet	17,5%
Ayıplanır	Hayır	96,5%
	Evet	3,5%
Çocuklar	Hayır	80,7%
	Evet	19,3%
Kadınlar Çalışmaz	Hayır	98,2%
	Evet	1,8%

Çalışan bayanların bir bölümünün çalışma yaşamına girmeleri ile birlikte hayatlarında önemli bir değişimin olmadığını belirtmelerine rağmen, çevreden takdir aldığını belirten kadınların sayısı da az değildir. Bu sayı kadınların çalışma yaşamına girmesinin eski dönemlerle karşılaştırıldığında onay ve takdir gören bir durum olduğunu göstermektedir. Eskiden çalışıyor olmak utanılacak ve ayıplanan birşeyken artık kadınların çalışmasına bakış da değişmektedir. Aileye destek olmak ve kendi ayakları üzerinde duruyor olmak takdir edilen bir davranış haline gelmiştir.

Tablo 58: Çalışma sonucu ortaya çıkan değişim

	Frekans	%
Değişmedi	19	40,4
Sözüm dinlenir oldu	2	4,3
Cevreden takdir aldım	21	44,7
Küçük gördüler	1	2,1
Aile daha anlayışlı	2	4,3
Diğer	2	4,3
Toplam	47	100,0

Bunun yanında şu anda çalışmayan kadınların birçoğunun (%38,5) geçmiş dönemde çalıştıkları ancak çalışmayı çeşitli nedenlerle devam ettiremedikleri

görülmektedir. Çalıştıkları işler ise çoğunlukla gecekondu ve varoş bölgelerinde oldukça yaygın olan sosyal güvenceden uzak tekstil atölyeleridir.

Tablo 59: Daha Önce Çalışıyor muydu? / Ne İş Yapıyordu?

	Ne iş yapıyordu?				Toplam
	Temizlik	Fabrika	Konfeksiyon	Diğer	
Daha Önce Çalışıyordu	10,5%	10,5%	52,6%	26,3%	100,0%

Çeşitli nedenlerle çalışma yaşamından ayrı düşmüş kadınlar ise çalışmak istediklerini belirtmektedirler. Çalışmak istenilen yerlere gelince %30,4'lük bir bölüm nerede olduğunun önemli olmadığını, sadece çalışmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu tercihin ardından yapabildikleri tek iş olarak gördükleri konfeksiyon (%21,7) ve daha sonra tezgahçılık (%17,4) gelmektedir.

Tablo 60: İmkani Olsa çalışır mıydı?

	%
Hayır	36,4
Evet	63,6
Toplam	100,0

Çalışmanın bu kadar yoğun istenmesinin önemli bir nedeni ise ekonomik zorluklardır. Diğer bir nedeni ise kendi ayakları üzerinde durabilme isteğidir. Kadının çalışma yaşamına girmesi ile kendine güveni artmakta, az da olsa bir miktar parayı kendi gönlünce kullanabilmektedir. Ayrıca, bu çalışma isteğine yardımcı olan etken ise toplumda kadının çalışmasına yönelik bakışın değişmesidir. Artık kadınların çalışması gayet normaldir. Halen bu durumu ayıplayanlar olsa da genel eğilim değişmiş bulunmaktadır.

Tablo 61: Kadın Çalışması Nasıl Karşılıyor?

	Frekans	%
Ayıplanır	37	35,9
Normal	54	52,4
Takdir alır	12	11,7
Toplam	103	100,0

Tüm kadınlara sorulan kadınların çalışması nasıl karşılanır sorusuna %33,6'lık bir bölüm ayıplanacağını düşündüğünü belirtmiştir. Ancak Tablo 58'de görüldüğü gibi çalışmakta olan kadınlardan sadece bir kişi, çalışma yaşamına girmeleri ile birlikte meydana gelen değişimler arasında “çevreden küçük gördüler” seçeneğini seçmiştir. Bu da demek oluyor ki “ayıplanır” şeklindeki genel kanının aksine çalışan kadınlar böyle bir baskıyı hissetmemektedirler.

3.11 Kadın ve Şehir Algısı (Şehri Tanıma)

Bilindiği üzere göç süreci içinde kadınlar için genel kanı şehri tanımadıklarıydı. Günümüzde kadınların şehri tanıma durumları hem kentle girilen ilişkileri göstermesi hem de yeni konumlarını nitelemesi açısından önem taşımaktadır. Şehrin nerede başlayıp nerede bittiğinin temsili açısından, kadınların şehir merkezi olarak nereyi gördüklerini bilmek tanımlayıcı olmaktadır.

Bayramtepe'li kadınlar nadir de olsa çeşitli amaçlarla gittikleri (hastane, alışveriş vb) yerleri şehir merkezi olarak görmektedirler. Bunun yanında giden kadın sayısı az olmasına karşın genelde televizyondan ve gazete haberlerinden tanınan Taksim, Beşiktaş gibi semtler de şehir merkezi olarak görülmektedirler. Yakınlık açısından hastane hizmetlerinden yararlandıkları Bakırköy ve alışveriş için gidilen Eminönü de şehir merkezi olarak anılmaktadır. Burada ilgi çekici olan yan ise görüşülen kişilerin bir kısmının Bayramtepe dışarısını merkez görmeleridir. Bu anlamda Bayramtepe'nin bir şehir merkezinde olması gereken niteliklere sahip olmadığını belirtmektedirler. Bunun bir başka temsili olarak da hareket ve canlılığın yoğun olduğu yerleri İstanbul merkezi olarak görmektedirler.

Tablo 62: Şehir merkezi olarak nereyi görüyorsunuz?

	Frekans	%
Eminönü-Beyazıd	19	17,9
Bakırköy	20	18,9
Taksim-Beşiktaş	22	20,8
Bilmiyorum	5	4,7
İkitelli-K.Çekmece vb.	11	10,4
Bayramtepe'den dışarı	9	8,5
Hareketli yerler	20	18,9
Toplam	106	100,0

Kadınlar bir kere bile olsa deniz kenarında çay içmişler, Sultanahmet'i gezme şansını yakalamışlardır. Kentin diğer kıyısından haberdarlardır. Daha önce belirttiğimiz artık akraba hemşehri çevresinin şehrin farklı bölgelerine dağılmış olması ve dolayısıyla bu farklı bölgelerde yapılan eş ve dost ziyaretleri kadınların şehri tanıma düzeylerini arttırmıştır. Bu bağlamda, örneğin; Anadolu yakasına eş dost ziyaretleri için geçmektedirler. Özellikle genç ve okumakta olan kızlar da okul gezileri sayesinde müzeleri ve İstanbul'u tanıma olanağını bulmuşlardır. Artık gecekondulu kadınlar yaşadıkları şehre dair daha çok bilgiye sahiptirler.

Tablo 63: İstanbul'un çeşitli bölgelerinin tanınma durumu

		Frekans	%
Muzeleri gördüm	Hayır	59	55,1%
	Evet	48	44,9%
Deniz kıyısına gittim	Hayır	8	7,5%
	Evet	99	92,5%
Taksim'e gittim	Hayır	65	60,7%
	Evet	42	39,3%
Sultanahmet'e gittim	Hayır	33	30,8%
	Evet	74	69,1%
Adalar'a gittim	Hayır	96	89,7%
	Evet	11	10,3%
Anadolu Yakasına gittim	Hayır	39	36,4%
	Evet	68	63,6%

Kadınlara kentte yaşamanın olumlu yanları sorulduğunda kadınların bir kısmı iyi yanı olmadığını belirtmektedir. Ancak görüşme yapılan bayanların yalnızca yarıya yakını, birçok imkanı yakınlarına kadar getirmesi bakımından İstanbul'da yaşamanın iyi olduğunu belirtmişlerdir. Tabii bu olanaklardan ne ölçüde yararlanıldığı tartışma konusudur.

Tablo 64: Kentte Yaşamanın İyi Yanları

	Frekans	%
İyi Yanı Yok	10	23,3
İş Olanakları	2	4,7
Herşey Elinin Altında	19	44,2
Gelişmiş	4	9,3
Canlı, Hareketli	2	4,7
Kimse Karşmıyor	6	14,0
Toplam	43	100,0

Kent yaşamının olumsuz yanları ise öncelikle yabancı bildikleri kişilerin çokluğudur. Gecekondu bölgeleri genişlemiş olmasına rağmen birçoğu hala birbirlerini tanımaktadır. Ancak daha geniş bir çevreye girmenin verdiği kaygı ile bilmedikleri kişilerin varlığını şehrin kötü yanları arasında saymışlardır. Tablo 65'de saydıkları kentin diğer kötü yanları ise bugün İstanbullu'ların da ortak olarak şikayetçi oldukları şeylerdir.

Tablo 65: Kentte Yaşamanın Kötü Yanları

	Frekans	%
Kötü Yanı Yok	14	32,6
Gürültü, Kirlilik	12	27,9
Yabancı Çok	13	30,2
Gelecek Kaygısı	2	4,7
Herseyden Yararlanamıyorsun	2	4,7
Toplam	43	100,0

Kadınlar şehirde yaşamakta genelde memnun görünmektedirler. Belki de göçün ilk yıllarında nerede yaşamak istiyorsunuz diye sorduğumuzda alacağımız

cevap “memleketim”di. Ancak son yıllarda şehri kabul etme ve aidiyetle birlikte yaşanmak istenen yerler yine İstanbul’un çeşitli semtleridir. Sadece bu semtlerin nitelikleri değişiktir. Daha lüks olması, deniz görebilmesi ve şehrin merkezi bir yerinde olması gibi.

Tablo 66: Firsat Olsa Nerede Yaşarsın? / Doğum Yeri

		DogumYeri			Toplam
		Istanbul	Istanbul disi	Yurt disi	
Firsat Olsa Yaşacağı Yer	Bayramtepe	4,0%	4,0%	2,0%	10,1%
	Merkezi Yerler	8,1%	14,1%		22,2%
	Lüks semtler	4,0%	9,1%		13,1%
	İstanbul dışı, memleket	3,0%	16,2%		19,2%
	Deniz kıyısı	8,1%	11,1%		19,2%
	Akraba/Aile'ye yakın	4,0%	5,1%		9,1%
	Yurtdışı	6,1%	1,0%		7,1%
Toplam		37,4%	60,6%	2,0%	100,0%

Memleket ile olan ilişkilerin gidip gelme sıklığının azalmasını sonucunda, memlekete karşı duyulan aidiyet duygusu azalmaktadır. Bunda aynı zamanda kır nüfusunun çoğunun buldukları bölgeleri bırakmış olmaları da etkilidir.

Tablo 67: Memleketteki Akrabalar / Gitme Sıklığı

		Gitme Sıklığı			Toplam
		Gitmiyor	1-3	+4	
Memleketteki Akrabalar	1. Derece Akrabalar	11,9%	34,9%	10,1%	56,9%
	Uzak Akrabalar	16,5%	13,8%	4,6%	34,9%
	Kimse Yok	6,4%	,9%	,9%	8,3%
Toplam		34,9%	49,5%	15,6%	100,0%

Şehre aidiyetin bir başka boyutu ise kendini İstanbullu görmedir. Çünkü bu tanım sadece doğup büyüyen yeri değil, kentin bazı alışkanlık ve değerlerini almaya da bağlıdır. Kadınlar kentte yaşama süreleri arttıkça farklılaşarak, kendilerini yaşadıkları kente daha yakın görmekteledir.

Tablo 68: Kendini İstanbul'lu Görme

	Frekans	%
Hayır, görmüyorum	59	53,6
Evet, görüyorum	51	46,4
Toplam	110	100,0

Kendini İstanbullu görmeyen (%53,6) kadınlar öncelikle kendini doğum yeriyle ayırmaktadır. Kendini İstanbullu olmaktan ayıran bir ikinci kriter ise yaşanılan yerin İstanbul olmaması, yani kentin bir çok olanağından yararlanamıyor olmalarıdır. Bunun yanında bazı kadınlar Bayramtepe'yi ayrı bir memleket olarak görmektedirler.

Tablo 69: Kendisini İstanbullu Görmeyenlerin Kendilerini Bu Tanımdan Ayırma Nedenleri

	Sizi İstanbullu Olmaktan Ayıran Nedir?				Toplam
	Memleketimin özelliğini taşıyorum	Burası İstanbul değil, kentte yaşamıyorum	Bizler birbirimize bağlıyız	Bayramtepe elim	
İstanbullu Görme	70,9%	25,5%	1,8%	1,8%	100,0%

SONUÇ

“Gecekonduyan Varoşa Kadının Değişen Statüsü: Bayramtepe Örneği” başlığını taşıyan çalışmamızda, gecekondulaşmanın elli yılı aşan serüveni içinde gecekonduyanların ortaya çıkışı ve gelişmesinden, basit barınma ihtiyacını karşılayan konutlar olmaktan çıkarak, günümüzde ‘varoş’ olarak tanımlanan bölgelerin oluşma sürecini ve buna paralel olarak gecekondu ve varoş bölgelerinde yaşayan genç kız ve kadınların zaman içindeki değişimine değindik.

Çalışmamızda bu doğrultuda gecekonduyanların geçirdiği dönüşümü nedenleriyle beraber dönemselsel olarak değerlendirmeye çalıştık. 1945’lerden sonra başlayan iç göç ve gecekondulaşma dahilinde bu bölgelerde yaşayan topluluğun köylü veya kentli ayrımı dışında bir grup oluşturmalarını ve geçmiş araştırmalarda verilen özellikleri ele aldık. Bu topluluk içinde özellikli olarak ilgi konumuzu gecekonduyan kadınlar oluşturdu. Kadınlar üzerinden günümüzde gecekondu, varoş bölgelerinde yaşayan topluluğun varsaydığımız değişimini tanımlayabilmek adına geçmiş çalışmaların gecekonduyan kadın tasvirlerine geniş olarak yer verdik.

Bu bağlantılar dahilinde Türkiye’de klasik gecekondu tanımlamalarını aşan varoşlar; günümüzde rant ilişkilerinin yoğun olarak yürütüldüğü, şehirden ayrılan, geçmiş dönemlere göre daha heterojen bir kitlenin yaşadığı, buna bağlı olarak hemşehriliğe dayalı dayanışma ilişkisinin yok olmaya yüz tuttuğu, siyasi olarak daha radikal diyebileceğimiz bölgelerdir. Biz bu bölgelerdeki kadınların yeni ilişkilerini ve toplum hayatı içinde oynadıkları rolü göstermeye çalıştık.

Gecekonduyanların, geçirdiği değişim, bu bölgelerde yaşayan sosyal kesimi de etkileyerek yeni yapılanmalar ve ilişki tarzlarına olanak vermiştir. Göçün ilk yıllarından başlayarak gecekonduyan grup, kırdan getirdiği alışkanlıklarının bir bölümünü devam ettirmekle beraber kentte tanışılan yeni yaşam tarzları ile birlikte, kendi yaşamlarını da değiştirmeye başlamışlardır. Ancak içinde yaşadıkları değerler sistemi nedeniyle gelenekselliği uzun yıllar korumayı sürdürmüşlerdir ve bu

geleneksel yaklaşım şekli daha çok gecekonduda yaşayan kadın ve genç kızlar için etkili olmuştur. 1980'li yıllardan sonra gecekonduda yaşayan topluluk ve kadınlar davranış biçimi ve değerler açısından ilk dönemlere göre farklı özellikler sergilemeye başlamışlardır. Günümüzde gecekondulu ailelerin kente aidiyetleri fazlaşmış ve aynı ölçüde kırla ilişkilerin zayıflaması ile kadınlar üzerindeki bu baskılar büyük ölçüde kalkmıştır. Bu durum da kadınların yaşam ve kendilerini ifade etme alanlarını genişletmiştir.

Varsaydığımız değişimin nedenlerinden biri olarak köy ile ilişkilerin azalmasına değindik. Yoğun ilişkiler içinde şehre göç eden ailelerden beklenen köydeki değerleri sürdürmeleri ve değişmemeleri olduğu için kadınlar örf ve âdetin taşınmasını ve sürekliliğini sağlayan bir yaşayış içine girmek zorunda bırakılmışlardır. Bu şekilde aileler şehre gidip değişmediklerini ispatlamışlardır. Yani şehirli olmamışlardır. Ancak günümüzde köy ile ilişkiler sınırlanmıştır. Bunun yanında kırsal alanda da bazı değişimler söz konusudur.

İkinci olarak kadınların çalışma yaşamına dahil olmasının değişim konusundaki etkisini ele aldık. Özellikle ekonomik krizlerden sonra erkek iş bulamazken konfeksiyon atölyeleri kadınları ve genç kızları çalıştırmak için açıktır. Ayrıca temizlik işlerine gitmeye karşın konfeksiyonda çalışmak prestijli bir iş olarak görülmektedir. Bu nedenle genç kızların ve hatta çocukların çalışması onay gören bir durum haline gelmiştir. Kadınların iş yaşamına girmeleri artık eve para getiriyor olmaları da yeni ilişkiler ağına işaret etmektedir. Özellikle ikinci kuşak genç kızlarda çalışma yaşamının da verdiği kendine güvenle geleneksel ilişkilerin dışında, modernleşme eğilimleri gözlenmektedir.

Bir başka etken olarak iletişim araçlarının gelişmesi ve çeşitlenmesi ile beraber kadınlar mekânsal sınırlamanın dışına çıkmışlardır. Belki göç ettiğinden beri evinin bulunduğu çevreden pek uzaklaşmadığı vurgulanan kadınlar çeşitli yayınlar sayesinde Türkiye'yi ve yaşadıkları şehri tanıma imkânı bulmuşlardır. Aynı zamanda son yıllarda yayında olan kadın programları gecekondudaki kadına bazı haklarını

hatırlatmıştır. Sağlık, hukuk, çocuk bakımı gibi pek çok konunun ele alındığı bu programlar kadının bilinçlenmesinde tartışmalı olsa da etkide bulunmuştur.

Kadınlar üzerinde değişime neden olduğunu varsaydığımız bu etkenlerin ne derece geçerli olduğunu ve gecekondulu genç kız, kadınların varsaydığımız değişim sonucunda elde ettikleri statüyü tanımlamak amacıyla alan araştırmamızın verilerine dayanarak, genel ele alış tarzlarına göre pasif, karar verme yetisine sahip olmayan, kentte köyün alışkanlıklarını devam ettirdiği ifade edilen gecekondulu kadınlarının, yeni kadın profilini değerlendirmeye çalışacağız.

Görüşmeler sırasında, kadınların hemen hepsi eğitime derin anlamlar yüklemiştir. Kendisi eğitim almamış kadınlar bile çocuklarının ve bir kısmı da özellikle genç kızların okuması gerektiğini söylemiştir. Toplumda statü kazanmanın yanında eğitimin hayatları boyunca pek çok yarar sağlayacağını belirtmektedirler. Görüşme yapılan kişilerin % 32,7 si ilkokul, % 35, 5 si ortaokul ve %12,7si lise eğitimi almıştır (Tablo 42). Bu veriler eğitim aşamalarının genç kızlara eski dönemlere göre daha açık olduğunu göstermektedir. Bunun yanında eğitime bağlı olarak gazete ve kitap okuma oranının da arttığını söyleyebiliriz (Tablo 47). Ancak eğitim alarak meslek sahibi olma özlemi artmasına karşın eğitim açısından bir çok faktörün de etkisiyle önemli bir sıçramadan bahsedememekteyiz.

Eğitime verilmeye başlanan önemin bir göstergesi de örnek alınan kişiler sorulduğunda ortaya çıkmıştır. Örnek alınan özellikler arasında %20'lik bir oran ile 'eğitilmiş olmak' gelmektedir (Tablo 35). Aynı zamanda okuyan genç kızlar için öğretmenler örnek alınacak kişilerdir (Tablo 34). Bunlara ek olarak gündelik yaşam içinde önemli bir yer tutan televizyonun bilinçlenme açısından katkısından bahsedebiliriz (Tablo 31). Buna karşın televizyonun birincil bilgi kaynağı olarak kullanılmasının olumsuz etkileri de bulunmaktadır.

Kadınlar üzerinde bir başka değişim ise evlilik ve aile içi yaşamda yaşanmaktadır. Evlilik yaş ortalaması 18,3 olarak tespit edilmiştir. Evlenme yaşı yükseldiği gibi resmi nikah yaygınlaşmıştır (Tablo 14). Ancak küçük yaşta ve görücü

usulü evlenmeler devam etmektedir. Bunun yanında aile içi rollerde değişim olmuştur. Erkekler göreceli de olsa ev işlerine yardım etmektedir (Tablo 9). Aynı zamanda geleneksel işbölümü de değişim göstermektedir. Bununla beraber kadınlar da ev dışı işleri takip etmeye başladığı görülmüştür (Tablo 10). Kadınlara bu işlerin ekstra bir yük getirdiği de bir gerçektir. Tam anlamıyla aile içi işbölümü açısından bir paylaşım daha oturmamıştır.

Karar alma süreçleri açısından, kadın ve genç kızların örneklem içinde %70,9'u aile içi kararlarda daha çok söz sahibi olduğunu belirtmiştir (Tablo 6). Aynı zamanda kadın ve genç kızların %87,3'ü aile içinde görüş ayrılığı yaşandığında fikirlerini söylemektedir (Tablo 7). Ama bu fikri uygulatma aşamasında hala sıkıntı vardır. Bu açıdan evlerde tartışmalar yaşanabilmektedir.

Kadınların siyaset düzleminde kararlara katılımına bakıldığında eş ve babadan etkilenmeler söz konusu olabilmektedir. Aynı zamanda bir partiye sempati duyma eğilimleri o parti liderinin yakışıklı olması gibi kriterlere bağlı olabilmektedir. Kadınların en mesafeli durdukları konuyu hala siyaset oluşturmaktadır. Birçoğu oy kullanma yaşında olduğu halde son seçimlerde oy kullanmamıştır (Tablo 39). Ancak genel olarak düşünüldüğünde gecekonduların bir bütün olarak siyasi bilinci ne kadar sahip oldukları tartışma konusudur.

Sosyal yaşama değinirsek, kadınların yaşam alanlarının genişlediğini söyleyebiliriz. Gündelik yaşamlarında görüştükları kişiler artık sadece akraba çevresi ile sınırlı değildir (Tablo 21). Ancak yinede tam olarak akraba hemşehri zinciri kırılmış değildir. Bu zincire ek olarak ilişkiye geçilen kişiler içinde iş yeri ve okul arkadaşları da dahil olmuştur. Aynı zamanda az bir yüzde ile de olsa özellikle genç kızlar Bayramtepe dışında gezibildiklerini ve sinemaya gittiklerini belirtmişlerdir (Tablo 22). Bu durum bize kadınlar üzerindeki baskıların azalmakta olduğunu düşündürmektedir. Söz konusu durumu destekler şekilde kadın ve genç kızların %63,6'sı çevre tarafından baskı görüp, kontrol edildiklerini düşünmediklerini söylemişlerdir (Tablo 23). Ayrıca kız ve erkek arkadaşlığı konusunda da çevrenin olduğu gibi kadınların da fikri değişmekte olduğuna dair göstergeler olmasına karşın

çevreden ayıplanmanın olacağı düşüncesinin oluşması bazı baskıcı tutumların devam ettiğine işaret etmektedir. (Tablo 25). Görüşülen kişilerin genişlemesinin bir başka boyutu daha bulunmaktadır. Bölgede yoğun olarak dini dernek, tarikat gibi oluşumlar faaliyet göstermektedir. Kadınlar bir bölümü bu grupların tesirine açık durumdadırlar. Bir yandan değişim yaşanırken diğer yandan bir daralma söz konusudur.

Görüşme yapılan kadınların %42,7'si bir şekilde çalışma yaşamına dahil olmaktadır (Tablo 50). Çalışma nedeni olarak %42,6'lık bir grup ekonomik güçlükleri gösterebilir, kadın ve genç kızların % 44,7'si çalışma nedenini bağımsız olmak olarak nitelemiştir (Tablo 54). Bu durum farklı bir ilişki ve düşünüş tarzına işaret etmektedir. Aynı zamanda toplumun da çalışmaya bakışının değiştiği ortaya çıkmıştır. Kadınların çalışmasını çevre tarafından hala olumsuz olarak karşılayanlar olmasına karşın genelde çalışma normal karşılanmakta ve takdir almaktadır (Tablo 61). Ancak ekonomik yetersizlikler neticesinde genç kızların okuldan alınması olumsuz bir durumdur. Aynı zamanda çalışılan işler hala güvencesiz işlerdir. Genç kızlar kurumsal işlerde çalışma olanağı bulamamaktadırlar. Ayrıca çalışmak istediği halde hala ailesi izin vermediği için çalışma yaşamına katılamayan kadın ve genç kızlar vardır.

Son dönemlerde söz konusu bölgelerde kadınlar üzerinde varsaydığımız değişimi en kolay gözleyebileceğimiz alan ise kadın ve genç kızların görünümündeki farklılaşmadır. Kadınların kıyafetleri çeşitlenmiştir. Artık pantolon giyip, başörtüsü kullanmayan kadınlara da bu bölgelerde rastlanmaktadır (Tablo 36). Aynı zamanda giyim tarzından memnuniyet duymadığını söyleyen kadınların çarpıcı bir oranla %53,8'i daha açık giyinmeyi arzu etmektedir (Tablo 37). Bu memnuniyetsizliğin nedeni olarak bir zihniyet değişiminden mi, yoksa kentli değerlere duyulan özentiden mi kaynaklandığı tam olarak belirlenememiştir.

Tüm bunların yanında kadınların şehirle ilişkilerinin fazlalaşarak, gecekondu ve varoşa yaşayan kadınların kenti tanıma ve gözleme düzeylerinin arttığını düşünebiliriz. Bu durumda varsaydığımız değişime olanak veren öğeler

içinde ele alınabilir. Kadınlar artık şehri kısmen bilmektedir (Tablo 63). Ancak kadınların tam olarak şehrin sosyal mekanını tenefüs ettiği söylenemez. Şehri tanıma düzeyi hastane gibi yerlere gitme, eş dostun oturduğu semtleri ziyaret etmelerine bağlı olarak gelişmektedir.

Eski dönemlerdeki memleket özlemi ve aidiyet duygusu da azalma eğilimindedir. Fırsatları olsa yaşayacakları yerler sorulduğunda memleketini seçenler %16,3 gibi bir yüzde oluşturmaktadır. Aynı zamanda kadınların %46,4'ü kendini İstanbullu görmektedir (Tablo 68). Bu da bize memleketle olan ilişki ve bağın azalmasıyla beraber şehre duyulan aidiyetin arttığını göstermektedir. Ancak görüşmelerde öne çıkan bir durum vardır. Şehir örneğimiz için bir çok yabancıya yaşadığı bilinmez bir mekan olarak görülebilmektedir. Bu durum bizi kırsal alandan gelen ve gecekondu tarzı yerleşim bölgelerinde de pekişen birbirini tanıma, bildik kişilerle yaşama alışkanlığının devam etmekte olduğunu, şehrin kalabalığına ve yabancılığına tam olarak alışılmadığını göstermektedir.

Tanımlamaya çalıştığımız yeni kadın profili ve aynı zamanda varsaydığımız değişimi tespit etmek için bu bölgelerde yaşayan kadınların neler düşündüğü de önem taşımaktadır. Böyle bir değişimi Bayramtepeliler kadınlar da birebir kendi çevrelerinde hissetmektedirler. Kendi değerlendirmelerine göre konuyu ele alırsak; görüşülen kadın ve genç kızlar, eskiye dönemlerle karşılaştırıldığında yaşadıkları bölgedeki kadınların değişim gösterdiğini belirtmektedirler (Tablo 70).

Tablo 70: Genç Kızların ve Kadınların Değişme Durumu

	Frekans	%
Değişim yok	23	22,3
Evet, değişti	80	77,7
Toplam	103	100,0

Değişim olduğunu düşünen örneklem içinde %77,7'lik (n=80) bir oran teşkil eden kadınlar değişimin hangi açılardan olduğunu vurgulamışlardır. Değişimin yönünü kavramak açısından sorulan açık uçlu sorulardan çıkan temalar kategorize

edilmiştir. Bu şekilde kadınların kendi kanaatleri ve kendilerini nasıl değerlendirdiklerinin tespitine çalışılmıştır. Öncelikli olarak kadınların, yine kadınlar üzerine yaptıkları tespitte göre (72,5%) kadınların en çok giyimleri değişmiştir. Özellikle gördükleri moda kıyafetleri giymeye çalışmaktadırlar. Bunun yanında eskiye oranla kadınların daha açık giyinmesi ve geleneksel giyim dışındaki öğeleri kullanması söz konusudur. Örneklemin %53,8'inin değişim üzerine değerlendirmesi ise artık kadınların ve genç kızların dışarıya daha rahat çıkarak, gezmeleridir. Ayrıca %38,8'lik bir oran ile genç kızların arkadaşlarında değişiklik olmasının düşünülmesi bu düşünce ile paralellik göstermektedir. Görünümle ilgili olarak bir başka değişim ise örneklemin %43,8'inin genç kız ve kadınların kuaföre giderek saç yaptırdığını ve giyimlerinde olan değişikliklerle doğru orantılı olarak makyaj yaptıklarını söylemiştir. Kadınların özellikle genç kızların ailelerine ve çevrelerine karşı dikbaşı olmaları, dışarda rahatlıkla gezmeleri, giyinişlerini değiştirmiş olmaları örnekleminin bir bölümü tarafından olumsuz yönler olarak değerlendirilmektedir. Olumlu yön olarak da kadınların %23,8'i çalışma yaşamına girmelerini, %18,8'i eğitim almalarını, %13,8'i ise kendine güvenli olmalarını değerlendirmektedir.

Tablo 71: Değişimin Yönü

		Değişim	
		Frekans	%
Eğitim alıyorlar	Yorum Yapılmamış	65	81,3%
	Değişim Var	15	18,8%
Kıyafet	Yorum Yapılmamış	22	27,5%
	Değişim Var	58	72,5%
Rahat Gezilmesi	Yorum Yapılmamış	37	46,3%
	Değişim Var	43	53,8%
Arkadaşlıkları	Yorum Yapılmamış	49	61,3%
	Değişim Var	31	38,8%
Saç yaptırma-Makyaj	Yorum Yapılmamış	45	56,3%
	Değişim Var	35	43,8%
Çalışma	Yorum Yapılmamış	61	76,3%
	Değişim Var	19	23,8%
Dikbaşlılık	Yorum Yapılmamış	64	80,0%
	Değişim Var	16	20,0%
Kendine güven	Yorum Yapılmamış	69	86,3%
	Değişim Var	11	13,8%

Aynı zamanda genç kuşakların en beğenilen yönleri arasında daha çok çalışma yaşamına girmeleri ve böylelikle kendi ayakları üzerinde durabilmeleridir. Az da olsa para kazanıp harcıyor olmaları eskiye göre bir farklılık olarak görülmektedir. Özellikle belli yaş üstü kadınlar tarafından gıptayla bakılan bir özellik daha vardır. Bu da eğitim fırsatlarının genç kızlara tanınıyor olmasıdır.

Kadınlarda ki bu değişimin rahatlıkla izlenebileceği diğer bir alan ise evlilik kurumunda yaşanan farklılıktır. Evli ve bekâr bayanlara, evliliklerde bir değişim gözlemleyip gözlemediklerine dair soru yöneltilmiştir ve 76 kişi cevap olarak böyle bir değişimin olduğunu söylemiştir.

Tablo 72: Evlilik Yaşamında Değişme

	Frekans	%
Hayır	29	27,6
Evet	76	72,4
Toplam	105	100,0

Kadınların en net gözlemedikleri şey evliliklerde boşanmanın arttığıdır, bu durum görüşülen kadınların %74,0'i tarafından belirtilmektedir. Boşanmaların artmasının sebebi genelde artık kadınların susmaması olarak görülmektedir. Bu anlamda kadınlar artık haklarını aramaktadırlar (%45,8) ve kendileri için olumsuz gördükleri bir durumda fikirlerini belirtmektedirler. Bir başka ilgi çekici yön ise kadınlar ve genç kızların artık evlenirken karşısındakini tanıyıp, gönül ilişkisi kurarak evlenmesidir (%19,1). Aile içi şiddet konusunda da; bazı kadınlar evlerinde şiddetin hiçbir zaman olmadığını, %14,3'lük bir oranla da kadınlar eskiden olduğunu ancak artık dayağın kalktığını söylemektedirler. Ancak genel olarak değerlendirildiğinde bu bölgelerde boşanmaların artmasının bu kadar net ifade edilmesi, aile içinde anlaşmazlıklardan yoğun olarak bahsedilmesi aile kurumu içinde bir çözülme olabileceği düşüncesini getirmektedir.

Tablo 73: Evlilik Yaşamında Değişimin Yönü

		Evlilik Değişim	
		Frekans	%
Dayak Azaldı	Yorum Yapılmamış	60	85,7%
	Değişim Var	10	14,3%
Hak arama	Yorum Yapılmamış	39	54,2%
	Değişim Var	33	45,8%
Boşanma arttı	Yorum Yapılmamış	19	26,0%
	Değişim Var	54	74,0%
Severek Evleniyorlar	Yorum Yapılmamış	55	80,9%
	Değişim Var	13	19,1%

Hayatlarıyla ilgili planları konusunda da en çok özlenen şeyler konusunda; evli ve bekar bayanlar arasında temel farklılık vardır. Ancak genelde en çok arzu edilen şey eğitim olarak görülmektedir. Evli ve çocuklu kadınlar çocuklarının okumasını, bekar kızlar ise kendileri eğitim almayı istemektedirler. Bu da ayrı bir bilinçlenme düzeyine işaret etmektedir. Aynı zamanda evli bayanlar özellikle çocukları için okumayı bir kurtuluş, olarak görmektedir. Artık gecekondular bölgelerinde eğitim vazgeçilmez bir ihtiyaç haline almıştır. Buna rağmen istenilen eğitim olanaklarına kavuşabilmiş kadınların sayısı azdır.

Tablo 74: Gelecek Planları

	Frekans	%
Yok	6	5,6
Çocuklar Okusun	24	22,2
Çalışma İyi İş	13	12,0
Oturduğum Yeri Değiştirme	4	3,7
İyi Bir Yaşam Kurma	5	4,6
Okuyup Meslek Sahibi Olma	49	45,4
İyi Evlilik-Çocuk Sahibi Olma	7	6,5
Toplam	108	100,0

Tablo 75: Planlar ve Medeni Durum

	Evli	Bekar	%
Yok	4,6%	,9%	5,6
Çocuklar Okusun	22,2%		22,2
Çalışma İyi İş	3,7%	8,3%	12,0
Oturduğum Yeri Değistirme	3,7%		3,7
İyi Bir Yaşam Kurma	1,9%	2,8%	4,6
Okuyup Meslek Sahibi Olma		45,4%	45,4
İyi Evlilik-Çocuk Sahibi Olma	,9%	5,6%	6,5
Toplam	36,1%	63,9%	100,0%

Görüldüğü gibi kadınların kendileri üzerlerine olan değerlendirmeleri de genel varsayımlarımız ile gecekonduların ve özellikle bu bölgelerde yaşayan kadınların değişimi örtüşmektedir. Gecekonduların ortaya çıktığı ilk dönemden, günümüz varoşlarına kadar zaman içinde kadınların konumlarının da aynı kalması beklenemez. Böylesine uzun bir zaman dilimi söz konusu olunca, gecekonduların bölgelerinde ilk göç eden kadınların kızları ve hatta torunları yaşamaktadır. Üçüncü, dördüncü kuşak sayabileceğimiz kadınların birçoğu kent doğumludur. Aynı zamanda anneleri ile karşılaştırıldıklarında daha bilinçli bir kitleden de bahsetmek mümkündür.

Araştırmamızda toplumsal gelişme açısından 1990 sonrası kent dinamiğini oluşturan gecekondularda, yeni ele alış biçimine göre varoşlarda önemli bir değişim olduğunu varsaydık. Bu çerçevede gelişen çalışmamızda kadınları, gecekondularda yaşamlarını sürdüren topluluğun devamlılığını sağlayan unsurlardan biri olarak ele aldık. Kadınlar konusunda aile içinde rol ve konumlarının değişmesi, toplum içinde hareket alanlarının ve sosyal ilişkilerinin çeşitlenmesi gibi farklılıklara dikkat çekerek verileri değerlendirdik. Sonuçta görülen şu ki; gecekondulu kadınlar üzerine genel yargılar devam etmekle birlikte, günümüzde varoş/gecekondulu kadın kendisini fark ettirmeye, görünür kılmaya çalışmaktadır. Bu bölgelerde geleneksel değerlendirmelerin dışında bir kadın profili oluşmaktadır. Bayramtepelili kadınların özel yaşamlarına dair sorduğumuz sorulara içtenlikle cevap vermeleri ve bizimle görüşme yapmayı kabul etmeleri bile bu değişime işaret etmektedir. Ancak olumlu

değişimler yaşanmasına karşın, bu değişimin bazı yönleri toplumsal açıdan olumsuz sinyallerde vermektedir. Bu nedenle konu üzerine daha çok eğilmek gerekmektedir.

Gecekondu ve varoşlar günümüzde, toplumsal açıdan birçok farklılığı ve çeşitliliği barındırmaktadır. Çalışma boyunca yapılan değerlendirmeler ışığında günümüzde gecekondu bölgelerinde toplumsal açıdan olumlu ve olumsuz yanları ile bir değişim yaşandığını söylenebilir. Özellikle genç kız ve kadınların eski dönemlerdeki yaşayışları baz alındığında genel olarak davranış, düşünüş, görünüm kısacası rol ve statü açısından farklılaştıklarını söyleyebiliriz. Ancak gecekondu ve varoş bölgelerinde yaşayan topluluğun, özelde kadınların, gelecekte Türkiye'nin toplumsal panoraması içinde kendilerine nasıl bir yer edinecekleri öngörememekteyiz. Bu bağlamda bu grubun ve özellikle bu bölgelerde yaşamlarını sürdüren kadınların barındırdıkları potansiyeli nasıl ve ne ölçüde değerlendirebilecekleri ise ileriki dönemlerde ortaya çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- Akkaya,Taylan: **Göç ve Değişme**, İstanbul, İ.Ü.E.F Yayınları, 1979.
- Akşit, Bahattin: “Cumhuriyet Döneminde Türkiye Köylerindeki Dönüşümler”, **Bilanço: 75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.173-187
- Arlı, Alim: “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Şehirleşme ve Gecekondu Araştırmaları”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 3, Sayı 6, 2005, s.283-352
- Ayata, Ayşe Güneş: “Gecekondularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik”, **Toplum Ve Bilim**, Sayı:51-52, 1990-1991, s. 89-102
- Ayata, Sencer: “Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman”, **Toplum Ve Bilim**, Sayı: 46-47 s. 101-127.
- Baydar, Oya: “Ötekine Yenik Düşen İstanbul”, **İstanbul Dergisi**, Sayı:23, İstanbul 1997, s.74-79.
- Beşir,Atalay,
Mehmet Kantaş,
Sema Beyazıt,
Kemal Madenoğlu: **Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması**,. Ankara, Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi, DPT, Nisan 1992.
- Boran, Behice: “İş Bölümü ve Kadının Sosyal Mevkii”, **A.Ü D.T.C.F Dergisi** Cilt 3, No.:3, 1945, s.301-310.
- Bozkulak, Serpil: “Gecekondu’dan Varoşa: Gülsuyu Mahallesi”, **İstanbul’da Kentsel Ayrışma**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2005, s.239-266.
- Cantek,
L. Funda Şenol: “Fakir/haneler: Yoksulluğun Ev Hali”, **Toplum ve Bilimi**, İstanbul, 2001, s.102-131.
- Chp Somut Politikalar
Ön Raporu: “Doğu Ve Güneydoğuda Zorunlu Göç”, **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.334-342.

- Cömertler, Necmiye: “Yoksulluk Ve Kadın”, **Yoksulluk 1. Cilt**, İstanbul, Deniz Feneri, 2003,s.182-197
- Cumhuriyet Ansiklopedisi: **(1023-2000)** Cilt 2, 1941-1960, İstanbul, YKY, 2002.
- Çakar, Serpil: “Kadınların politikada Temsili”, **Görüş Dergisi**, Sayı:44, 2000, s.38-47
- Çelebi, Nilgün: **Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları**, Konya, Sebati Ofset, 1990.
- Demirtaş, Sibel
İştar Gözaydın: “İçimizdeki Şüpheler ‘Varoşlar Kente İndi’ ”, **İstanbul Dergisi**, Sayı: 23, . Tarih Vakfı Yayınları, 1997, s.82-87
- Durugönül, Esmâ: “Göç Yolları”, **Görüş Dergisi**, Sayı:51, 2002, s.38-47
- Ebert Vakfı: **Türkiye’de Gecekondunun 50. Yılı ‘Barınma ihtiyacından Kentsel Rant Paylaşımına Dönüşen Bir Sürecin Ekonomik, Sosyal ve Politik Boyutları’**, İstanbul, FES Yayınları, 1996.
- Eke, Feral: “Ankara’da Alt Gelir Gruplarının Kente Uyumunu”, **Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi**, Cilt 1, ODTÜ Yayınları, 1981, s.227-252
- Erder, Sema: “Köysüz ‘Köylü’ Göçü”, **Görüş Dergisi**, Sayı 36, 1998, s.24-26.
- Erder, Sema: “Yeni Kentliler Kentin Yeni Yoksulları” , **Toplum ve Bilim**, İstanbul, 1995, s.106-119
- Erder, Sema: “Nerelisin Hemşerim?”, **İstanbul Küresel ve Yerel Arasında**, İstanbul, Metis Yayınları, 2006, s.192-205
- Erman, Tahire: “Kadınların Bakış Açısından Köyden Kente Göç Ve Kentteki Yaşam”, **Bilanço 98: 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, İstanbul, TVY, 1998, s.211-225
- Erman, Tahire: “21. Yüzyıla Girerken Köyden Kente Göçmüş Kadın ve Özellikle Gecekondulu Kadını”, **Kadınlar ve Gelecek Konferansı**, 19-21 Kasım 1997. (Teksir)

- Erman, Tahire: “The Impact Of Migration on Turkey Rural Women: Four Emergent Patterns”, **Gender and Society**, 1998, s.146-167
- Erman, Tahire: “Kentteki Göçmenin Bakış Açısından Kent/Köy Kimliği Niçin Köylüyüz Hala”, **AÜSBF Dergisi**, Prof. Dr Oral Sandere’e Armağan, Cilt:51, 1996, s.289-304
- Erman, Tahire: “Türkiye’de ‘Kentli Olmak’ ya da ‘Köylü Kalmak’”, **Kır-Kent Göçmeninin Bütünleşme Sorusu Üzerine Düşünceleri**, International Journal of Middle East Studies, 1998. (Teksir)
- Erman, Tahire: “Gecekondu Çalışmalarında ‘Öteki’ Olarak Gecekondu Kurguları”, **European Journal of Turkish Studies**, Social Sciences on Contemporary Turkey, <http://www.ejts.org/document85.html> (Teksir).
- Gökçe, Birsen: **Gecekondu Gençliği**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1971.
- Gökçe, Birsen,
Feride Acar
Ayşe Ayata
Aytül Kasapoğlu
İnan Özer
Hamza Uygun: **Gecekonducularda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü**, Ankara, T.C Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, 1993.
- Güler, Müzeyyen: **Kentin Kıyısında Karanfilköy ve Küçük Armutlu Kadınları**, İstanbul, MSÜ Araştırma Fonu Yayınları, 2004.
- Hart, W.M: **Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi**, İstanbul, İTO Yayınları, 1969.
- Heper, Metin: **Türkiye’de Kent Göçmeni ve Bürokratik Örgütler**. İstanbul. Üçdal Neşriyat Akademik Kitaplar Serisi, 1983.
- İçduyu, Ahmet,
İbrahim Sirkeci: “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’inde Göç Hareketleri”, **Bilanço: 75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.249-260

- İlal, Günsel Koptagel: “Toplumsal Değişim İçinde Türk Kadınının Psikososyal Kimliği”, **Her Yönüyle Türkiye’de Kadın Olgusu Kadın Gerçeğine Yeni Yaklaşımlar**, İstanbul, Say Yayınları,1995 s.97-113.
- İlkkaracan, İpek: “Kentli Kadınlar Ve Çalışma Yaşamı”, **Bilanço 98: 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, İstanbul, TVY, 1998, s.285-303.
- İlkkaracan, P-İpek: “1990’lar Türkiye’inde Kadın ve Göç”, **Bilanço 98:75 Yılda 75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.305-323
- İmamoğlu, E.Olcay: “Aile İçinde Kadın-Erkek Rollerini”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, Cilt 3, Ankara, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991
- Karpat, Kemal: **Türkiye’de Toplumsal Dönüşümler**, Ankara, İmge Kitabevi, 2003.
- Kartal, S.Kemal: **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme**, Ankara, Yurt Yayınları, 1983.
- Keleş, Ruşen: **100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu**, İstanbul, Gerçek Yayınları, 1983.
- Keleş, Ruşen: "1951-1960 Yıllarında Kent Araştırmaları,"Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1986, s.269–282.
- Kessler, Gerhard “İstanbul’un Mesken Meselesi”, **Siyasi İlimler Mecmuası**, Ağustos 1946, s.185.
- Kessler, Gerhard “İstanbul’da Mesken Darlığı, Mesken Sefaleti, Mesken İnşaatı”, **Arkitekt**, 1949, s.5-6
- Kıray, Mübeccel: “Küçük Kasaba Kadınları”, **Türk Toplumunda Kadınlar**, İstanbul, Ekin Yayınları ve TSB Derneği, 1982, s. 341-356
- Kıray, Mübeccel: “Toplumsal Değişme Ve Kentleşme”, **Kentsel Bütünleşme**, Ankara, Türkiye Gelişim Vakfı-T.S.B Derneği Türk Gelişim Araş Vakfı Ortak Seminer, Yayın No:4, 1982, s.65-87
- Kıray, Mübeccel: **Ereğli Ağır Sanayiden Önce bir Sahil Kasabası**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2000.

- Kongar, Emre: **21. Yüzyıl'da Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1998.
- Koray, Meryem: "Cumhuriyetin İşçi Kadınları: Emek Yoğun Sektörleri Sırtlayanlar", **Bilanço 98: 75 Yılda Çarkları Döndürenler**, İstanbul, TVY, 1999 s.249-254.
- Işık Oğuz,
Melih Pınarcıoğlu: "Nöbetleşe Yoksulluktan Kuralsız Yoksulluğa", **Görüş Dergisi**, Sayı:55, 2003, s.50-54
- Işık Oğuz,
Melih Pınarcıoğlu: **Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002
- Ocak, Ersan: "Yoksulun Evi: Yoksulluk, Kadınlar ve Hane", **Yoksulluk Halleri**, İstanbul, De:ki Yayınları, 2002, s.89-115
- Ocakverdi, Eren: "Türkiye'de Özelleştirme Süreci", **Görüş Dergisi**. İstanbul, Sayı:60, 2004, s.60-65.
- Öğretmen, İbrahim: **Ankara'da 158 Gecekondu**, Ankara, A.Ü. S.B.F. Yayını no:69-51, İskan ve Şehircili Enstitüsü Yayınları no:3, 1957.
- Özbay, Ferhunde: "İstanbul'da Göç ve İl İçi Nüfus Hareketleri(1985-1990)", **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul, TVY, 1999, s.277-295.
- Özbay, Ferhunde: "Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme", **1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995, s.129-158
- Özer, Ahmet: "Güneydoğu'da Kentleşme(me) Dramı", **Görüş Dergisi**, Sayı:34, İstanbul, 1998. s.28-38
- Peker, Mümtaz: "Türkiye'de İç Göçün Değişen Yapısı", **Bilanço: 75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, Şubat 1999, 295-305.
- Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: **Ankara'da Gecekondu Aileleri**, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, 1966,
- Sezer, Baykan: **Sosyolojide Yöntem Tartışmaları**, İstanbul, Sümer Kitabevi Yayınları, 1993

- Şatroğlu, Ayşen
Hayati Tüfekçioğlu: İstanbul'da Enformel Yerleşim Bölgelerine Bir Örnek: Bayramtepe. **İÜEF Sosyoloji Dergisi**, 3. Dizi-8. Sayı .İst.2004. s.9-66.
- Şatroğlu, Ayşen
Hayati Tüfekçioğlu: "Bayramtepe Ön Araştırmasına Göre, 10-14 Yaş Grubu Öğrencilerin İstanbul' u Tanıyış ve Kentsel Mekanları Algılayış Biçimleri", **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2001, s.323-328.
- Şenyapılı, Önder: **Kentleşemeyen Ülke Kentleşen Köylüler**, Ankara. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1981
- Şenyapılı, Önder: **Kentleşen Köylüler**, İstanbul, Milliyet Yayınları. 1978
- Şenyapılı, Tansı: "Ankara Gecekondualarının Ekonomik Profili", **Kentsel Bütünleşme**, Türkiye Gelişim Vakfı- T.S.B Derneği Türk Gelişim Araş Vakfı Ortak Seminer, Yayın No:4, Ankara, 1982, s.103-114
- Şenyapılı, Tansı: **"Baraka"dan Gecekonduya, Ankara'da Kentsel Dönüşümü: 1923-1960**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.
- Şenyapılı, Tansı: "Cumhuriyetin 75. Yılı Gecekonduunun 50.Yılı", **Bilanço: 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s.301-317
- Şenyapılı, Tansı: "Küçük ve Marjinal İş Kolları", **Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi**, 1. Cilt, Ankara, ODTÜ Yayınları, 1981, s.211-227
- Şenyapılı, Tansı: **Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu**, Ankara, ODTÜ Yayınları, 1978.
- Şenyapılı, Tansı: **Gecekondu-Çevre İşçilerin Mekânı**, Ankara, ODTÜ Yayınları 1981.
- Şenyapılı, Tansı: "Metropol Bölgelerinin Yeni bir Ögesi Gecekondu Kadını", **Türk Toplumunda Kadınlar**, İstanbul, Ekin Yayınları ve TSB Derneği, 1982, s. 269-284
- Tekeli, İlhan: "Kalkınma Sürecinde Marjinal Kesim Ve Türkiye", **Türkiye'de Kentleşme Yazıları**, Ankara, Turhan Kitapevi, 1982.

- TSB Derneği: **Kentsel Bütünleşme**, Ankara, TSB Derneği Türkiye Geliştirme Araştırma Vakfı Ortak Semineri, 1982.
- Tuna, Korkut: “Göçle İlgili Birkaç Not”, **Yeniden Sosyoloji**, İstanbul, Karakutu Yayınları, 2002, s.330-337.
- Tüfekçioğlu, Hayati: Yoksulluk sempozyumu bildiri metni, **Yoksulluk I. Cilt**, İstanbul, Deniz Feneri Yayınları, 2003, s.342-347.
- Tüfekçioğlu, Hayati: “**İstanbul’da Sokaklar ve Sokak İsimleri Üzerine Bir Alan Araştırması**” (Cihangir, Fındıkzade, Pendik Örneği), Yayınlanmamış Doçentlik Çalışması, İstanbul, 1997.
- Tüfekçioğlu, Hayati: **Varoşlarda Günümüzde 'Dayanışma' Olgusundaki Değişim Üzerine** (yayınlanmamış çalışma) 2003.
- Türkdoğan, Orhan: **Yoksulluk Kültürü Gecekonduların Toplumsal Yapısı**, Ankara, Dedekorkud Yayınları, 1977.
- T.C. Hükümeti,
Unicef: **Türkiyede Anne ve Çocukların Durum Analizi**, Ankara, T.C. Hükümeti-Unicef İşbirliği Programı, 1996
- Unat, N.Abadan: “Toplumsal Değişme ve Türk Kadını”, **Türk Toplumunda Kadınlar**, İstanbul, Ekin Yayınları ve TSB Derneği, 1982.
- Unat, N.Abadan: “Sunuş Konuşması”, **Kentsel Bütünleşme**, Ankara, T.S.B Derneği Türk Gelişim Araş Vakfı Ortak Seminer, Yayın No:4, 1982, s.15-20
- Wedel, Heidi: **Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı**, İstanbul. Metis Yayınları, 2001.
- White, Jenny B., **Para İle Akraba Kentsel Türkiye’de Kadın Emeği**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999, s.67.
- Yasa, İbrahim: **Ankara’da Gecekondu Aileleri**, Ankara, SSB Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, 1966.
- Yazan, Ümid Meriç: “Türkiye’de Kadın ve Sosyo-Ekonomik Analizi”, **Sosyoloji Dergisi 3.Dizi 4.Sayı**, 1995, s.191-203
- Yörükhan,
Ayda ve Turhan: **Gecekondu ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri**, Ankara, İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1968.

Yörükhan,Ayda

Gecekondularla İlgili Rapor, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), Konut Özel İhtisas Komisyonu için hazırlanmış rapor.

Zadil, Ekmel:

“İstanbul Mesken Meseleleri ve Gecekondular”, **İçtimai Siyaset Konferansları**, c. II, İstanbul: İ.Ü. İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü, 1949.

Ek-1: Bekar/Dul/Boşanmış Bayanlar İle Yapılan Anket Formu

BEKAR/DUL/BOŞANMIŞ

1. Yaşadığınız binanın cinsi nedir?
a. tipik tek katlı gecekondu apartman b. 2 katlı apartman c. 2+ katlı apartman
2. Mülkiyet durumu nedir?
a. Satın aldık ama tapusu yok b. Satın aldık tapulu
c. Araziyi alıp kendimiz yaptık kendimiz inşa ettik d. Sahipsiz arazi üzerine
e. Kiracıyız, bilmiyorum
f. Diğer.....
3. Evinizin bahçesi var mı?
a. Evet b. Hayır
4. Yaşadığınız ev ile ilgili sorun yaşıyor musunuz?
a. Çatısı akıyor. b. Isınma problemi var c. Elektrik teçhizatı bozuk
i. soba
ii. kat kaloriferi
iii. diğer.....
d. Su sistemi arıza çıkarıyor. e. Foseptik g. Diğer
5. Mahallenizden başka bir yere gitmek istediğinizde ulaşım araçları yeterli mi?
a. Evet b. Hayır
6. Evinizde aşağıdakilerden hangileri var?
 Buzdolabı Çamaşır mak. Bulaşık mak Tv Dvd / vcd player
 Müzik seti Bilgisayar Video Fırın Elektrik süpürgesi Telefon
7. Evinizde kaç kişi yaşıyor?.....
8. Anne baba ve çocuklar dışında sizinle yaşayan birileri var mı?
a. Evet / Kim?.....
b. Hayır

DEMOGRAFİK

1. Doğum yılınız?.....
2. Doğum yeriniz?
a. İstanbul b. İstanbul dışı ..... c. Yurt dışı.....
3. Kaç kardeşsiniz? .....Ailenin kaçınıcı çocuğusun?.....
4. Aileniz nereden gelmiş?
a. Güneydoğu b. İç Anadolu c. Doğu Anadolu d. Karadeniz
e. Ege f. Akdeniz g. Marmara
5. Kaç yılında İstanbul'a geldiniz?.....
6. İstanbul'a gelmek kimin kararıyla oldu?
a. Babam b. Annem c. Aile büyükleri d. Akrabalar

- e. Hep beraber f. Diğer.....
7. İlk kim/kimler geldi?
a. evin erkekleri beraber b. Annem ve babam c. Tüm aile d. Diğer.
8. İlk nereye yerleşilmiş?
a. Akrafa, hemşehri yanına b. Doğrudan gecekonduya c. Kiraya çıkmışlar
d. Diğer.....
9. Aileniz niçin İstanbul'a gelmiş? Önem sırasına göre ilk üç

Ekonomik	Eğitim	İş	Kan davası	Terör	Akrabalar burada diye	Diğer

*****

EĞİTİM DURUMU:

1. Eğitim durumunuz?
a. Okur-yazar b. İlköğretim c. Lise d. Lise Üstü
e. Hiç okula gitmemiş. f. Halen okuyorum g. Diğer .....
(4.Asoruya geçiniz)
2. Herhangi bir meslek edindirme kursuna gittiniz mi?
a. Evet b. Hayır
i. Bilgisayar
ii. Kuaförlük
iii. Dikiş, nakış
iv. İngilizce
v. Diğer
3. Şu an fırsat verilse daha iyi bir eğitim almak ister miydiniz?
a. Evet
b. Hayırsa / Neden? .....
c. Farketmez
4. Çocuklarınızın ilerde ne meslek yapmasını istersiniz?
a. Doktor
b. Mühendis
b. Öğretmen
c. Avukat/ hakim
d. İnşaat işleri
e. Diğer .....
(sadece okuyanlara)
4A İlerde ne olmak istersiniz?
a. Doktor
b. Mühendis
c. Öğretmen
d. Avukat/ hakim
e. Diğer .....

5. Sizce iyi bir eğitim ne işe yarar?
 a. Meslek sahibi olursun   b. İnsanların bakışı değişir (prestij)
 c. İyi para kazanırsın   d. İyi bir eş bulursun
 e. Ailene sahip çıkarsın   f. Diğer.....
6. Sizce okuyan/ okumuş bir kızın eşi okumamışsa evlilikte sorun çıkar mı?
 a. Evet   b. Hayır

AİLE YAŞAMI

7. Aile içinde kararlar alınırken size sorulur mu?
 a. Evet fikrim alınır   b. Hayır alınmaz
8. Evde son kararı kim verir
 a. Babam   b. Annem   c. Annem ve babam   d. Abim
 e. Ortak   f. Diğer.....
9. Baban veya abilerinle aynı fikirde olmadığımızda, aşağıdakilerden hangisi sıklıkla yaşanır?
 a. Fikrim söylemem
 b. Fikrimi söylerim

Fikrimi söylerim ama savunmam söyleneni kabul ederim.	
Söylediklerimi dinlerler, bazen uygularlar.	
Sesleri yükselir, tartışma çıkar.	
Aile içinde şiddet yaşanır.	
Hakaret edilir.	
Ortak bir karara varmaya çalışılır.	
Diğer:	

10. Eve toplam ne kadar para geliyor biliyor musunuz?
 a. Evet   b. Hayır
11. Babanız veya abileriniz aşağıda sayacağım işlere yardım ederler mi?

	Evet	Hayır
Çocuk bakımı		
Temizlik		
Yemek yapmak		
Diğer ev işleri		

12. Aşağıda sayacaklarımın hangilerini evin bayanları yapıyor?

	Kadın	Erkek
Tamirat		
Araba kullanmak		
Faturaları yatırmak		
Alışveriş		

13. Boş zamanlarınızda ailece nasıl vakit geçirirsiniz?

- piknik yaparız
- eş-dost ziyaret ederiz
- çay bahçesine gideriz
- evde otururuz, tv seyrediyoruz
- düğün vb gibi törenlere katılırız
- beraber vakit geçirmeyiz
- diğer.....

14. Sizce siz ve anneniz arasında en büyük fark nedir?

.....

ÇALIŞMA YAŞAMI:

15. Para getiren bir iş yapıyor musunuz?

- a. Evet
- b. Hayır (22. soruya geçiniz)

16. Ne iş yapıyorsunuz?

- a. Parça başı iş(evde)
- b. Konfeksiyon
- c. Temizlik
- d. İşçi
- e. Diğer .....

17. Ne kadar süredir?.....

18. Neden çalışıyorsunuz ?

- Ekonomik güçlükler
- Çalışmayı seviyorum
- Kendi ayaklarım üzerinde durmak istiyorum(bağımsız olmak)
- Eşime destek olmak istiyorum
- Kendi geleceği için
- Ev ortamından uzaklaşmak için
- Ailem istediği için
- Diğer.....

19. Çalışmak için aile büyüklerinin onayını aldınız mı?

- a. Evet
- b. Hayır

20. Kazandığınız parayı nasıl kullanırsınız?

- a. Babama veririm
- b. Ailede kazanılan para ortak kullanılır
- c. Tamamını aileme veririm
- d. Bir miktarını kendime ayırır babama/ aileme veririm
- e. Kendim gönlümce kullanırım
- f. Diğer .....

21. Çalışınca aile içinde ve dışındaki aşağıdakilerden hangileri oldu?

- Hiçbirşey değişmedi
- Aile içinde daha çok sözüm dinlenir oldu
- Çevreden takdir aldım
- Çalıştığım için küçük gördüler
- Ailem çalıştığım için sinirli davranıyor
- Ailem daha anlayışlı oldu (ne açıdan?)
- Diğer .....

22. Ailede kazanılan para nasıl değerlendirilir? (altın alma, çeyiz alışverişi vb.)

.....
(28. soruya geçiniz)

ÇALIŞMIYORSA,

23. Neden çalışmıyorsunuz?

- Ailem izin vermiyor
- Sağlığım elvermiyor.
- Maddi imkanımız iyi
- Çevreden çalışma hoş karşılanmıyor
- Ben istemiyorum
- Okuyorum (28. soruya geçiniz)
- İş bulamıyorum
- Kadınlar çalışmamalı
- Diğer .....

24. Çalışmayanlara daha önceden çalışıyor muydunuz?

- a. Evet
- b. Hayır

25. Ne iş yapıyordunuz?

- Temizlik
- Fabrikada işçi
- Konfeksiyon
- Diğer .....

26. İmkanınız olsa çalışır mısınız?

- a. Evet
- b. Hayır

(28. soruya geçiniz)

27. Nerede çalışmayı isterdiniz?.....

28. Buralarda kadınların çalışması nasıl karşılanıyor?

.....

KARAR ALMA SÜREÇLERİ:

29. Kendinizle ilgili kararları tek başınıza mı alırsınız?

- a. Evet
- b. Hayır

- 1. ailem etkili olur
- 2. annem
- 3. babam
- 4. abim
- 5. ablam
- 6. arkadaşlarım
- 7. akrabalarım
- 8. diğer .....

30. Son seçimlerde oy verdiniz mi?

- a. Evet
- b. Hayır (32. soruya geçiniz)

30A Seçimlerde oy verirken kararınızı kendiniz mi verirsiniz?

- a. Evet
- b. Hayır

31. Son seçimlerde babanızla veya abinizle aynı partiye mi oy verdiniz?
a. Evet b. Hayır c. Hangi partiye oy verdiklerini bilmiyorum.
32. Hangi partiye yakınlık duyuyorsunuz?
a. Akp b. Chp c. Mhp d. Hadep e. Diğer .....

SOSYAL İLİŞKİLER:

33. Kimlerle arkadaşlık yaparsınız?
a. İş yerinden b. Mahalleden c. Akraba, hemşehrim
içinden
d. Arkadaşım yok e. Diğer.....
34. Beraber neler yaparsınız?
a. Sinemaya gideriz b. Evde oturup sohbet ederiz c. Alışverişe
çıkarız
d. Buluşur gezeriz e. Dua okuruz f. gün düzenleriz
g. Diğer .....
35. Sıklıkla görüştüğünüz kişiler kimler?
a. Akraba b. Hemşehri c. Komşu d. Arkadaş f.
Diğer.....
36. Şehrin daha uzak bölgelerinden görüştüğünüz kimse var mı?
a. Evet b. Hayır
37. Çevrenizde erkek-kız ilişkisi nasıl karşılanır?
( ) Konuşamazlar bile
( ) Böyle şeylere sadece kendi aileleri karışır.
( ) Erkeklerle gezenler ayıplanır
( ) Kızın ailesine söylerler
( ) Artık karışmıyorlar
( ) Arkadaşça bir şekilde ise kimse birşey demez
38. Sizce evlenmeden önce tanımak / arkadaşlık etmek gerekli mi?
a. Evet b. Hayır
39. Mahallenizde aileniz dışında, çevre tarafından kontrol edildiğinizi / size baskı uygulandığını düşünüyor musunuz?
a. Evet b. Hayır (41. soruya geçiniz)
40. Aşağıdakilerden hangileri kontrol edilir?
a. eve giriş çıkış saatlerim
b. kimlerle görüştüğüm
c. dışarda nasıl davrandığımı / hareketlerim
d. giyinişim
e. diğer.....
41. Kendinize ait cep telefonunuz var mı?
a. Evet b. Hayır

GÜNDELİK YAŞAM

42. Sıklıkla tv izler misiniz?

- a. Günde 3-4 saat   b. 4-8 saat   c. Tüm gün tv açık

43. En çok hangi programları izlersiniz?

- a. Gündüz kuşağındaki kadın prog.   b. Diziler   c. Haber programları
d. Eğlence programları   e. Diğer .....

44. Bu programlardan neler öğreniyorsunuz?

Türkiyede dünya da ne olduğunu	
Diğer insanların nasıl yaşadığını	
giyim	
Sağlık	
Eğitim	
Hukuk	
Çocuk bakımı	
Yemek yapımı	
Kendime bakmayı öğrendim	

45. En çok hangi kanalı izlersiniz?.....

46. Kendinize örnek aldığınız birileri var mı?

- a. Evet   b. Hayır

(48.soruya geçiniz)

47. Kimler?

- a. Ünlülerden.....   b. Kendi çevrenden .....
- Hangi özellikleri yüzünden ?
- .....

48. Gazete / kitap okur musunuz?

- a. Evet   b. Hayır

49. Başınız sıkıştığınızdan kimden yardım alırsınız?

.....

50. Sağlık güvenceniz var mı?

- a. Evet   b. Hayır

( ) babamdan

( ) kendimin

( ) yoksulluk(yeşil kart)

51. Sağlığımız bozulunca ne yaparsın?

- a. Doktora başvururum   b. Hocaya giderim   c. Eşe dosta danışırım
d. Aileme danışırım   e. İyileşmeyi beklerim   f. Eczaneye danışırım
g. Sağlık ocağına giderim   i. Diğer .....

ŞEHİR ALGISI

52. Giyinişinde aşağıdakilerden hangilerini uygularsınız / kullanırsınız?

- b. Başörtüsü
- c. Şalvar, basma
- d. Makyaj
- e. Saç yaptırma
- f. Pantolon
- g. Uzun etek
- h. Tunik

53. Kullandığınız kıyafetlerden memnun musunuz?

- a. Evet (55. soruya geçiniz)
- b. Hayır

54. Değiştirmek elinizde olsa ne giymek isterdiniz?.....

55. Şehir merkezine giderken giyiminizde değişiklik yapar mısın?

- a. Evet
- b. Hayır

56. Sizce şehir merkezi neresidir?.....

57. Aşağıdakilerden hangilerine gittiniz?

	Evet	Hayır
Müzeler		
Deniz kenarı		
Taksim		
Sultanahmet		
Adalar		
And. yakası		

58. Kentte yaşamanın iyi ve kötü yanları neler?/ burada yaşamanın iyi ve kötü yanları neler?
.....

59. Fırsatınız olsa nerede yaşamak isterdiniz?.....

60. Memlekette kimler yaşıyor?

- a. 1. derece yakınlar
- b. Uzak akrabalar
- c. Kimse kalmadı
- d. Diğer:

61. Memlekete ne sıklıkla gidersiniz?.....

62. Memleketten yardım geliyor mu?

- a. Evet
- b. Hayır

63. Kendinizi İstanbullu olarak görüyorsunuz mu?

- a. Evet (65. soruya geçilecek)
- b. Hayır

64. Sizi kendinizi İstanbullu olmaktan ayıran nedir?
.....

65. Kız ve erkek çocuklarını yetiştirirken farklı davranılıyor mu?

- a. Evet
- b. Hayır

- ( ) eve-giriş çıkış saatleri
- ( ) arkadaşlıkları
- ( ) okuma eğitim
- ( ) onlara daha çok değer veriyorlar

Yakın dönemde çevrenizde hissettiğiniz en büyük değişim nedir?.....

.....
Daha önceki dönem ile karşılaştığınızda burada yaşayan genç kızlar/kadınlarda ne gibi değişimler oldu?

.....
66. Evliliklerde eskiye göre son yıllarda farklılık oldu mu? Örneğin boşanmalar yaşanıyor mu?

.....
67. Şu an elinizde olsa hayatınızda neyi değiştirdiniz

.....
70. Gelecekle ilgili planlarınız neler?

Ek-2: Evli Bayanlar İle Yapılan Anket Formu

EVLİ

1. Yaşadığınız binanın cinsi nedir?
a. tipik tek katlı gecekondu b. 2 katlı apartman c. 2+ katlı apartman
2. Mülkiyet durumu nedir?
a. Satın aldık ama tapusu yok b. Satın aldık tapulu
c. Araziyi alıp kendimiz yaptık d. Sahipsiz arazi üzerine kendimiz
inşa ettik e. Kiracıyız, bilmiyorum
f. Diğer.....
3. Evinizin bahçesi var mı?
a. Evet b. Hayır
4. Yaşadığınız ev ile ilgili sorun yaşıyor musunuz?
a. Çatısı akıyor. b. Isınma problemi var c. Elektrik teçizatı bozuk
iv. soba
v. kat kaloriferi
vi. diğer.....
d. Su sistemi arıza çıkıyor. e. Foseptik f. Camlardan soğuk geliyor
g. Diğer .....
5. Mahallenizden başka bir yere gitmek istediğinizde ulaşım araçları yeterli mi?
a. Evet b. Hayır
8. Evinizde aşağıdakilerden hangileri var?

☐	☐	☐	☐	☐	
Buzdolabı	Çamaşır mak.	Bulaşık mak	Tv	Dvd / vcd player	
☐	☐	☐	☐	☐	
Müzik seti	Bilgisayar	Video	Fırın	Elektrik süpürgesi	Telefon
9. Evinizde kaç kişi yaşıyor?.....
8. Anne baba ve çocuklar dışında sizinle yaşayan birileri var mı?
a. Evet / Kim?.....
b. Hayır

DEMOGRAFİK

1. Yaşınız?.....
2. Doğum yeriniz?
a. İstanbul b. İstanbul dışı ..... c. Yurt dışı.....
3. Kaç kardeşiniz? .....Ailenin kaçınıcı çocuğusun?.....
4. Aileniz nereden gelmiş?
a. Güneydoğu b. İç Anadolu c. Doğu Anadolu d. Karadeniz e. Ege
f. Akdeniz g. Marmara
5. Kaç yılında İstanbul'a geldiniz?.....
6. İstanbul'a gelmek kimin kararıyla oldu?
f. Ailem b. Eşim c. Eşim ve ben d. Akrabalar
e. Aile büyükleri f. Hep beraber g. Diğer.....

7. İlk kim/kimler geldi?
 a. evin erkekleri beraber   b. Annem ve babam   c. Tüm aile   d. Eşim
 e. Eşim ve ben   f. Diğer.....
8. İlk nereye yerleşilmiş?
 a. Akraba yanına   b. Doğrudan gecekonduya   c. Kiraya çıkmışlar
 d. Diğer.....
9. Niçin göç ettiniz?

Ekonomik	Eğitim	İş	Evlilik	Kan davası	Terör	Akrabalar burada diye	Diğer

*****

EĞİTİM DURUMU:

1. Eğitim durumunuz?
 a. Okur-yazar   b. İlköğretim   c. Lise   d. Lise Üstü
 e. Hiç okula gitmemiş.   f. Diğer .....
2. Herhangi bir meslek edindirme kursuna gittiniz mi?
 b. Evet   b. Hayır
 i. Bilgisayar
 ii. Kuaförlük
 iii. Dikiş, nakış
 iv. İngilizce
 v. Diğer
3. Şu an fırsat verilse daha iyi bir eğitim almak ister miydiniz?
 a. Evet
 b. Hayırsa / Neden? .....
 c. Farketmez
4. Çocuklarınızın ileride ne meslek yapmasını istersiniz?
 a. Doktor
 b. Mühendis
 g. Öğretmen
 h. Avukat/ hakim
 i. İnşaat işleri
 j. Diğer .....
5. Sizce iyi bir eğitim ne işe yarar?
 a. Meslek sahibi olursun   b. İnsanların bakışı değişir (prestij)
 c. İyi para kazanırsın   d. İyi bir eş bulursun
 e. Ailene sahip çıkarsın   f. Diğer.....
6. Sizce okuyan / okumuş bir kızın eşi okumamışsa evlilikte sorun çıkar mı?
 b. Evet   b. Hayır

EVLİLİK

7. Kaç yaşında evlendiniz?.....
8. Evlilik şekli?
 a. Resmi nikah   b. İmam nikahı   c. her ikiside
9. Nasıl evlenmiş?

- a. Kısa bir süre arkadaşlık ettik   b. Flört etmiş   c. Görücü usulü
d. Kaçarak   e. Berdel
(çocuğu varsa)
10. Çocuk yapmaya eşinle mi karar verdin?
a. Evet   b. Hayır   c. Karar vermedik
11. Eşinizin ailesi ile herhangi bir problem yaşadınız mı?
a. Evet yaşadım   b. Hayır yaşamadım (13. soruya geçiniz)
12. Eşinizin tavrı ne oldu?
a. Bana destek oldu   b. Ailesinin yanında oldu   c. Karışmadı

AİLE YAŞAMI

13. Aile içinde kararlar alınırken size sorulur mu?
a. Evet fikrim alınır   b. Hayır alınmaz
14. Evde son karar kim verir?
a. Eşim   b. Eşim ve ben   c. Ortak
d. Evde yaşayan diğer aile büyüklerie. Diğer.....
15. Eşinizle aynı fikirde olmadığımızda, aşağıdakilerden hangisi sıklıkla yaşanır?
a. Fikrim söylemem
b. Fikrimi söylerim

Fikrimi söylerim ama savunmam söyleneni kabul ederim.	
Söylediklerimi dinlerler, bazen uygularlar.	
Sesleri yükselir, tartışma çıkar.	
Aile içinde şiddet yaşanır.	
Hakaret edilir.	
Ortak bir karara varmaya çalışılır.	
Diğer:	

16. Eve toplam ne kadar para girdiğini biliyor musunuz?
c. Evet   b. Hayır
17. Eşiniz aşağıda sayacağım işlere yardım ederler mi?

	Evet	Hayır
Çocuk bakımı		
Temizlik		
Yemek yapmak		
Diğer ev işleri		

18. Aşağıda sayacaklarımın hangilerini siz yapıyorsunuz?

	Kadın	Erkek
Tamirat		
Araba kullanmak		
Faturaları yatırmak		
Alışveriş		

19. Boş zamanlarınızda ailece nasıl vakit geçirirsiniz?

- piknik yaparız
- eş-dost ziyaret ederiz
- çay bahçesine gideriz
- evde otururuz, tv seyrediyoruz
- düğün vb gibi törenlere katılırız
- beraber vakit geçirmeyiz
- diğer.....

20. Şimdiki aklınız olsa yine evlenir miydiniz?

a. Evet

b. Hayır

- a. Erken evlilik yapmazdım
- b. Hiç evlenmezdim
- c. Daha iyi bir eş seçerdim
- d. Biraz daha çalışırdım
- e. Eğitim alır öyle evlenirdim.
- f. Diğer.....

21. Sizce siz ve anneniz arasında en büyük fark nedir?

.....

ÇALIŞMA YAŞAMI:

22. Para getiren bir iş yapıyor musunuz?

a. Evet

b. Hayır (30. soruya geçiniz)

23. Ne iş yapıyorsunuz?

- a. Parça başı iş(evde)
- b. Konfeksiyon
- c. Temizlik
- d. İşçi
- e. Diğer .....

24. Ne kadar süredir?.....

25. Neden çalışıyorsunuz ?

- Ekonomik güçlükler
- Çalışmayı seviyorum
- Kendi ayaklarım üzerinde durmak istiyorum(bağımsız olmak)
- Eşime destek olmak istiyorum
- Çocuklarımla geleceği için
- Ev ortamından uzaklaşmak için
- Eşim istediği için
- Diğer.....

26. Çalışmak için eşinizin onayını aldınız mı?

a. Evet

b. Hayır

(çocuklu ise 27. soru)

27. Siz yokken çocuklara kim bakıyor?

- a. Büyük kızım b. Akrabalar c. Yalnız kalıyor d. Büyükanne
e. Komşular f. Diğer .....

28. Kazandığınız parayı nasıl kullanırsınız?

- a. Eşime veririm
b. Kendim gönlümce kullanırım
c. Bir miktarını kendime ayırır eşime veririm
d. Ailede kazanılan para ortak kullanılır
e. Diğer .....

29. Çalışınca aile içinde ve dışındaki aşağıdakilerden hangileri oldu?

- ( ) Hiçbirşey değişmedi
( ) Aile içinde daha çok sözüm dinlenir oldu
( ) Çevreden takdir aldım
( ) Çalıştığım için küçük gördüler
( ) Eşim çalıştığım için sinirli davranıyor
( ) Eşim ve çocuklarım daha anlayışlı oldu
( ) Diğer .....

30. Ailede kazanılan para nasıl değerlendirilir? (altın alma, çeyiz alışverişi vb.)

.....

(36. soruya geçiniz)

ÇALIŞMIYORSA,

31. Neden çalışmıyor?

- ( ) Eşim izin vermiyor
( ) Sağlığım elvermiyor.
( ) Maddi imkanımız iyi
( ) Çevreden çalışma hoş karşılanmıyor
( ) Ben istemiyorum
( ) Çocuklara bakacak yok
( ) İş bulamıyorum
( ) Kadınlar çalışmamalı
( ) Diğer .....

32. Çalışmayanlara daha önceden çalışıyor muydunuz?

- a. Evet b. Hayır

33. Ne iş yapıyordunuz?

- ( ) Temizlik
( ) Fabrikada işçi
( ) Konfeksiyon
( ) Diğer .....

34. İmkanınız olsa çalışır mısınız?

- a. Evet b. Hayır

(36. soruya geçiniz)

35. Nerede çalışmayı isterdiniz?.....

36. Buralarda kadınların çalışması nasıl karşılanıyor?

.....

KARAR ALMA SÜREÇLERİ:

37. Kendinizle ilgili kararları tek başınıza mı alırsınız?

a. Evet b. Hayır

1. eşim etkili olur
2. annem
3. kardeşimlerim
4. babam
5. arkadaşlarım
6. akrabalarım
7. diğer .....

38. son seçimlerde oy verdiniz mi?

a. Evet b. Hayır (40. soruya geçiniz)

38A Seçimlerde oy verirken kararınızı kendiniz mi verirsiniz?

a. Evet b. Hayır

39. Son seçimlerde eşinizle aynı partiye mi oy verdiniz?

a. Evet b. Hayır c. Hangi partiye oy verdiğini bilmiyorum

40. Hangi partiye yakınlık duyuyorsunuz?

a. Akp b. Chp c. Mhp d. Hadep e. Diğer .....

SOSYAL İLİŞKİLER:

41. Kimlerle arkadaşlık yaparsınız?

b. İş yerinden b. Mahalleden c. Akraba, hemşehrim içinden
d. Arkadaşım yok e. Diğer.....

42. Beraber neler yaparsınız?

a. Sinemaya gideriz b. Evde oturup sohbet ederiz c. Alışverişe çıkarız
d. Buluşur gezeriz e. Dua okuruz f. Gün düzenleriz
g. Diğer .....

43. Sıklıkla görüştüğünüz kişiler kimler?

a. Akraba b. Hemşehri c. Komşu d. Arkadaş f. Diğer.....

44. Şehrin daha uzak bölgelerinden görüştüğünüz kimse var mı?

a. Evet b. Hayır

45. Çevrenizde erkek-kız ilişkisi nasıl karşılanır?

- ( ) Konuşamazlar bile
- ( ) Böyle şeylere sadece kendi aileleri karışır.
- ( ) Erkeklerle gezenler ayıplanır
- ( ) Kızın ailesine söylerler
- ( ) Artık karışmıyorlar
- ( ) Arkadaşça bir şekilde ise kimse birşey demez

46. Sizce evlenmeden önce tanımak / arkadaşlık etmek gerekli mi?

a. Evet b. Hayır

47. Mahallenizde aileniz dışında, çevre tarafından kontrol edildiğinizi / size baskı uygulandığını düşünüyor musunuz?

c. Evet b. Hayır (49. soruya geçiniz)

48. Aşağıdakilerden hangileri kontrol edilir?

- f. eve giriş çıkış saatlerim
- g. kimlerle görüştüğüm

- h. dışarda nasıl davrandığım / hareketlerim
- i. giyinişim
- j. diğer.....

49. Kendinize ait cep telefonunuz var mı?

- a. Evet
- b. Hayır

GÜNDELİK YAŞAM

50. Sıklıkla tv izler misiniz?

- b. Günde 3-4 saat
- b. 4-8 saat
- c. Tüm gün tv açık

51. En çok hangi programları izlersiniz?

- a. Gündüz kuşağındaki kadın prog.
- b. Diziler
- c. Haber programları
- d. Eğlence programları
- e. Diğer .....

52. Bu programlardan neler öğreniyorsunuz?

Türkiyede dünya da ne olduğunu	
Diğer insanların nasıl yaşadığını	
giyim	
Sağlık	
Eğitim	
Hukuk	
Çocuk bakımı	
Yemek yapımı	
Kendime bakmayı öğrendim	
Doğum kontrolü	

53. En çok hangi kanalı izlersiniz?.....

.....

54. Kendinize örnek aldığınız birileri var mı?

- a. Evet
- b. Hayır (56. soruya geçiniz)

55. Kimler?

- a. Ünlülerden.....
  - b. Kendi çevrenden .....
- Hangi özellikleri yüzünden ?.....

56. Gazete / kitap okur musun?

- a. Evet
- b. Hayır

57. Başın sıkıştığında kimden yardım alırsın?

.....

58. Sağlık güvencen var mı?

- a. evet
- b. Hayır
- ( ) eşimden
- ( ) kendimin
- ( )yoksulluk / yeşil kart

59. Sağlığın bozulunca ne yaparsın?

- a. Doktora başvururum
- b. Hocaya giderim
- c. Eşe dosta danışırım

- d. Eşime danışırım e. İyileşmeyi beklerim f. Eczaneye danışırım
g. Sağlık ocağına giderim i. Diğer .....

ŞEHİR ALGISI

60. Giyinişinde aşağıdakilerden hangilerini uygularsınız / kullanırsınız?

- i. Başörtüsü
j. Şalvar, basma
k. Makyaj
l. Saç yaptırma
m. Pantolon
n. Uzun etek
b. Tunik.....

61. Eşin giyim kuşamına karışır mı?

- a. Evet b. Hayır

62. Kullandığınız kıyafetlerden memnun musunuz?

- b. Evet (64. soruya geçiniz) b. Hayır

63. Değiştirmek elinizde olsa ne giymek isterdiniz?.....

64. Şehir merkezine giderken giyiminizde değişiklik yapar mısın?

- a. Evet b. Hayır

65. Sizce şehir merkezi neresidir?.....

66. Aşağıdakilerden hangilerine gittin?

	Evet	Hayır
Müzeler		
Deniz kenarı		
Taksim		
Sultanahmet		
Adalar		
And. yakası		

67. Kentte yaşamının iyi ve kötü yanları neler?/ burada yaşamının iyi ve kötü yanları neler?

.....
.....

68. Fırsatınız olsa nerede yaşamak isterdiniz?.....

69. Memlekette kimler yaşıyor?

- b. 1. derece yakınlar b. Uzak akrabalar c. Kimse kalmadı d. Diğer:

70. Memlekete ne sıklıkla gidersiniz?.....

71. Memleketten yardım geliyor mu?

- a. Evet b. Hayır

72. Kendinizi İstanbullu olarak görüyorsunuz musunuz?

- a. Evet (74. soruya geçilecek) b. Hayır

73. Sizi kendinizi İstanbullu olmaktan ayıran nedir?

.....
.....

74. Kız ve erkek çocuklarını yetiştirirken farklı davranılıyor mu?

a. Evet

b. Hayır

( ) eve-giriş çıkış saatleri

( ) arkadaşlıkları

( ) okuma eğitim

( ) onlara daha çok değer veriyorlar

Yakın dönemde çevrenizde hissettiğiniz en büyük değişim nedir?

.....

.....

75. Daha önceki dönemler ile karşılaştığınızda burada yaşayan genç kızlar/
kadınlarda ne gibi değişimler oldu?

.....

.....

.....

76. Evliliklerde eskiye göre son yıllarda farklılık oldu mu? Örneğin boşanmalar
yaşanıyor mu?

.....

.....

77. Şu an elinizde olsa hayatınızda neyi değiştirdiniz

.....

.....

79. Gelecekle ilgili planlarınız neler?

.....